

- Adam Zagajewski versei 3
Földényi F. László: Acéphale (esszé) 8
Száz Pál: A hídpénz: a Čech, a Károly, és a Légiók hídja (esszé) 11
Ursula Scavenius: Kötött pályán (próza) 16
- Murza Tímea: „A hiteltelenség hibája” (Gyermekelbeszélők a modern és kortárs magyar prózában) 29
- Györe Balázs versei 40
Villányi G. András versei 43
Süli István: A luniszoláris világ áthajlása (próza) 47
Kakuk Tamás: A fehér városbna (vers) 56
Sopotnik Zoltán versei 57
Krucik Zoltán: Álom Miskával (próza) 59
Farkas Arnold Levente: Lassan (versciklus) 61
Borda Réka: Sátorzás (vers) 64
- Navarrai Mészáros Márton: Mi az afrik? (Krucik Zoltán: *Anyakönyv*) 66
Pop Lara: Az egész csöndről (Borda Réka: *Égig érő csalán*) 71
- Janisch Attila: Drága, Kedves Péterem! (köszöntőlevél) 75
Molnár Péter: „A homokra gondolok...” (esszévezeték) 83
Janisch Attila: „Meditáció az örökkévalóságról” (filmetűd) 84
Szolláth Dávid: Az ismeretlen mester (esszé) 87
Villányi László: Drága Péter! (köszöntőlevél) 91
Jász Attila–Csendes Toll: Amikor a kép ötödik sarkát keresed (versciklus) 93

A borítón és a lapzárókon Molnár Péter munkái

E számunk szerzői:

Adam Zagajewski lengyel költő (1945–2021), Borda Réka költő (Bp.), Györe Balázs költő, író (Bp.), Farkas Arnold Levente költő (Pócsmegyer), Földényi F. László esztéta (Bp.), Janisch Attila filmrendező (Bp.), Jász Attila–Csendes Toll kultúrharcosok (Gerecse), Kakuk Tamás költő, író (Tatabánya), Krulik Zoltán zenész (Bp.), Molnár Péter grafikus (Kecskemét), Murzsa Tímea kritikus (Bp.), Navarrai Mészáros Márton kritikus (Bp.), Pop Lara kritikus (Bp.), Scavenius, Ursula dán író (Koppenhága), Sopotnik Zoltán költő (Tatabánya), Süli István költő, író (Biatorbágy), Száz Pál irodalomtörténész (Pozsony), Szilágyi Mihály műfordító (Bp.), Szolláth Dávid irodalomtörténész (Bp.), Villányi G. András költő, fordító (Bp.), Villányi László költő (Győrzámoly), Zsille Gábor költő, fordító (Bp.),

A NAGY KÖLTŐ, BASÓ ÚTNAK INDUL

Hosszú előkészület után
a nagy költő, Basó útnak indul.
Mindjárt az első napon az történik,
hogy egy zokogó gyermek mellett megy el,
akit eldobtak maguktól a szülei.
Otthagyja őt az országút szélén,
hiszen, mondja, ilyen az Égi Akarat.

Megy tovább északnak, a hó és
a rejtett, ismeretlen dolgok vidékére.
Lassan elhalkul a tökéletlen városok visszhangja,
csak a patakok beszélnek kuszán,
és a fehér felhők játsszák a nemléteket.
Hallgatja a sárgarigók dalát, amely törékeny,
bizonytalan, mint az imádság, mint a sírás.

4 HANGSZER

Miért ír a zenéről, mit jelent
önnek a zene, meg tud nevezni
egy konkrét hangszert, amely leginkább
inspirálja, még mindig hallgat-e jazzt,
miért nem játszik semmilyen hangszeren,
és voltaképpen mi a zene, miért nem tud erről
semmit sem mondani, úgy véli, hogy
a misztikának van jövője, és ha igen, akkor miért,
és egyetért-e azzal a megállapítással,
hogy például a kétségbeesés szép?

Catherine kérésére elküldtem
akkor Charles-nak egy CD-t.
Szerepel rajta Bach chaconne-ja,
Beethoven utolsó zongoraszonátája
és Chopin scherzói (csupa olyan
zene, amit magaddal vinnél egy lakatlan
szigetre, feltéve, hogy ott
található megfelelő lejátszó készülék).
Tudom, hogy hallgatta azt a lemezt
az utolsó napjaiban, s talán arra gondolt,
hogy íme, elhagyja ezt a gazdagságot,
ezt a boldogságot, amely ott rejtőzik
még a legszomorúbb lassú tételben is.

6 HEGYEK

Ha leszáll az est,
a hegyek fénylők és tiszták –
mint egy filozófia szakos diák
a vizsga előtt.

A felhők elkísérik a sötét Napot
az árnyas sugárút végéig,
és hosszan búcsúzkodnak tőle,
de senki sem sír.

Nézd, nézd mohón,
ha leszáll az alkony,
nézd telhetetlenül,
nézd félelem nélkül.

ÖNARCKÉP INFÚZIÓ

7

Zagajewski úr?, győződik meg a nővér.
Igen, válaszolom, én vagyok.
Az antibiotikum áttetsző,
mint a forrásvíz,
nem siet sehová.
Az ablak előtt egy öreg kőrist látok,
ifjú leveleket hajtott,
örül a levegőnek
és a májusi Napfénynek és szélnek.
Mert vasárnap a kórház,
kedveseim, nem kórház,
hanem sétatér, strand, üdülőhely,
kompót, kardiológia és álom.
Látom a Clepardia foci pályáját is,
a kékek a pirosak ellen játszanak,
és a pirosak a kékek ellen.
Itt viszont nyugalom honol,
csend és áttetszőség;
nem veszek részt a küzdelemben.

Zsille Gábor fordításai

* Az itt olvasható verseket a 2021-ben elhunyt lengyel költő utolsó, *A valódi élet* címmel 2019-ben Krakkóban megjelent kötetéből fordítottam. (Zs. G.)

„Az ember elszökött a fejétől, ahogyan az elítélt a börtönből”, írja Georges Bataille 1936 tavaszán, *A szent összeesküvés* című programtervezetében. Bataille-t mindig is foglalkoztatta a fejnélküliség rettenete. 1926-ban bele-

8 Földényi F. László

ACÉPHALE

kezdedt egy (töredékben maradt) regénybe, amelynek címe *W.-C.*, és szerzői álnévnek a Georges Troppmann nevet választotta – mintegy utalva az 1870-ben guillotine-nal lefejezett legendás gyilkosra, Jean-Baptiste Troppmannra, akinek kivégzéséről *Troppmann kivégzése* címmel a szemtanú Ivan Turgenyev írt részletes beszámolót. Troppmann, a Második császárság legismertebb gyilkosa feltűnik Lautréamont-nál, Rimbaud-nál, Verlaine-nél is, később Éluard-nál és Bretonnál. 1935-ben Bataille *Az ég kékje* című erotikus regényében ugyancsak a Troppmann nevet adja a főhősnek. Akit lefejeztek, fej nélkül is visszatért.

A fej nélküli test – görögül: a-kefalé – lesz az *Acéphale* nevű titkos társaság és a hasonló nevű folyóirat jelképe. A címlapot a Bataille-jal folytatott egyeztetéseket követően a korábban szürrealista festő, André Masson készítette. Egy levágott fejű alak látható, terpeszállásban, két karját széttárva. A tartása feltűnően emlékeztet Leonardo da Vinci vitruviusi emberére. Leonardo Vitruviusnak az emberi test szimmetriájával kapcsolatos megállapításait vette alapul, hogy megrajzolja a tökéletes és harmonikus emberi alakot, amely egyszerre képviseli a mikro- és a makrokozmoszt. Az emberi test az univerzum tökéletességének a megnyilvánulása, ami hallgatólagosan azt is jelenti, hogy az ember a teremtés ura. Masson emberi figurája is parancsoló testtartásban áll – mint aki önmagán kívül semmi mást nem ismer el. De nincsen kör, amely a harmóniát szavatolja – ez az alak önmagában teljes. És – nevének megfelelően – nincsen feje sem. Úgy teljes, hogy hiányzik a feje. Vagy éppen ettől teljes. Bataille már korábban szakított a szürrealistákkal, akiket idealistáknak tartott, mivel szerinte túlzottan hittek a „fejben”, vagyis a szellemben, s ezzel hallgatólagosan a világot is felosztották testre és szellemre, teremtőre és teremtményre. Bataille és Masson fej nélküli, lefejezett embere nem egy transzcendens teremtőnek, egy Istennek a teremtménye, hanem szuverén lény, aki önmagát teremti meg – önmagának az istene. Bataille így írta le a Masson rajzán látható figurát: „Önmagán túllépve nem Istent találta meg, aki a bűnt tiltja, hanem egy olyan lényt, aki nem ismeri a tiltást. Önmagából kilépve olyan lényre bukkanok, aki nevetésre készítet, mert nincs feje, amely rettegéssel töltene el, mert egy személyben bűn és ártatlanság. Baljában tört, jobbában lángoló szívet tart, egyetlen kitérésben egyesíti a születést és a halált. Nem ember. De nem is isten. Nem azonos

kezdedt egy (töredékben maradt) regénybe, amelynek címe *W.-C.*, és szerzői álnévnek a Georges Troppmann nevet választotta – mintegy utalva az 1870-ben guillotine-nal lefeje-

velem, mert több nálam: gyomra a labirintus, amelyben eltévedt, velem együtt, és amelyben éppolyan szörnyetegként találok magamra, amilyen ő is.”

A fej, pontosabban a koponya azonban nem vészett el. Masson rajzán nem a nyakon ül, hanem a nemiszerv helyét foglalja el. A fej úgy marad meg a gondolatnak, a szellemnek a fészke, hogy elválaszthatatlan a szexualitástól, az erotikától, vagyis attól, ami túlmutat a szellemen és ami nem engedi, hogy az ember kijelölhesse önnön határait. Az ember a szelleme révén kiszakadt a létezés folyamatosságából, mondja Bataille, s emiatt örökösen vágyódik arra, hogy oda visszakerüljön. A szexualitás, az erotika ennek a soha véget nem érő vágyódásnak a megnyilvánulása, sóvárgás arra, ami megfoghatatlan. Ennek a sóvárgásnak az egyik jele a szilárd Én-tudat feladása. Ez az, ami a legvonzóbb, miközben a legfélelmetesebb is. Egy ellentétes irányú mozgásról van szó, amit kizárólag az ember képes megtapasztalni. Az ember attól ember, hogy sóvárogni tud egy feltételezett Egység után. Hogy ez az Egység létezett-e, másodlagos jelentőségű. Fontosabb az, hogy az ember megteremti önmaga számára ennek az Egységnek a hitét, amiből feltételezése szerint kizuhant – ez minden vallásnak, minden aranykor-elképzelésnek az alapja. Az örökös vonzalom valami ismeretlen után, ugyanakkor az érthető félelem is tőle – ez az az örvény, amely Bataille szerint az embert minden létezőtől megkülönbözteti. A vágy az egyesülésre, ami egyszersmind a szilárdnak vélt Én feladását is jelenti: az erotika vonzereje, illetve a haláltól való félelem nyilvánul meg ebben. A kettőben közös az Én elvesztése, és az emiatti döbbenet. Mindkettőben van valami sötét, valami örvényszerű. A Szellem kijelöli az Én határait, miközben az Én a folyamatosságra vágyik, saját határainak az átlépésére. Az erotika is, és a halálfélelem is a Szellem ellenében működik – ez teszi az embert kivételes, minden más élőlénytől különböző lényvé az univerzumban. Mindkettőben van valami rendkívüli, ünnepi – valami szent. Az tárul fel ilyenkor az emberben, ami benne kozmikus. Ám ez nem a kozmosz harmóniájának a megnyilvánulása, mint Vitruviusnál és Leonardónál, hanem annak megtapasztalása, hogy a kozmosz folytonosan pusztítja, de éppen ezáltal szaporítja is önmagát. A halálfélelem – vagy helyesebb lenne halálszenvedélyt mondani – és az erotika ennek az önmagát ünneplő tékozlásnak a két átélési módja.

Az *Acéphale* folyóirat és a hozzá kapcsolódó titkos társaság fő szervezője Bataille volt, tagjai közé tartozott többek között a fizikus Georges Ambrosino, az író Pierre Klossowski, a költő Michel Fardoulis-Lagrange, a történész Henri Dubief, az író-etnológus Michel Leiris, a kritikus Patrick Waldberg. A társaság tagjai egy Párizshoz közeli erdő mélyén találkoztak rendszeresen. E találkozók olyannyira titkosak voltak, hogy a résztvevők még

évtizedekkel később is csak egy-egy apró, mellékes körülményről voltak hajlandók beszámolni. Emellett 1936 és 1939 között minden év január 21-én a Place de la Concorde-on is összegyűltek, az Egyiptomból odaszállított Obelisztkövén. Ezen a napon és ezen a helyen fejezték le 1793-ban a királyt, XVI. Lajost – Bataille ezért a teret *Place de la Mort de Dieu*-nek szerette volna átnevezni. A király halála számára az Isten halálát jelentette, Isten halála pedig mindenfajta uralom végét, vagyis az ember szuverenitásának a kezdetét. „Az Acéphale mitológiai módon fejezi ki a pusztításnak szentelt szuverenitást, az Isten halálát”, írta Bataille. Az ember a semmiből született és a semmibe tér majd vissza, mondja, születése az abszolút véletlennek köszönhető, miként a halála is a véletlen műve. Ebből következően létezése a semmilyen törvénynek nem alávetendő véletlen megnyilvánulása. Bataille ezért élt gyanúperrel mindennel szemben, amiben valamiféle rendszert vélt felfedezni, mivel, mint írta, az emberi életet semmilyen rendszerre nem lehet redukálni.

Bataille mindezt valamikor a huszadik század közepén gondolta végig. Ízig-vérig *modern* gondolat, még hozzá abban az értelemben, ahogyan száz évvel előtte Baudelaire meghatározta a modernséget: ez az a „végeláthatatlan emberi pusztaság”, amire „az átmeneti, a tűnő, az esetleges” jellemző. Nincsen egy magasztos eszme, ami isteni fényforrásként szolgálhatna, nincsen egy közös cél; mindent fölülír a véletlen törvénye, az, amit Alfred Jarry majd „patafizikának” nevez. A lehetetlen logikája sejlik itt fel; az a lehetetlen, amely gondoskodik arról, hogy a világ ne egy szabályosan megtervezett francia kerthez hasonlítson, hanem labirintus legyen, ahol látszólag mindenkinek van valamilyen célja, de az egész mégis egy nagy fejvesztett futkósást eredményez.

„Hosszasan álltam az ablaknál, arcom az üveghez nyomva, és akadt számos pillanat, amikor jól elképzeltem, mint riadna föl a zuhanásomra a hídpénzszedő.” Ez a mondat Franz Kafka 1912. szeptember 22. éjjelén és 23-án Max Brodhoz írt levelében azon a ponton bukkan fel, ahol a levélíró, úgymond, meggondolja magát. Önmaga eltörlésének vágya pusztán vágy marad, s szükség híján nem válik

döntéssé. A mondat valami lényegesre vet fényt Kafka jellemében. Ha nem ismernénk, azt gyaníthatnánk, az öngyilkosság szándéka csak színpadias túlzás volt, primadonnás eltökéltség, amely máris komikus kétséggé fajul – s ugyanezt vélhetjük Jaroslav Hašek esetéről is.

Mivel azonban Kafka nem játszott szerepet, pusztán a nyelv képtermítő erejét használta ki, máris továbbírja a helyzetet. Az ablakból kivetett testre felocsúdó hídpénzszedő olyan kaffkai geg, amelyről nem lehet eldönteni, hogy a tragikusan árnyékos, vagy a groteszk módon derűs oldala-e a Kafkoverzumnak. Épp annyira színpadiasan bizarr, mint *A per* zárójelenete az állítólagos segédszínészekkel. Ennél a mondatnál a levélben előtör az irodalom, a fikció felülkerekedik a valóságon, az életírás szempontjából pedig azt látjuk, ahogy Kafka itt már nem azt írja, ami van, hanem azt, ami lehetne. Kezdetét veszi a képzelet szárnyaslovát felnyergelő költő fikciós galoppja, vágója vagy poroszkalása. Ennél a mondatnál kerül a nyeregbe az író.

Manapság már nem is tudjuk, ki az a hídpénzszedő, s így a kontextusnak azt az istállóját is nehéz elképzelnünk, amelyben a képzelet szárnyaslovát abrakolják és csutakolják. A hídpénzt, avagy a hídvámot a járókelőktől begyűjtő egyenruhás hídpénzszedő vagy hídőr igazából vámos, hiszen mint azt a *Révai nagy lexikona* írja, „hídpénzt a hidakon való átkelésért, ill. áruknak, tárgyaknak a hidakon át való szállításáért szednek. Az e címen befolyt összegek rendszeren a hidak építési és fenntartási költségeire fordítanak.” A hivatalát végző hídpénzszedő sajnos nem kapott a Kafkoverzumban szerepet, pedig beillene a kishivatalnokok és hivatalszolgák alakjai mellé.

Az ablakból kinéző Kafka valóban láthatta a Čechův most kolumnája aljába helyezett szűkös őrbódében a szunyókáló hídpénzszedőt, miközben a

Száz Pál 11

A HÍDPÉNZ: A ČECH, A KÁROLY, ÉS A LÉGIÓK HÍDJA

Részlet A prágai hidak

könyvéből

levelet fogalmazta. Ezek a mini négyszögletű vámházak, amelyek szinte elrejtőznek a díszoszlopok alatt, ma is láthatók. A legtöbbjük kihasználatlan, egyben pedig a rakparton veszteglő sétahajókra vehetnek jegyet a turisták.

12 Prágában abban az időben, amikor Kafka a levelet fogalmazta, minden hídon vámot kellett fizetni, kivéve a Károly hídon, ahol ez a kötelezettség 1815-ben megszűnt. A nyomorultak tehát a Károly hidat használták. A hídpénzszedő mint hivatal és funkció csak az első világbáború után, az ifjú köztársaság kezdetét követően szűnt meg, amikor 1925-ben eltörölték a hídvámot. Kafka ezt már nem élhette meg. A hídpénzről, amely a Károlyt kivéve egy krajcár volt, maradt egy bejegyzés a naplójában. Jó két hónappal a Brodhoz írt levél után, 1911. december 26-án ezt jegyezte fel: „A manapság könnyen régiesnek tekinthető dolgok jegyzéke: a kolduló nyomorékok a sétányon és a kirándulóhelyek útjain, az éjszaka megvilágítatlan légtér, a hídkrajcár.” (ford. Györfly Miklós) Vagyis Kafka ekkor már idejétmúlt dolognak tartotta a hídvámot.

A hídpénzszedők keserves munkát végeztek. Egész nap ácsingózni a krajcárt, unásig játszani az emberek többsége szemében a szükséges bosszúság szerepét, kiszúrni a trükközőket, a rakománnyal manipuláló ügyeskedő kereskedőket, akik nem akarnak vámot fizetni, rosszcsontokat hajkurászni, vagy éppen a flaszterbetyárok provokációit elviselni. Egy ilyen híddőr könnyen elszenderedhetett szolgálatában a hajnal felé vánszorgó idő közepette. Hát most a sok napi bosszúság után még arra riadjon fel megérdemelt szendergéséből, hogy a szemközti bérpalota negyedik emeletének ablakából valaki leteti magát a híd elé, szinte a lába elé. Még ilyen!

A befagyott Vltavában való halászatról szóló cikkében a *zuřivý reportér* (*haragos* riporter, s nem *száguldó*, ahogy meghonosodott), Egon Erwin Kisch mintegy mellesleg a következőt említi a hídvám végnapjaiban, a fiatal köztársaság aktuális kurzusa és pénzneme szerint: „mert a rendes srácok mindig átslisszolnak az elhaladó villamos előtt a hídpénzszedő orra előtt. A mi srácorunkban az efféle vállalkozás mindig kifizetődő volt, mert a megspórolt krajcárért nyáron egy bögre savanyúuborkalevet, télen pedig három sült gesztenyét lehetett kapni. Manapság már pusztá sporttá és a srácok becsületbeli ügyévé vált a dolog, mert azért a négy fillérért ma már semmit sem lehet kapni.”

Nos, a hídvámszedői méltóság felett is eljárt a kor, s tudva ezt, Egon Erwin Kisch külön cikkben emlékezett meg a hídpénzről. A *Krajcár a hídon* átban a hídpénzfizetést úgy említi, mint utcai életképek és városi anekdoták forrásvidékét – olyan történetekéit, amelyek e most letűnő hivatásból (ti. a hídpénzszedőiből) eredtek: „Egy koldusasszony kegyelemért könyörög a híd zsarnokához. Az apró dada zihálva emeli fel a gondjaira bízott ötéves porontyot. Az utcagyerek átsurran két elhaladó villamos között. Pepík felugrik

a villamosra a hídpénzszedő bódéja előtt, amely mögött le is ugrik róla. Mind-
ezt csupán azért, hogy megspórolják a híd-krajcárt. S a Palacky híd alatt a
smíchovi oldalon egyszer majd teljes rézlelőhelyre bukkannak: a régi krajcá-
rokra, amelyekkel a kétfilléres bevezetése után a hídpénzszedők trük-
közték (hídpénzszedőnek mellesleg mindig a becsődölt prágai 13
hentesek rukkoltak be), amelyeket dühösen dobáltak a Vltavába.”

A cikkben a hídvámszedők cukkolásának módjaival is találkozunk. A
kétezres bankóval fizetés a visszajáró leszámolása miatt klasszikus hídvám-
szedői orr alá tört borsnak számít, de Kisch elmeséli egy flaszterbetyár remek
tréfáját is, aki tartozásai kifizetésére kétszáz koronát kapott. A pénzt
felváltotta, s minden cimborája egy-egy húszassal fizetve várta sorban
állva az őrbódé előtt a visszajáró 19 korona 98 fillért a hídpénzszedő-
től a Ferenc hídon.

Hašek

A belvárosi közlekedésnek máig fontos hídjá a Ferenc híd, avagy az
I. Ferenc József híd, amely a Nemzeti Színház előtt vivő Nemzeti sug-
árutat (Národní třída) köti össze Újezddel. A kőhidat ma újra Most
Legíj-nek hívják, ugyanazzal a névvel illetik, mint amit a Köztársaság
születése után kapott a hős legionáriusokra utalva. Az előző évében a
Május elseje híd nevet viselte. A hídpénzszedő bódéi itt igazán hang-
súlyosak, a kényelmesen terpeszkedő épületek ma is láthatóak – el-
lentétben például a Kisch által emlegetett Palacký hídéval, amelyen
elbontották. A Légiók hídjának használaton kívüli őrbódéjában itt is
a sétahajókra szóló jegyeket reklámozzák (de zárva van), a másikon
űdítőt árulnak.

A Ferenc József híd az új évszázadot nyitotta meg a maga régimódi
ünnepségével – maga a császár avatta fel 1901 júniusában, az úgynevezett
prágai ünnepségek keretén belül, amelyekre a csehekkkel való kiegyezés szol-
gáltatott okot. Erre persze a csehek szerint a még majdnem két évtizedig
fennálló *k. und k.* rezsim idején valójában sosem került sor. A rendszer már
akkor régimódinak számított, miképpen az új híd is, amely a régit, a múlt szá-
zad folyamán itt álló mutató, de a kiszolgált és a teherforgalmat korlátozó
előző lánchidat cserélte le. A párizsi Pont d’Alma által inspirált új hidat régi-
módián tervezték és építették: kőhíd volt, amely, ahogy *A prágai hidak könyve*
megjegyzi: „Ekkoriban a kő még egészen bizonyosan megvédte a saját helyzeti
előnyét, s ezen felül határozottan kiszorította mind a vashíd, mint a korábbi
függőhíd tervét is. Az időben ezt követő két esetben, a Svatopluk Čech, illetve
a Hlávek híd tervezésekor a kő már teljesen átadta helyét a vasnak.” *A prágai*

hidak könyvében található, a hídépítési pályázatra benyújtott hídterv-sémákon végigtekintve látható, hogy mindegyikük józan és mutató volt, s mintha éppen a legjellegtelenebbet választotta volna ki a városvezetés. Annak ellenére is ósdi volt, hogy a híd ívlámpái immár árammal világítottak. Fennmaradt egy fénykép, amelyen az időős császár fehér egyenruhában felhág kísérőivel a frissen felavatott hídra, alatta pedig a következő felirat díszel: *Promenáda po novém pražském mostě. (Séta az új prágai hídon.)*

Annak a képnek, amelyet a k. und k. monarchiáról rajzolt Hašek, egy érdekes részletét kínálja a Ferenc József híd egy említése a *Švejk*ben, amelynek poénja csak a fenti bekezdés tudatában érthető: „Dub hadnagy civilben cseh tanár volt, azonban már a békevilágban is nagy gondot fordított arra, hogy a monarchiával szemben való loyaltását, ahol csak erre mód volt, demonstrálja. Írásbeli dolgozatként tanítványainak mindig a Habsburg-ház történetéből adott feladatokat. [...] Egy hetediket azért zárt ki örök időkre Ausztria–Magyarország minden középiskolájából, mert azt írta egyik dolgozatában, hogy I. Ferenc József császár leghatalmasabb műve a prágai Ferenc József híd megépítése volt” – olvashatjuk a *Budapest* című fejezet elején (ford. Karikás Frigyes). A következő bekezdésben pedig kiderül, hogy Dub tanító úr lelkes kiszolgálója volt a rezsimnek, „nagyon ügyelt arra, hogy tanítványai a császár születése napján, vagy egyéb ünnepélyes alkalmakkor lelkesedéssel bőgjenek a »Gotterhalté-t«”. Feljelentései miatt kollégái közutálatának tárgya volt. Hagyjuk is most inkább Dub hadnagyot a maga helyén a *Švejk* világában. Érdekesebb *A prágai államrendőrség nyomában* című elbeszélés, amelyet így kezd el Hašek: „Akkoriban volt ez, amikor I. Ferenc József császár ismét készült Prágába, hogy egy pirinyó kalapáccsal ráveregessen, már nem tudom, melyik híd alapkövére. A cseh kérdésben ugyanis az öreg monarcha kizárólag a hidakra specializálta magát. Megérkezett, ráveregedett a kőre, és megjegyezte: – Érdekes, hogy ez a híd az egyik oldalról átvisz a másikra. – Aztán hozzátette még: – To mne češí, že jste Těši – és e látogatások után az egész cseh nemzetnek mindig az volt a benyomása, hogy az öregúr paralízisben szenved.” (ford. Hubik István) A szójáték persze lefordíthatatlan. Az ’örülök, hogy csehek vagytok’ mondatban helyet cserél az örül (’tyesi’) és a csehek (’csesi’). Helytelenül a hangzásért: Csehülök, hogy örök vagytok.

Ezen az említésen is túllépve szükséges lehorgonyoznunk Hašek egy következő humoreszkiájánál, amelyben a Ferenc József híd a drámai események színtere lesz, és amelynek főszereplője éppen a hídpenzszedő: Štěpán Brych. Akár Dub hadnagy, illetve tanár úr, Brych is a hivatalát lelkiismeretesen teljesítő egyenruhás hivataloszolga, sőt, ahogy a cím is kiköti, az elbeszélés éppen az ő hivatali buzgalmáról szól: *A prágai hídpénzszedő, Štěpán Brych úr ügybuzgalma (Úřední horlivost pana Štěpána Brycha, výběrčího na pražském mostě).*

Még „a szigorúan hivatali ábrázatú” hídpénzszedők közül is, akiket „nem lehet lekenyerezni holmi női mosollyal” és „akik előtt megérezhetjük a városvezetés iránti szeretetüket, a hivatali kötelességet, a lefizethetlenséget”, kiemelkedett Brych. „Prága városának Brutusa” a legkérlelhetetlenebb hídpénzszedő volt, aki gyakran továbbította a síttrre, jó- 15
vagy rossz szándékkal, a trükközöket.

Fentebb említetlenül maradt, hogy a hídvámot csak a civileknek kellett megfizetniük. Az uniformist viselőknak, tehát a katonáknak és a csendőröknek nem. Ez aztán számos trükközésre és félreértésre adott okot. Több ilyen is közöl Egon Erwin Kisch említett *Krajcár a hídon át* című riportjában. Az egyik közölt esetben a szabadságra eltávozott katonát, aki nem visel egyenruhát, csak katonasapkát, nem hajlandó átengedni a hídpénzszedő. A fennakadásban egy tiszt fizeti ki helyette a két krajcárt. Erre a szabadságos katona a túloldalon a megspórolt két krajcáron szivart vesz, s pöfékelve, akár a bevonuló győztes hadvezér, baktat át a hídon.

Brych esetében is az uniformis körül alakul ki a konfliktus. Még a felettesét sem engedi át a hídon, aki Smíchovra sietve otthon hagyta a tárcáját. A kínos tépelődés után végül Brych buzgón elvégezve kötelességét, a rendőrsre kíséri felettesét. Buzgalmáért a városvezetés nem sokkal később még ki is tünteti. Ekkor, egy május másodikai napon találkozott Brych a sorsát megpecsételő járókelővel, aki fizetés nélkül jutott át a Kisoldalra. Brych ennek nyomába ered, s a túlsó oldal minden terén és utcáján át hajkurássza a rendbontót, aki nem tud hová menekülni. Brych végül Podbaba alatt utánaugrik a Vltavába, a hídpénz krajcárját követelve tőle. Három nappal később a folyam alsóbb szakaszán két vízihullát találtak: egyikük markában krajcárt szorongatott. „Štěpán Brych teteme volt az, akinek a halálos kimenetelű dulakodás során sikerült kihúznia a krajcárt az üldözöttje zsebéből. Attól kezdve kísértének a Vltaván a Podbaba és a Podhorí alatt. Éjfélkor hang szokott hallatszani a folyóból: »Adjon egy krajcárt!« Štěpán Brych szelleme kísért a folyómederben.”

(A fordító feltüntetése nélküli idézetek a szerző fordításában szerepelnek.)

Három napja, hogy meghalt anyánk. Násfa¹ volt a neve, mindig csak így hívtuk. Hárman maradtunk, Németországon át Magyarországra tartunk egy vasúti fülkében. Üléseink között a padlón egy keskeny koporsó. Násfa fekszik benne.

16 Ursula Scavenius

KÖTÖTT PÁLYÁN

retbe vésem öcsém nevét: Miska és Jakab. Alszanak a velem szemben levő ülésen. Az állomásépület vöröstéglás. A sínek között nagy, fénylő tócsák borzonganak a szélben. Vízük bogáncsok, fűszálak közé fodrozódik.

Le akarok szállni, jelenti ki Jakab felébredve. Ne. Kérlek, maradj, mondom. Vigyáznunk kell a koporsóra. Öcsém barna szakállukba túrnak. Gránátvörös vonatunk újra nekilődül. Éjszaka van. Sötétzölden sejlének a végeláthatatlan erdő fái. Egy másik peron mellől öreg, barna szerelvény indul csikorogva, rozsdás oldalaira víz fröccsen. Miska is kinyitja szemét. Ennek semmi értelme, morogja. Szabaduljunk meg a koporsótól. Temessük el Násfát az erdőben. Képtelenség, suttogom.

Násfa halott. Végighúzom a körmöm öcsém ablakkeretbe vésett nevén. Miska és Jakab. A vonat csaknem üres. Kelet-Európába tartunk, anyánk hozzátartozóihoz. Köbölkúton,⁴ abban a faluban akarjuk eltemetni a koporsót, ahonnan Násfa családja származik. Se Oroszországról, se Magyarországról nincsenek ismereteink, csak hallottunk a kitelepítésekről, háborúkról.

Mikor Násfa beszámolt a deportálásokról, mi újra átéljük azokat. Sőhajtozott, a tenyerébe temette arcát, és úgy éreztük magunkat, mint ő annak idején. Száműzöttek. Kítaszítva Oroszországba, ahol magyar szüleivel, rokonaival, barátaival együtt idegennek érezte magát, és naponta hallott történeteket Magyarországról. Később apjával, anyjával visszatért szülőhelyére, de aztán az orosz megszállás miatt végleg elhagyta azt. Menekülésüket egyedül Násfa élte túl.

Amikor Miska, Jakab és én még gyerekek voltunk, a csipkebogyót meg a pitypangot néztük a kertünkben, és noha szabadok voltunk, miközben abban a kertés házban laktunk, mi is csapdába kerültünk, idegennek, száműzöttek éreztük magunkat. Nem tartozunk ide, sehova se tartozunk, mondta Násfa. És mi ugyanígy éreztünk. Előbb vagy utóbb hazamegyünk, mondta nekünk.

Egyszer, amikor a hatalmas, néma tájban egy kidőlt fán feküdtem a búzamezőn, megpróbáltam elképzelni anyám rokonait, akikre menekülésük

A vonat befut Bad
Iburg² állomásra a Teuto-
burgi-erdőben³.

A rozsdás zsebkés-
sel, melyet egykor Násfá-
tól kaptam, az ablakke-

közben rálóttek az oroszok. Násfa családja több barátját kényszerült eltemetni útközben, de a katonák sürgették őket, azzal fenyegetődzve, hogy őket is lelövik, ha nem igyekeznek, és sokukat még akkor is lelőtték, miután felzárkóztak a menethez. Násfa most koporsóban fekszik a fülkénkben.

A vonat Magyarország felé tart.

17

Megállunk Hannoverben. Enyhe rothadásszag érződik, mert a pályát állandóan víz borítja. Megőrjít ez a sok ácsorgás, mondja Jakab. Nem bírom tovább. Miska is pontosan ezt mondta, mielőtt Násfa meghalt. Anyánk a végén járva kapkodva szedte a levegőt, és olyan nyilvánvalóan szenvedett, hogy hörgését hallva egy idő után Miska kijelentette: Nem bírom tovább. És amikor Násfa kilehelte a lelkét, felkiáltott: Gyere vissza!

Miska és Jakab kinéz az ablakon. A vonat egy kicsit odább gurul, hogy aztán megint megálljon. A sötétben nehéz megállapítani, mi történik odakint, de halljuk a kerekek csikorgását és a német nyelvű kiáltásokat. Mintha valami szivattyú zúgna, és vegyifüst bűzét érezni. Megfésülöm a hajam. Miska és Jakab nem értik, miért törődöm a külsőmmel most is. A vonat ismét megindul. Időnként azt hiszem, eleredt a hó, de csak a vágányok csillannak meg itt-ott.

Hamburgban szálltunk fel ebbe az öreg vagonba. Némelyik fülkéje akkora, hogy elfér benne egy koporsó. Az egyik öcsém az ujját ropogtatja a takaró alatt. A vonat megáll Magdeburgnál. A peron néptelen. Bogáncs és fű a sínek között. Mellettünk egy modernebb szerelvény. Újnak látszik, de nem tud továbbmenni a pályát elborító víz miatt.

Amikor útnak indultunk, Násfa itt ült e fülkében. Velünk utazott Magyarország felé, ahol a szülei a világra jöttek, és ahonnan deportálták őket. Aztán két napig állt a vonat, ő beteg lett és meghalt. A fülkénk padlója még most is nedves egy Közép-Európában történt árvízről. Násfáról mesélek, lábam a leterített törülközőkön. Naponta egyszer kimegyek a vécére könnyíteni magamon. Hányok is. Befőttesüvegekbe eltett ételeket eszünk. Gyerekkori emlékek rohannak meg. Öcsém alszanak. Lipcse előtt lehetünk. Feltűzöm a hajam Násfa egyik csatjával.

A vonat ismét nekilödul. Épp ideje. Nem alhatok el, mert vigyáznom kell az öcsémre. Megmosom magam, hogy ne bűdösödjek. Fülkénknek vas és alvadt vér szaga van. A fogantyúknak, az üléseknek, az ablaknak is. Ha kinyitjuk az ablakot, az enyészet bűze csap meg.

Elértük Lipcsét. Az állomást üvegkupola fedi. Jakab, Miska, Anna vagyok, a nővéretek! Hallotok álmodokban? Egyre vékonyabbak az ujjaitok. A szerelvény kicsit odább gurul, aztán ismét megáll. Se föl-, se leszálló. Emberek pokrocbá

burkolódzva várakoznak. Lehet, hogy nem tudják folytatni utazásukat. A csukott ablakon át behallani a hangosbeszélőt, több járatot töröltek. A peronok nedvesek. Itt-ott foltok feketéllnek. A magas kandeláberek gyér fényében nehéz eldönteni, hogy víz- vagy olajtócsák.

18 Elfordulok az ablaktól, és körülnézek. Fülkénk falai, lámpates-
tei feketék. A kopott függönyök alig őriztek meg valamit kékségükből. A lehajtható asztalkák barna színűek. Még az ablaktáblák sem fénylenek. Némán púposodnak az epedás ülések. Mintha Miska és Jakab figyelnének rám. Azt mondom nekik: Ha belegondoltok, Násfa egész életében számkivetett volt. A vonat egy csikordulással nekilödul. Gyorsulása ütemes dübörgés talpunk alatt.

Inkább a halál, mint a fasizmus, mondta Násfa gyakran. Minden év február 25-én úgy hallotta, kopognak az ajtón. Vendégek Magyarországról, kiáltotta. Február 25-e a kommunista diktatúrák áldozatainak emléknapja. Nemrég, ám túl későn vezették be az elhurcolt magyarok tiszteletére. Násfa aznap mindig látogatókat remélt, de sose jött senki.

Mi négyen összetartozunk: Anna, Miska, Jakab és Násfa. A vonat megáll. Drezda pályaudvarát is hatalmas üvegekupola fedi, ívelt oszlopok tartják a magasban.

Násfa szülei befőttesüvegekbe tették a tartósított ételeket arra az esetre, ha bujdosnunk kell. Anyja épp zöldségeket savanyított, amikor a konyhaablakból meglátta a falut megszálló németeket. Amikor az oroszok bezúdultak, lekvárt főzött. Az elhurcoltak nem felszabadítóként emlékeztek az oroszokra. Dúvadnak tartották őket. Oroszország maga volt a földi pokol.

Ismét mozgásban a vonat. Egyszer majd csak eljutunk végcélunkhoz, sóhajtom. Öcséim nem hallják, egymásnak dőlve szundítanak. Nem bánom, hozzászoktam. Szinte egyfolytában alszanak, mióta Násfa meghalt. Csupán egy ablaküveg választ el minket a jelzőtábláktól, az időt mutató óráktól, a peronok elfeketedett deszkáitól, melyek mellett elkattogunk. A peron alig látszik a fáklyák fényében. Biztosan nincs áram egy ideje.

Öcséim változatlanul alszanak. Násfa félt, hogy egy nap felnőnek, és olyan férfiak lesznek, amilyenekké most váltak. Az ablak mellett ült mustársárga kabátjában, Miska és Jakab kisgyerekkori fényképeit nézegette. Szorosabbra húzva magán a kabátot, ezt sziszegte: a férfiakat csak a hatalom és a dicsőség érdekli. A kacagása csilingelt, mint a száncsengő. Inkább a halál, mint a nácizmus, dűnnyögte komoran.

Nem akarok meghibbanni. Nagyon feledékeny lettem, suttogom bele a fülkébe, és magam alá húzom a lábam, mert az ülések között nincs hely.

Az egész padlót elfoglalja a koporsó. Fedelén Miska álmában kinyújtott lába nyugszik. Öcséim nem tették rendbe a szakállukat, és nem fejezték be az evést. Lehajtható asztalkájukon ételmaradékos tányér éktelenkedik. Beszél-gessünk, mondom nekik. És van még tartós tej a szatyorban. Próbál-nék gondoskodni róluk.

Miska álmában lerúgja a bakancsát. Az egyik a koporsó tetején, a másik a padlón puffan. A zoknija csupa lyuk, a lábujjai kékek, és ez ellen semmit nem tudok tenni. Félek, hogy nemcsak a hidegtől, hanem egy kez-dődő fertőzéstől is, melyet a padlón poshadó víz okoz.

Nemsorára eltemetjük Násfát Magyarországon, mondom han-gosan. Jakab fejfájásra panaszskodik. Rúzszt tettem magamra, az elmúlt néhány nap elfelejtettem. Násfán mindig volt, történnék akármí. Sötétvörös. Miska és Jakab egymásnak dől. Gyerekkori emlékek rohan-nak meg: látom a cserjést, a bükkfákat. Alma, csipkebogyó, pitypang illatát érzem. Majdnem mindig kint játszottunk a magas fűben. Amikor visszatértünk, Násfa kinézett a szürkületbe, és azt mondta: Mi magya-rok folyton szétszóratunk, rajtunk mindig erőszakot tesznek.

Idegenben még nem értettük, amiket Násfa a gyerekkoráról mesélt. A kertünk köszvényfűből, pitypangból és csipkebokorból állt. Meg öreg gyümölcsfákból. És tele volt gyommal, amire Násfa azt mondta: Legalább nekik legyen nyugtuk, ha már minket magyarokat folyton cibálnak, szagatnak, jogainktól és gyökereinktől megfoszta-nak. Násfa most koporsóban van.

A vonat egy legelő mellett állt meg. Miska felébred, riadtan né-zelődik, és én utazásunk során először nem tudom, hol vagyunk. Sehöl egy tábla. Kevés a fény odakinn. Miska kikukucskál. Miért állunk itt olyan régóta? Jakab úgy tartja a lábát a koporsón, mint valami sámlin. Mintha örökre megálltunk volna. Éhes vagyok. Alig várom, hogy to-vábbmenjünk, eközben benzinszag csapja meg orromat az ülés alatti kanná-ból. Ideje megtudni az igazságot, motyogja Jakab, és lehunyja szemét anélkül, hogy folytatná a mondatot.

Bántó az, ha tovább beszélek Násfáról? Az ablak csukva. Határozottan ben-zinszag van. Gyerekkori emlékek legyintgetnek. Megrebben öcséim szemhéja. A hajuk barna. Kezem a jobb zsebembe csúsztatom, és megérintem Násfa med-álját. Csendben ülök, ujjaim a medált szorongatják. Figyeljetek rám, mon-dom. Maradjatok ébren.

Máris visszaaludtak. Ismét megyünk, zakatol a vonat. Úgy látszik, öcséim néhány percnél tovább nem tudják ébren tartani magukat. Ezt kér-dezem: Emlékeztek, amikort két napig állt a vonat, és Násfa mindvégig egye-nesen ült, egész a haláláig? Jakab ajkai sötétek. Valaki hallgatózik,

és elindul felénk, gondolom magamban. Miért csak egy pillanatra nyitják ki szemüket öcsém? Már benne vagyunk az új évben? Egy család vagyunk, mely Németországból Magyarországra utazik. Csak egyet kérek: érzünk oda.

20 Násfa mindent tudott az oroszok, németek, magyarok közötti háborúról. Ki győzött és ki hitte magát győztesnek. Inkább a halál, mint a kommunizmus, mondta. A száműzetésben minden kitelepített magyar, az ő két szülője is, a pincébe bújt, mikor jöttek az oroszok agymosni őket. Hogy felejtsek el a hazájukat, tagadják meg a múltjukat, és többé ne használják az anyanyelvüket. De Násfa nem félt tőlük, kiszaladt, és magyar dalokat énekelt. Miska, Jakab, mindig emlékeztetni foglak titeket, hogy sose feledjétek: Násfa nem félt a felsőbb hatalmaktól!

Hadd mondjam el nektek, hogyan lett hős Násfa. Még gyerek volt, amikor a szülei mellől kiszaladt a pincéből a néptelen, poros utcára, és megszólította a járőröző oroszokat. Híre ment, hogy egyedül neki volt mersze beszélni az oroszoknak szülőháza kis veteményeséről, pincéjéről, az otthoni lekvárfőzésről, a falujuk templomáról, melyekről oly sokszor hallott, hogy mindet élesen látta lelki szemeivel. Násfa szidta azokat, akik belekényelmesedtek az idegen létbe. Átok reád, Oroszország, kiabálta a katonáknak, és túrta az utána következő verést.

Később minket, a gyerekeit, nem hagyott lázadni. Ő kiabált ki a kertből: Elmegyünk! És útközben lebontjuk Európa szögesdrót kerítéseit! Új várost építünk! Jobb helyek felé vesszük az irányt! Csak az a kérdés, hogy hová: Törökországba? Indiába? Kanadába? Jakab megrázza a fejét, és behunyja a szemét.

Miska és Jakab egyszerre felébred. Jó reggelt, Anna! Nem jössz velünk? Föl a hegyekbe, mondja Jakab. Az éhes madarak után. Ott nem bántanak árvizek. Felejtjük el Násfát! Keressünk embereket... Nézd, az ott egy tűzrakás füstje... Fürdök az öcsém tekintetében. Tényleg ébren vannak, és rám néznek. Minden éjjel arra gondolok, hogy megyek, és eltemetem Násfát Németországban, folytatja Jakab. Valahol, egy tetszőleges helyen. Feladom. Sose jutunk el Magyarországra ezen a vonaton.

Lenézek a fülke még mindig nedves padlójára. Megfeledkeztek arról, hogy anyánk az elhurcolt magyarok hőse volt Oroszországban, csattanok fel. De most egy fülkében vagyunk, mondja Jakab. Németország keleti részében. Csak mi hárman, testvérek, érvel felállva. Nincs igazad, teszi hozzá. Kimerülten lehuppan, és máris elalszik.

Látom őket két szép gyerekként. Bartholdy Miska és Bartholdy Jakab, két fiú a bozótban, a kertben, a csipkebokornál, mindig a szabadban játszva. Hallom erdei kurjongatásaik visszhangját. Délibáb tűnik fel előttem. Érzem

a nyári napokat és Násfa búskomorságát. Ahogy előrébb haladunk Kelet-Németországban, hallom a szelet gyerekkorunk gyümölcsösében, csípős őszökre gondolok, meg a mezők sötétjére.

Nem feledkezhetünk meg róla. Násfa angyal volt. Hogy hogyan közlekedett? Felállok és szökellek. Hát így! Mikor sétálni mentünk, felugrott a fákra, és egyik ágról a másikra lendült. Így dalolt: Ember vagyok. Ha most meghalok, a pokolba jutok. Inkább a halál, mint a nacionalizmus, mondom Miskának és Jakabnak. Egyetlen részletet sem feledhetünk. Násfának kellene hívnunk egymást. Nézzétek, még megvan nálam a medálja.

21

Közeledünk a cseh határhoz. Jakab ismét feláll. Hagyd ezt abba, mondja. Akarod tudni az igazságot? Násfa is csak egy kitelepített volt, nem felkelő. Amikor az oroszok az utcán masíroztak, ugyanúgy elbújt, mint a többiek. Násfa szegyenében halt meg, amiért sose lázadt fel. A bal zsebembe nyúlok, a Násfáról és a rólunk készült fotót keresem. Nézzétek meg magatokat? Mindhárman az ő fajtája vagyunk. Ez a kép tartja bennem a lelket. Látjátok a medált a nyakában? Lehetetlen nem észrevenni. Ezt kapta, mert egyedül neki volt bátorsága az orosz katonák előtt magyar dalokat énekelni. Maradjatok csendben, mondja Miska. Fel akarom hívni Násfa számát, hogy halljam a hangját az üzetrögzítőről. Akarjátok ti is hallani? Jakab és én bólintunk. Miért ne, mondja Jakab. Miska rám néz, vár és felsóhajt. Végül mégse telefonál, csak behunyja a szemét.

Új Forrás 2023/3 – Ursula Scavinius: Köött pályán

Násfa reggelente az állomás büféjében üldögélt, és teája mellől a honatalanságba vezető sínpárt nézte, mondom. A lelőtt felnőttekre és a megfagyott, az éhen halt gyerekekre emlékezett. Órákig ült ott az arcukat felidézve, amíg nem bírta tovább, és a fél teáját otthagya távozott. Néha odáig ragadtatta magát, hogy a deportáltak nevét kiabálva bottal ment neki az orosz katonáknak. Jakab a fejét rázza. Amikor meglátta őket az utcán, éppúgy elbújt, mint mindenki más. Ezért élte túl a kitelepítést, és halt bele a szegyenbe később ebben a fülkében. Nem veszek róla tudomást, és megpróbálok aludni.

Szép reggel. Az öcsém megint alszanak. Az elmúlt pár órát a koporsó fölé hajolva töltöttem. Egyre rosszabb állapotban vagyunk. Csehországban járunk. A peronon álló néhány embernek szeme se rebben, ahogy mellettük elhaladunk. Átnéznek rajtunk, gondolom. Miska, Jakab, maradjatok velem. Szét-esek, ha nem beszélgetünk, mondom. A nyugat meghamisítja a történelmet, zengte Násfa annak idején. Járkált az utcán, és ezt dalolta: Inkább a halál, mint a kapitalizmus. Aztán szem elől veszítettük. Most pedig nincs többé.

Megálltunk Litoměřicében. Itt hidegebb van, pokrócainkba burkolódzunk. Száraz vidék, erre nincsenek árvizek. Oroszlánszobraival, márványkapuival olyan az állomás, mint egy kastély. Ezer év múlva őskori lelet leszünk, életünk nyomát kövületekben fogják felfedezni. Az egész világ fehérbe fordul

22 körülvettünk. Megszűnik a sötétség. Miska, Jakab, Násfa meg én örökre együtt leszünk. Visszatérően ugyanezek a szavak járnak a fejemben: Násfa halott. Koporsóban fekszik. Vonattal megyünk Kőbölkútra.

Öcsém alszanak. Nekem nincs több altatóm. A vonat újraindul. Rúzszt teszek magamra. Miska kinyitja a szemét, körülnéz. A fülke mozdulatlan, a vonat mozog. Jakab közelebb hajol. Szégyenében öngyilkos lett, mondja. Benzint ivott. Ez történt. Nincs mit hozzátenni, hadarja. Hunyorog, és hosszú a szakálla.

Kivétel nélkül férfiak deportáltak minket, mondta nekem Násfa egyszer telefonon. Oroszország, kiabálta, hol van az? Kipurcant. Kipurcant Amerika. Kipurcant Skandinávia. Kipurcantak a férfiak. Csak a nőknek van ereje.

Nyugtalanít Jakab szakálla, pedig tudom, hogy se ő, se Miska nem tudna ártani senkinek. Egyszerűen megnőtt nekik, és ők elfelejtették visszanyesni. A karjuk is milyen hamar szőrös lett. Miska és Jakab szemben ülnek velem, mindig együtt. Szeretném, ha az én sápadt, elvékonyodott, legyengült Jakab öcsém legalább egyszer rám mosolyogna. Gyönyörű nap a mai, csupa fény és hó.

Brno állomása. Jó volna leszállni. Legalább egy kicsit. Rámosolygok arra a néhány emberre, akik mellett elhúzunk, de benézve úgy tesznek, mintha csak a túlsó peronon állókat látnák. Magasak, elegáns sötét ruhát viselnek, és be nem áll a szájuk. Aztán eltűnnek a sűrű hóesésben. A Násfától kapott bézs gyapjúkendőt is magamra veszem. Alig múlt hét. Miska egy képregényt olvas. Kint madarak rikoltoznak, csattognak szárnyukkal, mielőtt leröppennek a jelzőtáblákra, lámpaoszlopokra.

A nap lemenőben az állomás mögött. Ma óráig fényesen sütött, pedig többnyire borongós az idő. A vonat várakozik. A peron rendben tartott. A szemégyűjtők fogantyúja aranyként ragyog. Két szőrmesapkás gyerek egyenesen felénk bámul egy padról, de semmi jelét nem adja, hogy lát minket a vonaton. Kissé odébb az állomás régi része látszik. A burkolat közeiben gaz nő, a padokat madárpiszok pettyezi, a szemégyűjtők csurig vannak. Egy nő sétál el magassarkú cipőben. Mellette egy férfi újsággal a hóna alatt, fekete kalapja ferdén, fejét elfordítva a levegőbe beszél. Az állomásépület tetején hősipkás bronzkupola. Egy kéménycső füstöt ereget. Szürkület, aztán teljes sötétség.

Mi négyen, Násfa, Miska, Jakab meg én, együtt szálltunk fel erre a vonatra, de csak hárman fogunk leszállni róla. Amikor még Násfa velünk volt a fülkében,

ezt suttogta: Férfiakra pazaroltam az időmet. Aztán megkért, hogy vigyázzak Miskára és Jakabra. Fáradt, tompa tekintettel meredt a fiaira, és odaadta nekem az aldatótablettákat. Egymásra néztünk. Egy pillanatra behunytam a szemem. Amikor kinyitottam, még mindig engem nézett, láthatóan tanácstalanul.

23

Később is kifejezéstelen volt az arca. De határozottan így szólt: Túl régóta csináljuk ezt. Aludj egyet. Itt van még néhány tablettá amikorra hamarosan nem leszek, és gyászolni fogsz, ahogy én is gyászoltam életem nagy részében. Néztem töpörödött testét, tenyerem a tablettákra zártam, és hallgattam a lélegzését. Vártam és vártam, mígnem azt mondta: Most talán sikerül elaludnom.

Miska körbepillant a fölkében, és fölveszi az asztalkáról a négyünkről készült fényképet. Hosszan nézi a fekete-fehér fotót, aztán keményen lecsapja. Aludnod kéne, mondja nekem. Rosszul leszel, ha sokáig bámulod a kinti sötétet. Ugyanolyan vagy, mint kiskorodban, jegyzem meg, mire mosolyogva rám legyint. Pont olyan barna a szemed, mint ötéves korodban, nevetek. Násfa legkevésbé a te szemedtől akart búcsút venni ezen a világon. Miska nem válaszol. Elfordulok, és fülemre húzom a pulóverem gallérját, hogy ne halljam a horkolását. Mindig horkol, ha mélyen alszik.

Násfa azt mondta: Mindig más csapás ér, mint amit elképzeltél.

Itt vagyok Miskával és Jakabbal a fölkében. Jakab, kabát és sál van rajta, nyögdécsel. A hasát fogja, és azt mondja, fáj a gyomra a vonatutazástól. Ettől függetlenül egyszerre látszik kisfiúnak és aggasztáynak. Hosszú este és éjszaka vár ránk. Sínek végtelenje. Köhintek. Miska a koporsóra mered, apró és szúrós a szembogara. Ez kész tragédia, jelenti ki váratlanul. Émelygek és fáj a torkom. Csípős szél fúj a folyosó felől. Jakab elnyomja a cigarettáját. Feltűztem a hajam, és kisminkeltem magam.

Szálljunk le, pattan fel Jakab. Maradj veszteg, mondja Miska, és visszarántja az ülésre. Néhányan régóta várnak ránk. Jakab visszakérdez: Magyarországon?! Honnan fogják tudni, hogy kik vagyunk? Anyánk kiskorában hagyta el az országot, sose látták az ő felnőtt arcát. Miska behunyja a szemét, és nem válaszol. Helyette halkan füttyörész cserepes ajkaival. Egyetlen szó sem hangzik el. Látni a holdat az égen. Jakab felénk fordul, és idegesen nevet mintegy Miska helyett.

A vonat kitartóan, egyazon ütemben kattog, ahogy Pozsony felé közeledünk. Úgy érezni, mintha tavaszodna. Jakab leveszi a vizes zokniját. Anna, te mindig fiúnak látszol a régi fényképeken, mondja hirtelen. Nem

válaszolok, reszelni kezdem a körmöm. Csak a vonat mozog, mi hárman szoborként ülünk. A koporsóra nézek. Régi darab sötét fából. A fedelén véset: lepkék, angyalok, szőlőfürtök. Az egyetlen tetszetős darab, amit útközben találtunk.

24 Elmékeztek arra, mikor Násfa szemhéja elkéült, kérdem. Hallgass, sziszeg rám Jakab, és öklével a koporsóra csap.

Mi van, ha a szlovák–magyar határon a hatóság elkobozza a koporsót benne Násfa holttestével, kérdi Miska. Nem kéne inkább felgyújtanunk? Itt és most? Már úgylis olyan benzinszag van ebben a kupéban. Miskának igaza van, csípi az orrom a benzin szaga. Jakab válasz helyett kinéz az ablakon.

Miska egy hirtelen mozdulattal előkap valamit a zsebéből. Itt van nálam az egyik tű Násfa varrókészletéből. Látjátok, milyen tompa? Ez az egy maradt, és ő megkért, hogy vigyázzak rá. Vidd magaddal Magyarországra, és tedd vissza a dobozba az otthoni apróságaim közé. Nézzétek, mennyire elkopott, mondja a lámpa felé tartva. Semmi hegye nincs. És rozsdás is.

Miért nem tesszük inkább a koporsóba, kérdi Jakab minden meggyőződés nélkül. Aztán meglöki Miskát, mire az elejti a tűt. A vonat csikorogva megáll. Szirénázás hallatszik valahonnan a peronok mögül. A tű eltűnt az ülés alatt. Miska felcsattan: Te semmiben nem hiszel! Elegem van ebből! Egy tű, ugyan már, nevet fel Jakab. Hogy egy tű pótolni tudná Násfát?! Te meghibbantál ezen a vonaton. Ne is keresgélj tovább! Aludjatok, avatkozom közbe. Erre ők a fülüket befogva elfordulnak.

Csönd állt be, de nem sokáig. Kezd erősödni a szél. Egyik lökésétől újságpapírok és italos dobozok sodródnak a peronon. Itt, Csehország és Szlovákia határán se hó, se eső nem esik. Az állomás mellett mozdulatlan körhinta, elhalad mellette egy ló. Néhány férfi kirakodópultot állít fel. Jakab figyel, hogyan dolgoznak. Mostantól nincs leszállás. Egy pillanatra sem hagyhatjuk őrizetlenül Násfát, mondom. Untat a körhinta látványa. Nemsokára átlépjük a magyar határt.

Semmi értelme örködni, mondja Jakab, és feláll. Dobjuk ki a koporsót, és menjünk vissza Németországba. A magyar rendőrség valószínűleg úgylis kirángatja Násfát a koporsóból. Ha kicsit érzékenyebb volnék, felkötném magam! Bár itt lenne most velünk sugárzó elevenségében, sóhajt föl Miska. Pszt, csak üljetek csendben, suttogom. Németországban nagy árvizek vannak. Nem mehetünk vissza.

Kisebbik öcsém, Miskán már nagyon lötyögnek a ruhák. Elvékonyodott arcával, mélyebb árnyalatú bőrével a szokottnál is jobban hasonlít Násfára. De nem csak ők ketten nagyon egyformák. A fotókon látszik, hogy mind a négyen nagyon hasonlítunk egymásra, de mi egyedül Násfára hasonlítunk, mintha csak anyánk lett volna, apánk nem.

Hadd mondjak valamit Násfáról, fakad ki Jakab felállva. Násfa félre akart vonulni. Leülni háttal a világnak, és festeni. Benzint ivott, hogy megölje magát. Nyugalomra intem Jakabot. A vonat áll. Az ülések rugósak. Valaki énekel a szomszéd fülkében. Miska magában dünnyög. Hideg van a fülkében. Valaki vasalt bakancsban mászkál fel-alá a folyosón. Násfa rákapott a 25 benzín ízére, és addig kortyolgatta, mígnem az összeset megitta, üvölti Jakab. Így történt! És aztán megőrült. Ez történt. Így megy ez. Benzint ivott, és megőrült. Azt mondta: Tudni kell feladni! Kicsinálta a szégyen, hogy túl akarta élni a kitelepítést, és hogy bujkált a katonák előtt. Egy idő után nincs menekvés a szégyen előtt, súgta nekem, és ő sem volt kivétel. Nem akarja, hogy emlékezzünk a történetére. Azt akarja, hogy elfelejtődjön minden.

Jakab lerogy. Adok neki egy darabka sajtot. Cibálni kezd: Anna, hallgass meg! Még itt vagyunk, az ő három gyermeke, de rólunk elfeledkeztek, erősködik. Aztán úgy tesz, mint aki haldoklik. Keresztben elnyúlik az ülésen, szeme behunyva, lába rángatózik. A folyosón döngő léptek. Ajtó csapódik. Kora hajnal van? Éjszaka? Rólunk elfeledkeztek, ismétli Jakab. És hamarosan még rosszabbra fordulnak a dolgok. Násfa gonosz volt, mondja egyenesen rám nézve. Nem hiszem, hogy ezt tovább tudom csinálni. Lőj le, Anna! Lőj le, Miska!

Apró vörös foltra leszek figyelmes a bal szeme fehérszínében. Nagyon kimerültnek látszik, de mondja a magáét: Mindaz, ami Násfát hajdan menekülésre készítette, most újra megtörténik Magyarországon. Kirekesztik az idegeneket. Nyissuk fel a koporsót! Már késő, Jakab, szólal meg Miska. Rá van csavarozva a fedele, mondom.

Megállunk egy városban közvetlenül a magyar határ előtt. Hó hinti be a néma, néptelen tájat. Közlemény hangzik el a hangosbeszélőből szlovákul. Hosszú ideje állunk. Most valószínűleg a havazás miatt veszteglünk. Ennek már semmi értelme, le akarok szállni, kiáltja Jakab. Felpattan, vadul ránk mered, és kirohan a fülkéből.

Miska percek óta nem mozdul. Most kihúz valamit az ülése alól. A benzinkanát. Jakab a peronról néz be ránk. Kezdetben négyen voltunk. Aztán hárman lettünk. Most ketten vagyunk. A koporsó eljutott Magyarországra. Jakab köhög a szája elé tartva kezét. Látszik, hogy fázik odakint, csak egy rövid kabát van rajta. Bent kell maradnunk. Kopácsolás vagonunk egyik kereke felől. Jakabot nézzük, zordan lépked a peronon. Miska lába remeg. Megvakarom a fejem, és véresek az ujjaim. Miska két kézzel felemeli a kannát, és a koporsó mellé teszi. Jakab, aki közben ledőlt a peronra, most feláll, és hóval a haján, a kabátján körben futkos, akár egy lidérc. Nem integet. Azt hiszi,

Násfa öngyilkos lett. Hogy ez történt. Egy fa a peronra dől. Jakab berohan az erdőbe.

Anna, már csak ketten maradtunk, mondja Miska. Te meg én. A vonat elindul. Násfára gondolok, aki fagyos időben is kiment úszni, hogy 26 érezze a tengert. A vonaton ezt mondta: Meg fogok halni ezen az ülésen. Beteg volt. És már csak ketten vagyunk.

Miska egész éjjel aludt. Órákig vesztegeltünk egy másik peron mellett. Itt nincsenek jelzőtáblák. Csak egy magas sziklafal meg repkény. Bozót és köd. Sűrűn benőtt, zöld vidék. Azok fagyások Miska lábujjain? Násfa volt takarójába bugyolálom a lábát. A vonat elindul. Magyar városnevek villannak elénk. Győr. Gáliczöld házak. Birsalmafák. Tatabánya. Palotasárga épületek. Magas, zöld kerítések, zöld telefonoszlopok.

A peron végén lepusztult tábla, csak néhány betű kivehető... ö... ü. Lehet, hogy itt vagyunk, mondom. Lehet, hogy ez Köbölkút. Miska behunyja a szemét. Eláll a hősés. Az állomás kicsi. Egyetlen sínpár csillog a vonatfényben. Felállok. Gyakorlatilag koromsötét van odakinn.

Miska megpróbál felállni, de úgy látszik, valami lefogja. Rázza a fejét. Átnyújtja nekem a gyufásdobozt, és összehúzott szemmel néz rám egy pillanatra. Aztán letekeri a kanna kupakját, és a koporsóra locsolja a benzint. Dermetek állok. Kiveszi a dobozt a kezemből, kihúz egy gyufát, és meggyújtja.

Ketten vagyunk a fülkében. Ugyanazok vagyunk, akik voltunk, és a fülke is ugyanaz. De megmászítjuk a történetet. A mi utunk is véget ér most, nem csak anyánké.

Szilágyi Mihály fordítása

Ursula Scavenius (sz. Svendborg, 1981) dán író.

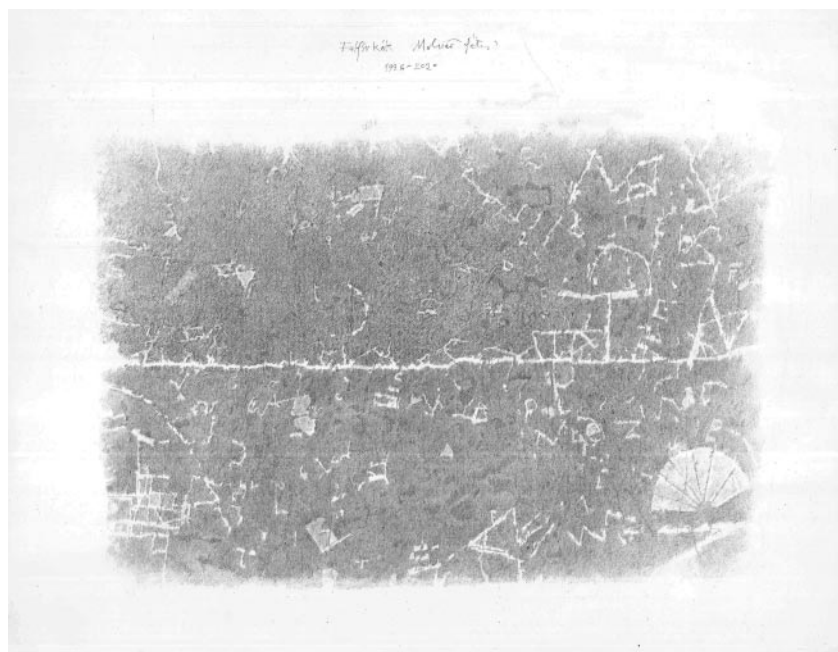
Első novelláskötetével 2015-ben elnyerte a Bodil & Jørgen Munch-Christensen - díjat.

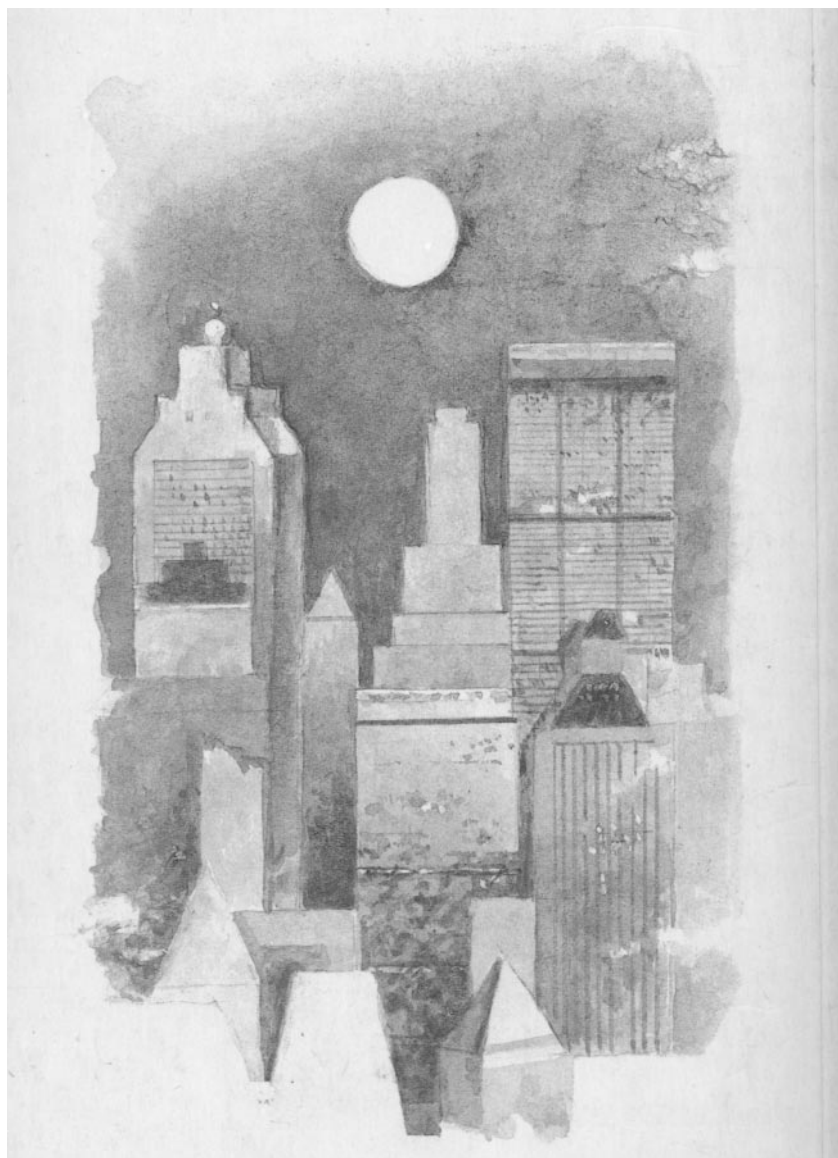
¹ Násfa: újabb keletű női név a régi magyar násfa szóból, melynek jelentése: függő ékszer.

² Bad Iburg: város Németországban Alsó-Szászországban, ma gyógyfürdőjéről híres üdülőhely.

³ Teutoburgi erdő: Alsó-Szászország és Észak-Rajna-Vesztfália határán fekvő fás terület, melyet az i.sz. 9-ben vívott teutoburgi csata helyszínének vélnek.

⁴ Köbölkút: 1030 óta jelentős, nagyrészt magyarok lakta település a Duna és a Garam ölelésében. Volt Csehszlovákia része is, ma Szlovákiához tartozik. Neve, melynek jelentése kőből való kút, a népnyelvben egyszerűsödött mai alakjára. Ld. <http://www.mek.oszk.hu/14300/14365/14365.pdf>

Tanulmányomban Pap Károly *Azarel* című regényét és Borbély Szilárd *Nincstelének* című kötetét vizsgálom. Pap könyvét 1937-ben publikálták, Borbély első regénye pedig 2013-ban jelent meg. Látszólag távolinak tűnhet a két alkotó műveinek összekapcsolása, azonban több ponton is hasonlóságot fedezhetünk fel közöttük. Ezek közé tartozik, hogy az alkotások valamilyen formában az örökölt identitás kérdéskörét tematizálják. Pap Károly regényének középpontjában az *Azarel* család áll, mely-

Murzsa Tímea 29

„A HITELTELENSÉG HIBÁJA”

Gyermekelbeszélők a modern
és kortárs magyar prózában¹

nek feje a neológ rabbi apa, aki visszautasítja apja ortodox² életvitelét, a mű főszereplője pedig a legkisebb gyerek, Gyuri, aki ösztönösen lázad a ráhagyományozott szerepekkel szemben. A *Nincstelének* világában az egyén identitását a családtörténetéből deriválják, mind a szülők, mind a gyerekek megítélését és önértelmezését (vagy éppen annak hiányát) alapvetően formálja felmenőik sorsa. Borbély Szilárd könyvében a főszereplő szintén gyermek. A két műben a poétikai megoldások egy része is egyezik: a gyermeki nézőpont választása izgalmas narratív megoldás, hiszen a gyermek szemén keresztül az őt körülvevő identitásmintákra is ráláthat az olvasó. Mindezekből a sajátosságokból is következik, hogy a regények befogadástörténetében is felfedezhetünk egymásra rímelő tendenciákat: több kritikus is elhibázottnak véli narratív szerkezetüket, az általuk gyermekelbeszélőnek titulált narrátor hangját pedig hiteltelennek. Tanulmányomban elsősorban ezeket a kritikákat veszem szemügyre, és amellett érvelek, hogy e szövegek esetében csak látszólagos gyermekelbeszélővel van dolgunk, a művek narratív struktúrája pedig szorosan összekapcsolódik az általuk tematizált identitáskérdésekkel.

Pap Károly: *Azarel*

Számos, a szerző korabeli visszajelzés született, mely az *Azarel* főszereplőjének, a kis Gyurkának a nézőpontját hiteltelennek vélte: „[A]z írónak túlságosan tudatos, részletekre szedő, hidegen hasító megfigyelésmódja, pontosan kimért mondatai sajátságos ellentétben vannak a gyermeki lélek még öntudatlanul kavargó érzésvilágával, meglepetésszerűen felcsapó szenvedélyeivel. Pap Károly könyvének ez sarkalatos hibája.”³

„Az igazság az, hogy Pap Károly nem képes azt az illúziót kelteni, mintha mi közvetlenül gyermekvallomást hallanánk. [...] [A] hatéves fiúcskának

nemcsak az érzelmi élete szélsőséges, de a fogalmazási készsége is rendkívüli. Annyira az, hogy idézőjelek között emlegeti – magában és fennhangon – a konvencionális fogalmakat. [...] A zsidó fogalmiságnak és a gyerekességnek ez az összezagyválása valószínűtlenül papírosízű, kiagyalt, lehangolja az olvasót.”⁴

A kiemelt idézetekben három fontos állítás is megfogalmazódik: a gyermeki beszéd imitálásának hiteltelensége a megfigyelő, elemző hangvétel miatt; illetve a gyermeki horizont határainak, a tudáskészlet korlátainak figyelmen kívül hagyása. A harmadik kifogás pedig tulajdonképpen az előbb említett megfigyelések nyelvi megjelenítéséhez tartozik: a regény idézőjelben említ bizonyos fogalmakat, kifejezéseket, vagy akár a gyermek viselkedésére vonatkozó reflexiókat.

Meglátásom szerint ezek a hibák valójában nem hibák, hanem abból a tényből következnek, hogy az *Azarel* egy retrospektív én-elbeszélés.⁵ Már a kötet alcíme is a visszatekintést indikálja: „Ez a könyv Azarel György gyermekkoráról szól”. A regényben elkülöníthetünk egy elbeszélő ént (a gyerek Gyurka) és egy elbeszélő ént (a felnőtt narrátor), utóbbi ráadásul gyakran távolságot tart egykori önmagától, így az *Azarel* esetében a Dorrit Cohn-i értelemben vett disszonáns ön-narrációról beszélhetünk.⁶ Wolf Schmid szempontrendszere mentén, melyet a *Narratology: An introduction* című művében állít fel, elválaszthatók az elbeszélőhöz, illetve a karakterekhez tartozó nézőpontok és szövegrészek. Esetünkben az elbeszélő ént felel meg a karakternek, hiszen ő a mű főszereplője, a visszatekintő pozícióból megszólaló én pedig a már felnőtt narrátor. A Schmid-féle szempontok a következők: 1) tematikai jellemzők, 2) ideológiai jellemzők (értékelői pozíciók különbségei), 3) a személy nyelvtani jellemzői, 4) az idő nyelvtani jellemzői, 5) az orientációs rendszer nyelvtani jellemzői (kronotopikus deiktikus formák), 6) nyelvi funkciók jellemzői, 7) a szókincs stílusbeli jellemzői, 8) a szintaxis stílusbeli jellemzői.⁷ Számunkra az én-elbeszélés alkalmazása miatt a második pont nem nyújt eligazítást, hiszen a személy nyelvtani jelölője az *Azarel*-ben az egyes szám első személyre mutat vissza, tehát nem tudunk különbséget tenni a két én között – ebből is adódhatnak a kritikák, melyeket korábban idéztem –, azonban a többi szempont segítségünkre lehet. A tematikus elválasztásnál felfigyelhetünk arra, hogy a teológiai jellegű kommentárok, interpretációk a narrátori szólamhoz tartoznak: „innét vagy onnét, bármikor felhallatszhattott anyám vagy apám hangja, egy-egy »Ádám hol vagy«, amely a játékok paradicsomkertjében bolyongó gyermekségemet ugyancsak gyakran és bőven szokta figyelmeztetni az örökös és szigorú felügyelet szégyenére és félelmére. Az Úrnak, vagyis apámnak, és angyalának, vagyis anyámnak a hangja ilyenkor meg nem annyira a Tudás fájától óvott, mint inkább csak az Élet fájától, vagyis a szenvedélyes játéktól. De nem ugyanaz volt az átka mind a kettőnek,

a Tudásnak és a szenvedélyes Életnek?: a meztelenség, amelyre szégyennel és félelemmel döböntem rá anyám vagy apám konyhaablakból kiáltó hangja hallatára, csakúgy, mint első ősatyám, Ádám, mikor paradicsoma felett megdördült az Előhim hangja? Még a szöveg is majdnem ugyanaz volt, csupán gyermekségemhez profanizálódtak az ősi szavak: gyerek, hol 31 vagy?”⁸ Ehhez szorosan kapcsolódik a szókincs kérdése is: az összetett vallási fogalmak tudatos használata szintén az elbeszélőhöz kapcsolódik. A narrátor saját, gyermekkori útját tágabb kontextusban, jelképesen értelmezi: Gyuri élményei egyúttal a szerző korabeli fiatal zsidó generáció sorsát, lehetőségeit is leképezik. Az értékelői pozíciók elkülönítésén keresztül is szétválasztható az elbeszélő én és az elbeszéltnél én alakja: a felnőtt narrátor nem tud azonosulni saját gyerekkori énjével, gyakran kritikával illeti őt, ezt mutathatja, hogy sokszor a következőképpen írja le gyerekkori tulajdonságait: „mohó”, „önző”, „hiú”, „falánk”, továbbá a kis Gyuri szavait idézőjelben említi, jelezve a tőlük való elhatárolódást (ugyanígy jelölődnek a szülők egyes szavai is): „Most már mind a két szemem pislogott. De aztán mindjárt legyűrtem a pilláimat és már mogorván s gyűlölettel néztem rá. S megvetéssel az egész »irigy« osztályra.”⁹

A visszaemlékező pozíció a regény esetében sokkal explicitebb, mint a korábban született Azarel-novelláknál,¹⁰ így a kronotopikus deiktikus formák is a segítségünkre lehetnek az elválasztásnál, továbbá az emlékezés folyamata számos alkalommal szövegszerűen is megjelenik: „Néha, mikor a nyári nap sugarai egyszerre úgy világitanak, *mint akkor*, vagy ha egy fát látok, amely, mintha onnét a templomudvarról »szökött volna meg«, *újra* hallom a tanulók lamentációs tanulását, amellyel a sorokat, szavakat mintegy ringatták magukban, valami különös gépies örömmel és fájdalommal.”¹¹ Továbbá a két (gyermeki és felnőtt) nézőpont különbsége is reflektálttá válik: „ha a vér szavát hallva, meg is értettem *volna*, mit követel tőlem és mit kell követelnem anyámtól, s hozzárohanva, odakiálthattam *volna* neki: ilyennek kell lenned! Erre vágyom tőled, ezt kívánom! Csak akkor leszel igazán anyám! De csak a hangot hallottam, a vér hangját, s szavát nem értettem”.¹² Végezetül, a szövegek Jakobson-féle értelemében vett nyelvtani funkcióit tekintve az emotív funkció a gyermek szólamához köthető: az élénk képzetű Gyurka ösztönösen érzékeli a világot, alakjához a dac és düh érzelmei és ezeknek nyelvi kifejezőeszközei kapcsolódnak; míg az elbeszélői hang egyértelműen tárgyilagosabb, szólamának domináns funkciója a tájékoztatásé, értelmezésé.

Az Azarel-novellák elbeszéléstechnikájának sajátosságát képező újra-értelmező narráció mintha hátrébb szorulna a regény esetében, ezáltal könnyebben elkülöníthető a két (gyermeki/szereplői és felnőtt/narrátori) nézőpont és a

hozzájuk tartozó szövegrétegek. Azonban a regényben is találhatunk olyan részeket, ahol a nézőpontok összecsúsznak. Főként azokról a jelenetekről van szó, amikor a gyermekkori élmények a narráció idején is kísértik a narrátort, tehát nem beszélhetünk az újrátéelő tendencia teljes mellőzéséről. Például úgy tűnik, hogy az apával szembeni kritikus hozzáállás nem változott meg a felnőtt elbeszélő esetében sem, csak árnyalódott: Azarel már rálát arra, hogy gyermekkori nélkülözése hogyan befolyásolta apja jellemét.

Borbély Szilárd: *Nincstelének*

Borbély Szilárd regényének befogadását tekintve beszélhetünk bizonyos tendenciákról, melyek a következő hívószavakhoz kapcsolódnak: autobiográfia, szociográfia, traumairodalom, a fikcionáltság és a narráció hitelességének kérdései (a mű 2017-ig született recepcióját Szénási Zoltán tekintette át átfogó tanulmányában).¹³ Én elsősorban az utóbbira fogok koncentrálni, hiszen látszólag ez okozta a legnagyobb zavart a kritikusok körében, illetve főként e szempont mentén kapcsolható össze a mű Pap Károly regényével.¹⁴ Ebben az esetben, akárcsak az *Azarel*nél, vissza-visszatérő kérdés a befogadástörténetben, hogy hiteles-e a feltételezett gyermeknarrátor hangja? Számos kritikus észrevette, hogy a szöveg tartalmaz olyan kommentárokat, absztrakt gondolatokat, melyek egy gyermek horizontján kívülre esnek. Egyes értelmezők emiatt hiteltelenségnek látták a gyermek hangját, és indokolatlannak vélték a perspektíva-váltásokat: „Az egyik probléma az elbeszélő személyét érinti. A regény egészét meghatározó döntés az elbeszélő alakjának megformálása és következetes felépítése, ebben a regényben azonban ezzel kapcsolatban sok a bizonytalanság. A szöveg első felében úgy érezhetjük, hogy egy tíz év körüli kisfiú által írt szöveget olvasunk, a rövid mondatok, az egyszerű szerkezetek, a világról való tudás formája és az, hogy az elbeszélő nem rendelkezik az utólagos tudás rendező-átstrukturáló elveivel, mindmind ezt erősítik. [...] A probléma mindezzel az, hogy részben már ekkor tesz olyan kijelentéseket, melyeket egy kiskamasz nem tehet, vagy legalábbis nem szokott tenni, a regény végén pedig megszólal az érett, fiatal felnőtt is, csodálatos, szépen formált mondatokban. Ez pedig zavart okoz: ha tud így is beszélni, akkor miért beszélt korábban tömön mondatokban? Ha az elbeszélő egy fiatal felnőtt, akkor miért tett sokáig úgy, mintha egy tízéves gyerek lenne? Miért nem jelzi nekünk a szöveg ennek okait, és miért nem avat be a regény végén megtörténő nézőpontváltás okaiba?”¹⁵

„A regény kezdetén a hatéves gyerek hangját halljuk, majd időnként átvált a narrátor tízéves kori elbeszélésébe, a regény végén pedig már félig felnőttként szólal meg a vélhetően ugyanazon személy. Bedecs Lászlóval

egyetértve: nem világosak és átgondoltak a váltások, nincs követhető magyarázat arra, hogy miért és minek következnek be az átmenetek, legalábbis a szöveg nem ad utasítást vagy jelzést arra, hogyan érthetnénk. A gyerekhangba beszűrődnek olyan elemek, amelyek egy felnőtt tudását képezik, egy felnőtt perspektíva utólagos korrekciói, amely alatt nemcsak az olykor moralizáló, értelmező reflexiókat és gondolatfutamokat értem, hanem például a »mi úgy mondjuk« kiemeléseket.”¹⁶

„[A] regény úgy beszél, ahogyan a kisfiú beszéde határozza meg, ám ez a beszédmód hol kiszóló, hol értelmező gesztusokkal bővül. Az eleinte főleg a nyelvhasználatra reflektáló kiszólások (»mi úgy mondtuk«) a kívülállás/elvágyódás/hovatartozás kérdéskörét vizsgálva, s az »ahhoz tartozó«, kompakt történeteket beemelő, legendáriumszerűvé váló részekkel érdekes prózapoétikai kérdéseket vetnek fel. [...] Nem kérdés nélküliek ezek a betétek (próza-poétikai értelemben), s nem csak a szerkezet, a nyelvhasználat, de a falu világát egyébiránt metsző pontossággal a nyelvhez, kommunikációhoz (képtelenséghez) való viszonyával nagyon erősen megmutató ábrázolás is kissé mintha megbicsaklana itt.”¹⁷

Más értelmezők, így például Margócsy István vagy Visy Beatrix, pedig arra mutattak rá, hogy ez a kettőség a szöveg fikcionalitását kívánja érzékeltetni: „[E] könyv épp annak problémáját feszegeti, hogy a közösségek széthullásával a nyelvi önmeghatározás és önafirmáció is elenyészik, s egy majdani önkifejezés csupán mindennek kívülről való megerősítése vagy felülírása révén valósulhat meg [...]. Az a nyelv, amelyen ez a könyv, s ez a gyermek-narrátor beszél, a maga tömörségében, képviségében és töredezettségében sem nem falusi nyelv, sem nem gyermeki nyelv, hanem mindkettőnek mintegy felülírt s felülstilizált fikciója: s épp ezen fikcionalitásában éri el hatását. A megélt gyermekkor elbeszélése nem a gyermekkor nyelvén, hanem annak radikális átalakítása során jön létre: az elbeszélés mintha idegen nyelven adná elő a »saját« élmény, a gyermeki élmény primér és mégsem primér jellegét.”¹⁸

„Borbély gyermek elbeszélőt alkalmaz, ám ez a gyermek a felnőtt tudatállapotából visszavetített, a felnőtt tudásával és reflexióival rendelkező figura, hiszen ha egy négy-hat éves kisgyermek emlékezeti, tudati és nyelvi kompetenciáit tekintjük, képtelenség a gyermeki beszéd illúziójaként olvasni a szöveget, s úgy tűnik számomra, hogy a szerző sem akarja mindenáron fenntartani ezt a látszatot, amit az emlékezetéről imént leírtakon túl az is egyértelműsít, hogy a falu elhagyása utáni zárórészeket a már rögzítetlen korú – felnőtt – emlékező mondja múlt időben, az emlékbeszéd szokásos retrospektív keretei szerint.”¹⁹

Szilágyi Ákos pedig úgy fogalmaz, hogy a narrátor „[k]épzelőerejét nem arra összpontosítja, hogy a világot abban a bontatlan, naiv vagy ártatlan egyszerűségében képzelje el, ahogyan a »szegény kisgyermekben« megképződik (hogy aztán ezt a gyermeki tudatban, látásmódban létrejövő 34 világot szentimentálisan szembeállítsa a rossz, kegyetlen, zord, szívtelen külső világgal, a felnőtt világgal, a korabeli társadalmi világgal, »a« világgal stb.), hanem annak elképzelése izgatja, hogy az ő szerzői (felnőtt, érett, reflektált) horizontjáról milyen volt ez a világ a gyermekben. Ilyenformán mintegy beleképze magát, egzisztenciálisan belehelyezkedik egykori önmagába és egy nem-gyermeki perspektívából építi fel művészileg a gyermeki énből megképződő világot.”²⁰

A fikcionalitás kapcsán egyetértek a fenti véleményekkel, azonban úgy gondolom – Szilágyi Ákoshoz kapcsolódva –, a *Nincstelének* esetében nem gyermekelbeszélővel van dolgunk, hanem felnőtt narrátorral. Meglátásom szerint a *Nincstelének* egyfajta kísérlet egy olyan nyelv és perspektíva megteremtésére (vagy újratertetésére), amely már nem elérhető az elbeszélő számára. Ez a nyelvvesztett állapot gyakori az úgynevezett *immigráns fikció* körébe tartozó műveknél. Az ebbe a kategóriába sorolható művek tematizálják az önmeghatározás válságát, melyet az egykori nyelv és kultúra elhagyása, és az új nyelv és kultúra birtoklása okoz. Annak ellenére, hogy Borbély Szilárd nem tekinthető immigráns írónak, a kulturális közeg radikális váltása hasonló élménnyel járhatott, főként, ha figyelembe vesszük az *Egy elveszett nyelv* című esszéjét, melyet a *Nincstelének* megjelenése után adott közre. Ebben az esszében magát mint kulturális migránst definiálja, aki elhagyta saját közegét, így saját nyelvét is. E helyett a nyelv helyett megtanult egy másikat, azonban gyermekkori nyelvét már nem tudja autentikusan használni (metafizikai síkon: az elhagyás bűnéért a nyelv elvesztésével bűnhődik). Ennek a nyelvnek a visszaszerzésére tett kísérletet a regényében, így vall erről: „Az apám halála utáni években sokat gondolkodtam azon, hogy milyen utat jártunk be közösen és milyen külön-külön. Hogyan lettem áruló? És ők miért lettek áldozatok? Nekem miért nincsenek emlékeim? Mire is emlékszem valóban? Vagy kinek az emlékeire emlékszem? A sajátjaimra vagy a szüleimére? Amikor ezeket a kérdéseket feltettem, már régóta tudtam, hogy migráns vagyok. Kulturális migráns, akinek el kell tüntetnie az árulkodó nyomokat, amelyek a múltja felé vezetnek. Az első generációs migránsok mindent megtesznek, hogy elfelejtsék a múltat, a közeget, a nyelvet, a helyet, amelyet elhagynak, és amelyet el kell felejtenuk ahhoz, hogy sikeres migránsok lehessenek. A honvágy és a nosztalgia szálaít is kíméletlenül el kell szakítaniuk, egyébként nem fog sikerülni a kísérlet. Az első generációs migráns a második generációra szokott hivatkozni: azért kell ezt tenni, hogy nekik jobb legyen. A második generációban pedig mindez visszaüt, kibukkan

a titok. Mert a titkon nincs áldás, mondja a Talmud. A sikeres kulturális migráció érdekében nálunk, dzsentri hazánkban nem elég elhagyni, el is kell árulni a falut, a paraszti világot, mert nem szalonképes. Trágyaszagú. Arra, hogy miért van az így, a *Nincstelenek. Már elment a Mesijás?* című életrajzi alapú, vagyis korlátozott fikcióban kerestem a választ. [...] Aki 35 elárulta a megalázottak sorsközösségét, a parasztokat, és az urak közé állt, az megbocsáthatatlan bűnt követett el. Amikor elkezdtem leírni a szüleim és a falu világát, akkor döbbsentem rá, hogy ezzel a leírással elárulom őket. Büntetésképp elfelejtettem a nyelvüket, amely az én saját nyelvem is volt. Anyámmal akkor már nem tudtam beszélni. A saját magányba forduló apámmal sem találhattam hangot. Aki elhagyja a falu népét, az elárulja őket. Aki beszél róluk, az is. Aki kiszakad közülük, az pedig elveszíti a nyelvét. Aztán újra tanul beszélni. De egy nyelv közben elveszett. Ezt az utat jártam be én is.”²¹

A következőkben – elfogadva az esszét mint egyfajta értelmezési ajánlatot – azt vizsgálom meg, hogy mindezen élmények milyen narratológiai megoldások mentén kaphattak teret a *Nincstelenek* lapjain. Ehhez az elméleti keretet Thomka Beáta *Regénytapszlatat. Körülmény, hovatarozás, nyelváltás* című műve nyújtja (Thomka Beáta maga is tárgyalja röviden a *Nincsteleneket* a könyvében, azonban nem az említett fogalomkörhöz kapcsolva, hanem a kirekesztés nyelvi jelenségei mentén).²² Az immigráns fikció esetében a „kivülkerülés” és a „bekerülés” kategóriái működnek: a származás és az alkotói működés földrajzi terepe szétválasztódik: „Az alkotás szerzett nyelvének elsajátítása új kulturális azonosságot tudatosít az elbeszélőkben, még ha ez ideiglenesen vagy tartósan az egzisztenciális hova nem tartozás tudatával jár is együtt.”²³ Mindez a témaválasztás kapcsán is jelentőséggel bír: „A nyelvi örökségtől való eltávolodás felerősítheti a személyes múlthoz és a kulturális hagyományhoz való ragaszkodást, ahogyan ezt a gyermekkor témakörének, az emlékeknek, a történelmi traumáknak, a múltidézés változatainak gyakori előfordulásaiban tapasztalhatjuk”,²⁴ továbbá a „fikciós diaszpóra alkotásai két rendszer részeként működnek, két világ között közlekednek, hoznak-visznek, cserélnek értékeket és váltogatják a nézőpontokat, távlatokat”.²⁵ Egyfajta fordításnak, kulturális közvetítésnek lehetünk a tanúi az ilyen típusú alkotások esetében. Ez a fajta fordítás a Borbély-szövegben is megjelenik, azonban itt nem arról van szó, hogy az „új nyelven” (tehát annak az országnak a nyelvén, amit a szerző elsajátított) szóval meg a regény, majd visszafordítják az alkotó anyanyelvére. A fordítás folyamata magában a szövegben megy végbe, úgy, hogy gyakran egy adott kifejezés köznyelvi verziója hangzik el, majd utána következik a „belső” szóhasználat, lásd a „mi úgy mondjuk...” szerkezeteket. A kritikák egy része

ezeket a szerkezeteket úgy értelmezi, mint egyfajta „beavatást a nincstelenek nyelvébe”.²⁶ A kérdés azonban, be lehet-e egy olyan nyelvbe avatni az olvasót, amely már nem a narrátor sajátja. Át lehet-e adni azt az önazonosságot, ami nincs? Amit egy kreált világban egy fikcionalizált nyelvvel próbál visszaszerezni a narrátor? Véleményem szerint a saját nyelv visszaszerzésének igényére utal az is, hogy a narrátor csak azt „fordítja”, ami az ő gyermekkori perspektívájához tartozik, a falu többi tagjának a nyelvét azonban változatlanul, tájnyelvi formában hagyja. Így tehát nem a falu nyelvébe való beavatás történik, hanem egyfajta identifikációs kísérletnek leszünk tanúi.

Ebből a szempontból az olyan paratextuális jelek, mint a GPS-koordináták, amelyek az első kiadás fülszövegében olvashatók és a szerző gyermekkori falujára mutatnak, illetve kisfiúkori fotója a borítón, újraértelmezhetők. A *Nincstelenek* egy kísérlet, hogy visszataláljunk a képen lévő gyerekhez és a faluhoz, de ami még fontosabb, az egykor birtokolt nyelvhez. Hangsúlyoznunk kell, hogy mindez egy utólagos, visszatekintő perspektívából történik meg, miután a narrátor már elhagyta a falut, és megtanulta a sztenderdizált nyelvet. A szintén többször feleslegesnek vagy elhibázottnak titulált²⁷ utolsó fejezet így nyerhet értelmet: a gyermeki hang már nincs jelen, a használt nyelv köznyelvi, már-már irodalmi, stílusát és szóhasználatát tekintve is. Véleményem szerint ez a fejezet szükséges ahhoz, hogy az elbeszélő én (a gyerek) és az elbeszélő én (a felnőtt) közötti distanciát érzékeltetni lehessen. Ahogy Szilágyi Ákos fogalmaz: „egyetlen tudat színpadán zajlik le ez a hang-, szemlélet- vagy síkváltás, amely nélkül nem volna lehetséges a mű formai lekerekítése, mivel belülről – az önmagát szükségképpen nem látó, nem ábrázoló gyermeki én-elbeszélő által – nem lehetne lezárni, lekerekíteni művésziileg az elbeszélést.”²⁸ A szöveg azt sugallja a záró fejezettel, hogy az elbeszélő én és az elbeszélő én közötti távolság feloldhatatlan. A szöveg nagy része jelen időben íródik, belső monológyszerű, a szimultaneitás érzetét kelti. Az egyetlen fejezet, ahol váltást látunk a nyelvtani időben, az utolsó, és itt is csak egyetlen mondat erejéig: „mi úgy mondtuk”, szemben a „mi úgy mondjuk”-kal. Azonban ez a sor a *Nincstelenek* refrénszerűen visszatérő kulcsmondata. Mindez retroaktívan megváltoztatja a narratív szituációt. Erről a pontról visszanezve a jelen idejű részek valójában újrakonstruált emlékeknek tűnnek. Így a retrospektív narráció csak látszólag íródik felül. Ezen a ponton tudjuk megkülönböztetni az elbeszélő ént és az elbeszélő ént a használt nyelvtani idő alapján (lásd Schmid korábban idézett szempontrendszerét). A narrátor nem gyerek, hanem felnőtt, aki a gyermeki beszéd illúzióját kelti, és a szöveg során számos alkalommal rámutat erre a tényre. A fikcionalitást erősíti az is, hogy bizonyos szövegrészek, melyek elvileg a gyerek szájából hangzanak el, ugyanolyan formában ismétlődnek a narrátor által

elmondott, de más szereplőkhöz rendelhető történetekben: ilyen például a méhet lenyelő, majd attól megfulladó kacska képe, melyet először a kisgyermek lát, majd a nagyapa által elmesélt történetben is megjelenik.

Az immigráns fikció esetében „a jelentős alkotóknál átmentett hozott anyag különleges többlet és tartalék, ami biztosítja a régi és az új világgal szembeni kritikai attitűd fenntartását, továbbá az önfeladással ellentétben az önazonosság megőrzését”.²⁹ Ez – az önazonosság megőrzése – azonban Borbély Szilárd szövegében eleve elvetélt kísérletnek tűnik, hiszen nemcsak az elbeszélő kulturális migráns, hanem egész családja életét a folyamatos identitásvesztés, -tagadás és a kívülkerülés jellemzi. Az, hogy a recepció egy része a megkreált nyelvet sikerületlenül látja, mutathatja ennek a nyelvteremtési (és -visszaszerzési) kísérletnek a nehézségét, sőt, akár kódolt bukását is, mely az *Egy elvesztett nyelv* című esszéiben is megfogalmazódik.

Tanulmányomban egy, a modernségből és egy, a kortárs irodalomból származó példát hoztam arra, hogy bizonyos esetekben, amikor a recepció valamit hibának észlel, érdemes más nézőpontból is rátekinteni az adott szövegre. Még az is elképzelhető, hogy a hibák valójában a mű erősségét mutatják meg nekünk, olvasóknak.

¹ A tanulmány a tatabányai József Attila Megyei és Városi Könyvtárban 2022. szeptember 23-án megrendezett, „a szépség fűszere és forrása – a hiba”. A hiba esztétikája az irodalomban, a művészetekben és a kultúrában című konferencián elhangzott előadás írásos változata.

² A zsidóságon belüli neológ és ortodox irányzatok közötti fő különbségek a következők voltak az 1868–1869-es Izraelita Egyetemes Gyűlésen: „A két szembenálló tábor végleges megosztottsága már az első témakör, a hitközségi szervezet tárgyalása során megmutatkozott. A kérdéskört tárgyaló bizottság nem tudott egységes szabályzatot kidolgozni, ezért két szabályzattervet terjesztett a Kongresszus elé. Az alapvető ellentét oka az volt, hogy a hitközségi szervezet, azaz az autonóm izraelita felekezet szervezeti felépítésének kidolgozása elkerülhetlenné tette a zsidó vallás definiálását, amit a haladó tábor képviselői tudatosan ki akartak zárni a kongresszusi vitákból. [...] A haladó pártiak szerint a zsidó hitközség olyan szervezet, amely kielégíti a rabbinikus mózesi hit híveinek vallási szükségletét. Ezzel szemben a hagyományhűek definíciója: a magyarországi zsidósághoz azok tartoznak, akik hűségesek a mózesi vallás és Talmud alapelveihez és tanításához, ahogy azok a Sulhan Aruh törvénykódexben megfogalmazást nyertek. A két meghatározás különbsége szembeötlő: a haladó pártiak a zsidó vallást a monoteista vallások egyikeként definiálták, a hagyományhűek pedig inkább életmódként. Meghatározásukban a Sulhan Aruh hangsúlyozása azt jelzi, hogy szerintük a zsidó vallás egyetlen legitim alapja a hálálhá, azaz a zsidó életvitelnek minden részletét meghatározó vallástörvény.” FROJIMOVICS Kinga, *Három út: a magyarországi zsidóság irányzatai szétválásuktól kényszerű egyesülésükig = Hágár országa: A magyarországi zsidóság – történelem, közösség, kultúra*, szerk. SZALAI Anna, Bp., Antall József Alapítvány – Kossuth, 2009, 106–217, 110. A felekezeti szakadás után a harmadik irányzat a neológ és az ortodox mellett az úgynevezett status quo ante volt.

³ SEMLYÉN Gyula, *Azarel = PAP Károly, Azarel, Bp., Múlt és Jövő, 1998, 241.*

⁴ NÉMETH Andor, *A hét könyvei. Pap Károly: Azarel, Az Újság*, 1937. december 25., 75.

⁵ Az *Azarel* teljeskörű elemzését, melybe a narráció vizsgálata is beletartozik, lásd: MURZSA Tímea, *Ha-gyomány és megszakítotttság Pap Károly Azarel című művében*, Irodalomtörténet, 2021/1, 64–84.

⁶ DORRIT COHN, *Áttetsző tudatok = Az irodalom elméletei II.*, szerk. THOMKA Beáta, Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem – Jelenkor, 1996, 108.

38

⁷ A szempontok nyersfordítása tőlem származik, alapját a következő részlet adta: „In the following, a catalog of features will be compiled, in which it is possible for the narrator’s text [...] and the characters’ text [...] to differ. This catalog does not assume a certain type of texts or their absolute opposition, but rather starts from the empirical fact that the texts can have very different profiles in different works. For this reason, it is, as a catalog of possible differing features, applicable to every concrete work. Naturally, this catalog of features corresponds to the catalog of parameters distinguished for perspective. [...] [W]e obtain the following catalog of features: 1. Thematic features, [...] 2. Ideological features [...], 3. Grammatical features of person, [...] 4. Grammatical features of tense, [...] 5. Grammatical features of the orientation system, [...] 6. Features of language function, [...] 7. Stylistic features of the lexis, [...] 8. Stylistic features of the syntax.” Wolf SCHMID, *Narratology: An Introduction*, trans. Alexander STARRIT, Berlin – New York, De Gruyter, 2010, 140–142.

⁸ PAP Károly, *Azarel*, Bp., Múlt és Jövő, 1998, 107.

⁹ *Uo.*, 103.

¹⁰ Azon novellákat soroljuk ebbe a csoportba Lichtmann Tamás, Pap Károly monográfiája nyomán, amelyek főszereplője az *Azarel* vagy más változatokban Jordán család. Vö. LICHTMANN Tamás, *Az igazságkereső: Pap Károly*, Bp., Múlt és Jövő, 2001, 30.

¹¹ PAP, *i. m.*, 14. (Kiemelés tőlem – M. T.)

¹² *Uo.*, 43. (Kiemelés tőlem – M. T.)

¹³ SZÉNÁSI Zoltán, „Mi úgy mondjuk”: A Nincstelének jelentésrétegei a recepció tükrében, *Irodalmi Szemle*, 2017/4, 26–34.

¹⁴ A másik szempont az autofikció kérdése lehet, melyre a *Nincstelének* kapcsán világított rá Visy Beatrix a konferencián, amit ezúton is köszönök. Jelen tanulmánynak egy bővebb, a *Nincstelének* narratív struktúrájával foglalkozó angol változata itt olvasható: Tímea MURZSA, *The Narrative Structure of Szilárd Borbély’s The Dispossessed = Contemporary and Recent Hungarian Fiction: Reception and Cross-Cultural Interpretations*, eds. Tibor GINTLI, János KENYERES, Bp., Eötvös Loránd University – Cser Publishing House – ELTE University Press, 2022, 263–279.

¹⁵ BEDECS László, *Csak egy: önmaga*, Bárka, 2014/2, 111.

¹⁶ BÁNYAI Éva, *Szegénység-narratívák*, *Látó*, 2015/2, 106.

¹⁷ KÖRÖSI Zoltán, *A poloska íze*, Kalligram, 2014/2, 96.

¹⁸ MARGÓCSY István, *Borbély Szilárd: Nincstelének – Már elment a Mesijás?*, 2000, 2013/10, 9.

¹⁹ VISY Beatrix, *Prímszámok könyve*, Holmi, 2014/1, 112.

²⁰ SZILÁGYI Ákos „margináliája” (száma: 25.) Margócsy István *Nincstelének*ről szóló tanulmányához kapcsolódva. MARGÓCSY, *i. m.*, 14–16., 15.

²¹ BORBÉLY Szilárd, *Egy elveszett nyelv*, *Élet és Irodalom*, 2013. július 5., 15.

²² THOMKA Beáta, *Regénytapszlatat*, Bp., Kijárat, 2018, 188–195. (*A Csaláregények, kortörténetek* című alfejezetben.)

²³ *Uo.*, 15–16.

²⁴ *Uo.*, 17.

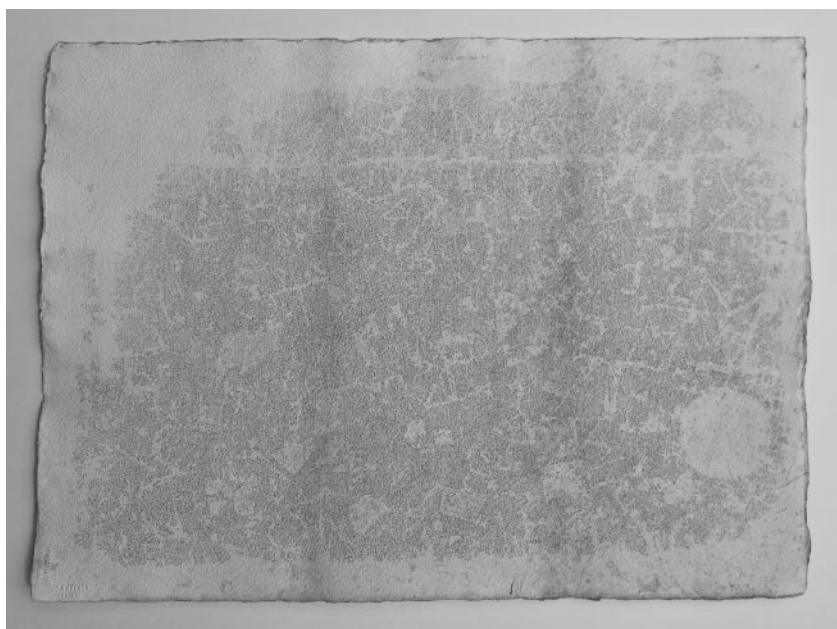
²⁵ *Uo.*, 18.

²⁶ DECZKI Sarolta, *A falu hallgat: Borbély Szilárd: Nincstelének*, Új Forrás, 2014/4, 5.

²⁷ Lásd például: MARGÓCSY, *i. m.*, 13., NYERGES Gábor Ádám, *A fájdalom dajkálása*, *Népszabadság*, 2013. június 21., http://nol.hu/kultura/a_fajdalom_dajkalasa-1395379 (Utolsó letöltés: 2023. január 31.)

²⁸ SZILÁGYI Ákos „margináliája”, 15.

²⁹ THOMKA, *i. m.*, 17–18.

randevú

fejemen svájci sapka
nyakamon ír kasmír sál
kezemen nepáli kesztyű
háton svéd borg hátizsák
zsebemben izraeli jegyzetfüzet
és japán réz töltőtoll
széttárt szárnyú kormorán vár
a szigetcsúcson
a margit híd alatt

vasárnap reggel

ásításomból kijutva
stevens vasárnap reggeli
verseit olvasom
vasárnap reggel
aztán szeferisz
nyári napéjegyenlőségét
9 és 10 forintos könyvek
még nem merült le a hold
anyám forró magányához
vezetnek a vasárnapok
apám mást olvasott

42 afterparty

borgot kaptam
ajándékba prágából
ahonnan ginsberget
kiutasították

az ámbrafa-levél
még májusban is
őrzi őszi színét
asztalomon

hegyező harang
dédanyám nagyítója
ottlik papírvágója
hemingway-ceruza
gesztenye radír

*a májusi királyság
túl szép ahhoz
hogy egy hónapnál
tovább tartson*

kis gyík
napozik
ablakomban

mindent
vissza kell
adnom

felnyílt ketrec/ Cage¹ Opened

a lelkek tengerén
hullámzó ragyogásban
mi zajongunk cseppek
egymásban kerengünk
táncolva fénnyel-sötéttel
 vagy mégsem hiszen
a lélek időtlen tengerén
egy a taréj és a mély
se hullám sem cseppek de
örök nappalban örök éj

kék kopárság

semmi mással de kéekkel
festek semmit száz árnyával kékjének
kútszíve mélyébe nyeljen
kéken színtelenbe futó égi vízbe

a szó tájai

bogárkék ólomkék vízkék
jégrögök közé alvadt egetlen tó
se hajnal se alkony se fenn se lenn a Nap
kéktelen kékség a táj mondhatatlan szó

kéktelenség

44 a szó végéig
aligha értem
nem messzebb se addig
mit mester
ily rongyos szerszámtól
remélhet
túl a szón
a messzi hol szépít
ugyan mit reméljek
talán... dermedt
kéktelenséget

nocturne opus 9. no.1.

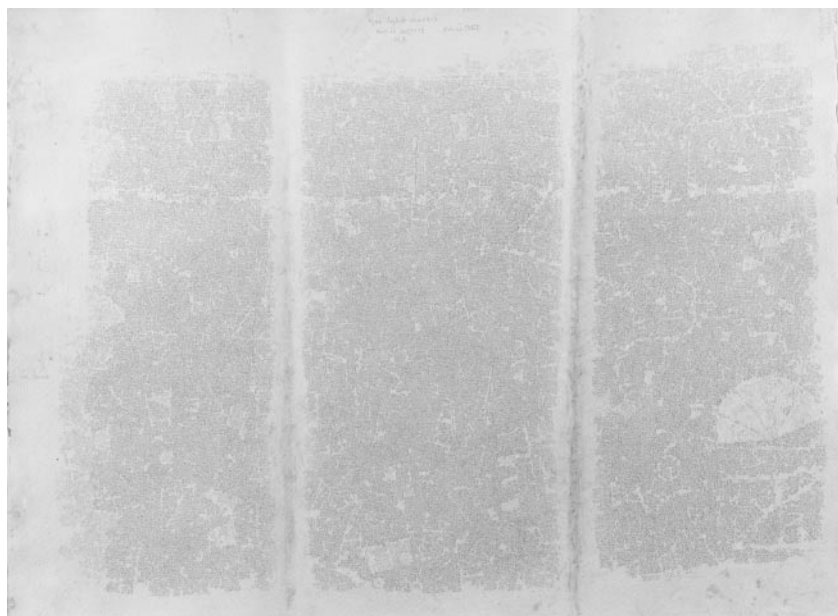
Thierry de Brunhoff-t hallgatva²

kócsagálom lebben
még nem mélykék a tér
gyantaillatot és marék avart
röppent az alkonyi szél

¹ Ennek a versnek a kompozíciója közben „véletlen” akadtam John Cage Dream c. zongorakölteményére, amely nagyban inspirálta a fenti sorokat. <https://youtu.be/9sBpqGqWCL0>

² https://youtu.be/jNqX_jWhUzY

XVIII. etűd – halvány szálakra látunk rá, mely szálak pókhálóként rátapadva kötik össze a világ egymástól elszigeteltnek tűnő, távoli helyeit.

A luniszoláris kínai naptár 4400-adik vagy 4401-edik évében a világ magát Európaként számon tartó részében még csak az 1704-es évben jártak, az itteni

Süli István 47

A LUNISZOLÁRIS VILÁG ÁTHAJLÁSA

idő múlását az erre alkalmasabbnak gondolt Gergely-naptár szerint számolva. Augusztus 13-án, ugyanazon a napon, amikor az evangélikusok követe, Hermann Dávid XII. Károly svéd királlyal tárgyalt, Rákóczi csapatai pedig elvonultak a szegedi vár alól, ebben a távoli, velük párhuzamosan mozgó, titokzatos világban Kangszai császár éppen lefejeztette kedvenc ágyasát.

A lüftelbergi vagy kölni születésű jezsuita matematikus, csillagász, misszionárius Johann Adam Schall von Bell 1623-ban érkezett Pekingbe, egy esőbe hajló, csüggedt későtavaszi napon. Az első időkből később csak arra emlékezett, hogy a beeső ferde fények óriásira nyújtották az utcákon a fák keresztbe dőlő árnyait, a lombok között pedig kabócák láthatatlan seregei ciripeltek szinte elviselhetetlen hangerővel, amitől végképp eltöltötte a szomorúság. Az égen egymáson lassan elcsúszó barnásszürke felhőrétegek lebegtek, a délutáni pára hagymázas, fullasztó, nehéz gőzében pedig nem tudott még pihenni sem. Schall von Bell rövid ideig bírta a császári város klímáját, intrikáját és közönyét, hamarosan Sianba szervezte ki a misszió működését. 1630-ban a császár visszahívta Pekingbe, hogy az olasz jezsuita Giacomo Rho és két kínai tudós részvételével dolgozzák ki a birodalom méretei miatt egyre szükségesebbé váló naptárreformot. Mivel Schall von Bell is, Rho is alaposan ismerte a gregorián és a julián naptár számítási módszereit, a nyugati mintájú új naptárt összehangolt, kemény munkát követően, már 1634 februárjában be tudták mutatni a császárnak. Schall von Bell jutalmul, amit eleinte inkább súlyos büntetésnek érzett, meghívást kapott a császári udvarba, ahol széleskörű tájékozottságának és képzettségének köszönhetően precízen csillogó csillagászati és fénytani műszereket, a helyi adottságokat a legapróbb részletekig figyelembe vevő, vízművek készítéséhez szükséges modelleket és eszközöket, valamint különleges pengetős, vonós és fafúvós hangszereket készített, és időnként besegített az ágyúöntő műhelyek titkos munkájába is. Tudása legmagasabb szintű elismeréseképpen kinevezték a Császári Matematikai Intézet igazgatójává, amit X. Ince pápa, nem látván nagy és komoly ellenfelet ebben a távoli matematikában, némi tanakodás után

jóváhagyott. Az ifjú császár, a Fu Lin néven született Sun-cse időközben anynyira megkedvelte Schall von Bellt, hogy 1651-től 1661-ben bekövetkezett haláláig gyakorlatilag rábízta a birodalom kormányzását. A császár halálakor a naptárreform ellenzői, akik jobb szerették volna, ha bizonyos terü-

48 letek gazdaságának és bevételeinek átláthatósága a régi birodalmi naptár csúszásai miatti bizonytalanságban, változatlanul marad, azonnal perbe fogták, a nyugati kultúra mételyének terjesztése mellett immár a császár halálában való tevékeny részvétellel is megvádolva. Hosszú pereskedés után, 1665. április 15-én, egy esőbe hajló, szomorú napon, amikor a beeső ferde fények óriásira nyújtották az utcákon a fák keresztbe dőlő árnyait, megfojtásra, majd testének 1600 darabra való szaggatására ítélték. Amíg az ítéletet hallgatta, elgondolkodott a császári hóhérok fejlett matematikai látásán, és próbálta elképzelni, hogyan lehet egy nem tökéletesen szimmetrikus testet egy 40×40 -es, szabálytalan rács mentén 1600 darabra vágni, de nem látott kézenfekvő megoldást, nem is szólva a csontok és más egyéb problémás testrészek szeleteléséről. Schall von Bell az egész hosszú pereskedés általa csak kisstílv huzavonának tartott ideje alatt egy schneebergi születésű matematikus és csillagász, bizonyos Israel Hiebner 1657-es kiadású *Natur Kalender* című munkáját és korábbi öröknaptárát tanulmányozta, amit évekkal ezelőtt, szinte a csodával határos gyorsasággal, a kinyomtatása után alig négy hónappal már kézhez is kapott. Bell már jó ideje próbálta megérteni a szerzői ajánlásban írottakat, miszerint a csillagok által kijelölt, a számok misztikus, rejtett tudásával megtámogatott végzetes nap, 1666. június 6. nem más, mint a világvége dátuma, de sehogyan sem tudott rájönni Hiebner titkára, hogy az egyébként pontos és használható számításkökből miként tudott ilyen következtetésre jutni.

Az ítéletet befolyásos barátai közbenjárására, és Schall von Bell legnagyobb szerencséjére, nem hajtották végre, így amikor egy évvel később, 1666. április 16-án, más források szerint augusztus 15-én, a számára mégiscsak a világvégét jelentő napon meghalt, teste különösebb bonyodalmak nélkül, egy darabban várhatta a feltámadást a pekingi Zhalan jezsuita temetőben, nem messze Matteo Ricci sírkövétől, aki első európaiként, számtalan, egyszerűségükben is pazar műszaki újjítása és a mechanikus óraszerkezet bemutatása, valamint az első portugál–kínai szótár megírása mellett azzal érdemelte ki a külföldiek holttestének az eddig megszokott makaói temetőbe történő száműzeteése helyett ezt a dicsőséget a Ming dinasztia 14. császárártól, Wan Litől (eredeti személyneve Zhu Yijun, templomi neve Shenzong, posztumusz neve Xiaoxian), hogy korábban lefordította kínai nyelvre az Euklidész vagy Eukleidész néven ismert görög matematikus *Elemek* című munkáját, amelyben a szerző hosszú időre lerakta a világnak még a hatalmas Mennyei Birodalomban is érvényes matematikai alapjait, továbbá 1602-ben

elkészítette egy 1,5×3,5 méteres fametszeten a barna tintával, hat rizspapír szelvényre nyomott, képzetes hengervetülettel ábrázolt *Kunjü vankuo csü-antut*, azaz *A világ megszámlálhatatlanul sok országának térképét*, aminek szerkesztése közben döbbsent rá, hogy az általa eddig a legendák homályába vesző, titokzatos, buddhistának gondolt szerzetes, Ma Po nem más, mint honfitársa, a velencei kereskedő és utazó, Marco Polo, a távoli, különös és kiismerhetetlen Kathai ország pedig, amiről Polo beszámolt, maga Kína.

49

1664 júliusában Pekingbe érkezett a dúsgazdag és ambiciózus francia kereskedő, Patrick Balbadiou, Saintroche város posztóiparának és selyemgyártásának felvirágoztatója. A hosszú és kissé bizonytalan utazásra az utolsó pillanatban magával vitte gyermekkori barátjának, a város polgármesterének árván maradt, tíz éves fiát, Hervé Jeancourt, aki egy tragikus hajnali lakástűz után a hattagú család egyetlen túlélőjeként támolygott elő a fojtogató, sűrű füstben itt-ott felcsapó lángok közül. Eredetileg tervezett úti céljuk a Fucsien tartomány déli járásában lévő Jincsang városa volt, hogy ottani kipróbált kapcsolatuk és barátjuk, az állami hivatalnokokkal és a helyi csempészbandák főnökeivel egyaránt kiváló kapcsolatokat ápoló fűszerkereskedő segítségével az otthoni, részben fertőzött selyemhernyó tenyészeteket lecseréljék, vagy legalábbis frissíteni tudják. Miután az üzletet Jincsangban mindkét fél legnagyobb meglegésére megkötötték, és ott a hosszadalmas várakozáson túl egyéb dolguk nem akadt, Pekingbe utaztak, hogy egyházi megbízásból egy bizonyos Schall von Bell nevű jezsuita misszionáriussal találkozzanak, akiről az a hír járta, hogy komoly perbe keveredett, és talán éppen börtönben várja sorsa jobbra fordulását, valamint, ha módjuk lesz rá, átadják neki a francia jezsuiták könyvküldeményét, és az új pápa, VII. Sándor minden földi bajon átsegítő személyes ajándékát, saját bibliáját. A találkozóra hosszas előkészületek után a jincsangi fűszerkereskedő rokonának, egy magas rangú hivatalnoknak a házában került sor. Schall von Bell egy borúsan induló, esőbe hajló nap késő délelőttjén érkezett, két testőr kíséretében, akik szemlátomást igen figyelmesek és előzékenyek voltak vele, ám Balbadiou kérdésére Bell elmondta, hogy nem testőrök, hanem az őrzésére kirendelt katonák, ugyanis perében akár halálos ítélet is várható, akkor pedig ez a fajta kíséret előírás. Balbadiou a válasz hallatán leginkább azon döbbsent meg, hogy mindezt olyan távolságtartó közönnyel adta elő, mintha csak a szomszéd falu kakasáról beszélt volna. Egész este, a szállásukon, miközben lassan elkortyolgatta a kis üveg baijiu nevű, grappára emlékeztető, lágy, de enyhén émelyítő ízű italt, amit a házigazdától kapott lefekvés előtt, ez a szenttelen mondat kongott a

fejében. Éjfélre járhatott, amikor a szomszéd szobából matatóst hallott. Hervé az asztalnál ült, még az aznapi öltözetében, és a fáradtság legkisebb jele nélkül firkált rizspapír ívekre egy darab kihegyezett rajzszénnel. Balbadiou, akit a gyanútlanul elfogyasztott ital mostanra alaposan meg-
50 ütött, kissé imbolyogva az asztalhoz sétált, ahol már halomba dobálva hevert több tucat rajz. Leemelte a legfölsőt, és a lámpa alá tartotta Schall von Bell néhány vonallal megrajzolt tökéletes portréját. A következő két lapon a kísérő katonák voltak, a papírok hátoldalán külön-külön csak az öltözetük és a fegyvereik, a rangjelzésük, a karpajzsuk és a köpenyeik. Azután fűszerkereskedő barátja, amint ott ül jincsangi házának ebédlőasztalánál, körben a tizenkét bambuszszék, az asztalon két öntöttvas edény, a füstölőtartó és egy lyukacsos, ovális réztál, aminek Balbadiou nem tudta sem a nevét, sem azt, hogy mire való, de a rajzot látva emlékezett rá, ahogyan az asztallapot díszítő zöld sárkányra is, amelynek nagy, kerek, kopasz homlokából három hosszú szőrszál meredezett fölfelé és kunkorodott vissza, szélesre tágult orrlyukaiból füst és lángcsóvák törtek elő, rövid és vastag fülei elálltak, sötétvörösen izzó szemei szigorúan húzódtak össze, hatalmasra tárt szájába pedig opálokat és gyöngyöket lapátolt befelé mohón a bal első, oroszlánkarmos mancsával, majd a portugál São Sebastião karavella kapitánya, aki áprilisban Makaón nem vette föl őket a Csüancsou kikötőjébe induló hajójára, mellette törött ujjú, szakállas, félszemű dán matróza. Egy másik hajó konyhája és kamrája következett, ahol Balbadiou sohasem járt, de tudta, hogy pontosan így volt ott minden, és most csodálkozva számolgatta a rizses, lencsés, babos, sós és lisztes zsákokat, a fűszereket, a boros, vizes és szardíniás hordókat, a föllógatott szalonnát, szárított halat és füstölt húst, a polcon a kétszersültet, a mazsolát, a birsalmát és az édes tököt és lent, egy szekrény oldalához rögzítve az ecetes korsókat. A legelső képen pedig, ami elsőként készülhetett, lágy ívekkel megrajzolva néhai barátját, Pierre Jean-court látta, amint arcát egy szomorú vonal osztja ketté.

1681 nyarán Patrick Balbadiou fogadott fia és immáron üzlettársa, Hervé Jeancour az ismert és megbízható antwerpeni posztókereskedőhöz, Anton Seibaldhoz utazott, hogy az Angliából behozott, Seibaldéknál földolgozott gyapjúból készült kiváló minőségű szövetekből néhány véget az ő francia selymükre cseréljen. Miután az egyezséget megkötötték, Seibald sovány, hórihorgas segédje, a hamburgi Winfried Seifert segítségével összeállították a szállítmányt, amivel néhány nap múlva, a megfelelő kíséret biztosítása mellett, együtt elindultak Saintroche felé. A szokásosan kezdődő, ám igen viszontagságosan folytatódó úton szoros barátságot kötöttek, így Hervé Jeancour két évvel később teljes megdöbbenéssel értesült arról, hogy a hírhedt pusztító konstantinápolyi tűzvészben, ahol elhamvadt Seibaldék ottani

teljes árukészlete, barátja is kis híján odaveszett, egy évre rá pedig porrá égett a hamburgi háza és benne minden földi vagyona, ami után, végső elkeseredésében Brandenburg tartományba költözött, egyetlen élő rokonához, az unokatestvéréhez. Sorsának további alakulásáról semmit nem tudott.

51

Hervé Jeancour még a Seibalddal megkötött csereügylet utáni napon, a közeli Witpaard fogadóban találkozott az olasz Pietro Passardival, akinek a korábban lelevelezettek szerint eladott egy szállítmány első osztályú selyemhernyó lárvát. Passardi másfél évvel azelőtt szülőföldjéről Magyarországra költözött, ahol is a Baranya vármegyei Pellérdén, már Passardi Péter János néven fogott bele az általa selyemszaro bogárként említett hernyók tenyésztésébe.

Évekkel később, 1696 áprilisában Hervé Jeancour ismét Kínába érkezett, látszólag a már megszokott üzleti ügyekben, ezúttal azonban a teljes utat, de még az esedékes vásárlásokat is a Katonai Térképészeti Hivatal fizette, azért a titkos megbízatásért cserébe, hogy az út folyamán az általuk adott lista kikötőit, erődítményeit, fekvésüket és nagyságukat, az ott állomásozó hadiflottát, valamint az azokat vigyázó katonaság létszámát és felszereltségét félelmetes memóriája és rajzkészsége révén utólag rögzítse számukra. Hervé Jeancour a családját elemészto tűzvész előtti időkből az apja halovány arcán kívül nem emlékezett semmire, azóta viszont a legapróbb részletekig megragadható képekben látta élete elmúlt harminkét évének minden egyes pillanatát, amit egy darab papír és valami rajzeszköz segítségével bármikor meg is tudott osztani másokkal. Álmatlanul töltött éjszakai óráin gyakran töprengett azon, vajon agyának melyik zugából rajzának elő megszámálhatatlan sokaságban az ízek, szagok és képek, amiknek, ha csak a legkisebb kiterjedésük is van, akkor a fejének már régen meg kellett volna telnie velük. Próbálta megfejteni, miből állhat az emlék, ugyanaz-e a természete, mint az álomnak, ám észszerűnek tűnő eszme-futtatásai egyszer sem kaptak szilárd vázat, mindössze annyit ért el velük, hogy zavarba hozta az öreg Balbadiout, aki soha életében nem volt jártas a világ posztógyártáson és pénzügyeken túlmutató, elvont dolgaiban.

Jincsangban, a jezsuita misszió ottani központjában, ahol átadta a Matteo Ricci sírjának rendbe tételére küldött összeget, valamint XII. Ince pápa enciklikáját, amelyben az egyházfő egymás iránti türelemre intette a Kínában jelenlévő ferences-, jezsuita-, domonkos- és Ágoston-rendieket, akik között rítusvita tört ki egy évvel korábbi pápai döntés kapcsán, miszerint ebben a távoli világban minden rendnek jogában áll saját megszokott szertartásainak követése, és így az újonnan érkezettek egyre kevésbé tartották fon-

tosnak a helyi körülményekhez és szokásokhoz való alkalmazkodást, találkoztott egy Caspar Herman nevű fiatal magyar pappal, aki kísértetiesen hasonlított régen látott barátjára, Winfried Seifertre. A csongrádi születésű

52 Caspar, vagy ahogyan ő mondta, Gáspár, másnap, vacsora közben elmesélte, hogy testvérével együtt, még gyermekként, miután a város földesurától, Zohai Mátyástól a kuruc felkelésben való részvétele miatt elvették az uradalmat, ami addig családjuk megélhetését is biztosította, Kassán élő nagybátyjuk, a kamarai tanácsos Mosdoczky Imre vette magához, és taníttatta őket a kassai jezsuiták kolostorában, illetve fivérért, Dávidot, saját kérésére, egy év múltával a néhány száz méterrel odébb lévő Kitzling téri evangélikusoknál. Testvére a legutóbbi értesülése szerint diplomáciai küldetésben áll, most talán éppen Németországban, ő maga pedig, miután egy Kassára hazatért öreg jezsuita paptól kiválóan megtanult kínaiul, előbb Makaóra, majd onnan Jincsangba került missziós munkára, és egy ideig még biztosan itt terjeszti az Úr igéit.

Hervé Jeancour négy nappal később Pekingbe utazott, hogy a Térképészeti Hivatal listájának ottani helyszíneit is megtekintse. Dolga végeztével, egy hónap múlva Csüancsou kikötőjében fölszállt a San Juan de Nepomuk nevű, La Rochelle-be tartó hajóra, amit az utazás tizenhetedik napján, nyílt vízben indiai muszlim kalózok támadtak meg és foglaltak el, akik az indulat legkisebb látható jele nélkül, szakmai közönnyel fejezték le a hajó kapitányát és kormányosát, valamint négy, találmra kiválasztott utasát, majd egyikük fejét elrettentésül a vitorlakampóra akasztva, a kivégzések maradékát beledobálták a vízbe. Négy állig felfegyverzett kalóz a legénység és a halálra dermedt utasok csoportját a hajó közepére terelte, a többiek pedig hozzáláttak a fedélzet és a rakodótér módszeres átvizsgálásához. Egy jó óra is eltelt ebben a rettenetes várakozásban, amikor az egyik kalóz hatalmas rikoltásokkal, frissen szerzett zsákmányát a magasban lobogtatva szaladt a kapitányukhoz. Hervé Jeancour döbbenetesen ismerte föl a kezükben a rajzmappáját. Magában elmondott egy imát, amit ezekre a nehéz esetekre tartogatott, és fölemelt kezekkel jelezte, hogy azok az ő munkái. Nagy nehezen megértette magát a dühödten gesztikuláló kalózokkal, akik egyfolytában az égre meg a rajzokra mutogattak, és vicsorogva rázták felé az ökleiket, majd kivett egy papírt és egy darab rajzszenet, és néhány vonallal, jobb ötlete nem lévén, lerajzolta a kalózok kapitányát. A lélegzetvételnyi döbbsent csöndet artikulátlan üvöltés váltotta föl, két kalóz kardot rántott, és a hajánál fogva a hajókorláthoz rángatták, annyira váratlanul, hogy félelemre sem maradt ideje. Kívülről látta magát és az egész jelenetet, akár egy szertefoszló, homályos álomban, és egyszerre megértette, hogy ideje immáron letelt, lecsapott feje mindjárt aláhullik a vízbe. Miközben leszorították, még átvillant az agyán, vajon a halála képei is ott sorakoznak-e majd a többi között, ám ebben a végtelen hosszúra

dermedt pillanatban a kapitány mindenkit túlordítva megálljt parancsolt, és miután a kezében lévő bottal alaposan eldöngötte a mappát előkerítő emberét, Hervé Jeancour-t az imént még a lefejezésére készülő két kalózzal bezáratta a kabinjába. A következő napokat egymagában töltötte. Hallotta a fedélzetről beszűrődő, időnként föltámadó heves vitákat, a két újabb lefejezést és a holttestek vízbe csobbanását, és este a részeg mulatozás fékevesztett zajait. A szokott időben, akárcsak ez idáig, kapott ételt és italt, de nem néztek rá, és nem szólt hozzá senki egy árva szót sem. Az ételét beadó kalóz minden alkalommal tett a késével a levegőben egy félreérhetetlen mozdulatot, anélkül, hogy csak egy pillantást is vetett volna feléje, ettől eltekintve azonban a haja szála sem görbült.

Sorsának további alakulásáról nincsen tudomásunk. Annyi bizonyos, hogy a Katonai Térképészeti Hivatal irat- és okmánytárában egy Jeancour-lista néven nyilvántartott, titkos dosszié a sorban megnevezett helyekről tökéletes pontosságú rajzokat, leírásokat és beszámolókat tartalmaz, azonban azok készítője az aláírások szerint nem Hervé Jeancour, hanem egy bizonyos W. G. Seifert.

Hét évvel később, 1703-ban, egy rideg, ködös november végi napon, amelyen elvesztek a fények az égen egymáson lassan elcsúszó barnászürke felhőrétegek alatt, és az út menti fák árnyai fekete maszatként lebegtek a hagymázás, fullasztó levegőben, Caspar Hermant a jezsuiták Schall von Bell és Matteo Ricci sírjainak főgondnoka, a Németországba hazatérő Nicholas Lischerong utódjaként Pekingbe helyezték.

A beköszöntő új évben, amit itt a majom éveként is ünnepeltek, Kangkszi császár, másképpen Kankxi, vagy K'ank-hsi, eredeti személynevéen Hsüah Yeh, templomi nevéen Shenk Tsu, posztumusz nevéen Jenh Ti, a mandzsu Chsing-dinasztia második uralkodója, aki időközben tudomást szerzett XI. Kelemen pápa rendeletéről, amelyben az egyházfő nem engedélyezte tovább az itteni megtérítetteknek a kínai rítusokon való megjelenést, kihirdette, csak akkor ad tartózkodási engedélyt a misszionáriusoknak, ha lehetővé teszik a kínai keresztények részvételét az állami szertartásokon. Az egymásnak feszülő, mindkét oldalról megkerülhetetlen elvek a missziós munka további nyilvános folytatásának végét jelentették. A császár kereszténnyé lett egyik ágyasa, Mui Lie-kei kérésére, valamint tudományos tekintélyüket és a császári házért tett érdemeiket elismerve a Keleti Palota Zöld Sárkány szárnyában továbbra is engedélyezte a jezsuiták tevékenységét, a császári kíséret nemes hivatalnokainak és a császári belső adminisztráció túlnyomó többségének heves ellenzése dacára, amit Kangkszi közönyösen vett tudomásul, emlékezve apja és taoista tanítója, Feng Zhang-ce szavaira, miszerint a császár hatalma végtelen, de az udvar időnként szereti

megmutatni az erejét. Két nappal később a rangidős belső hivatalnok a leg-
szűkebb tizenkét tagú nemes kíséret jelenlétében tudatta a császárral, hogy
Mui Lie-kei császári ágyas és egy jezsuita, Caspar Herman, a Zöld Sárkány
szárny egyik szobájában, amit egyébiránt gyóntatásra használtak,
54 kettesben maradtak, miután a főkertész, nem tudván a gyóntatásról,
a négy szobaőrt rövid időre kirendelte a Nektár Pagodába, így a
Bíborszínű Tiltott Város törvényei értelmében a papra és az ágyasra azonnali
halálbüntetés vár. A jelentést Kangkszi csöndes hümmögéssel fogadta, és
miután alaposan végigmérte kísérete elégedett arcú, ám lesütött pillantású
tagjait, visszavonult a Zhu-ge Liang, más néven Kong Ming hadvezérről el-
nevezett teaházába, az ítélet átgondolására, ahol is elkortyolgatott néhány
csésze *Sárkány Legnemesebb Gondolatai* teát, papírra vetette a történeteket
és kérdéseit, majd meghagyta testőrsége kapitányának, hogy üzenetét jut-
tassák a közeli Witang-hegy barlangjába elvonult remete, Feng Zhang-ce
kezébe, és a levele hátoldalára írt választ lóhalálában hozzák vissza neki.
A futár estére ért vissza a remete három sorával.

*Egy császárnak a Mennyei Harmónia érdekében néha föl kell áldoznia
szeretteit, de a jó császár nem ragaszkodik földi dolgokhoz, mert amit az Ég
alatt elveszít, abból az Égtől kap másikat.*

A külföldi papok tudására és szövetségére szükség van.

*Az áruló mosolya olyan, mint a mérgezett tű, amit gyorsan ki kell húzni,
mielőtt a mérge átjárja és megbénítja a testet.*

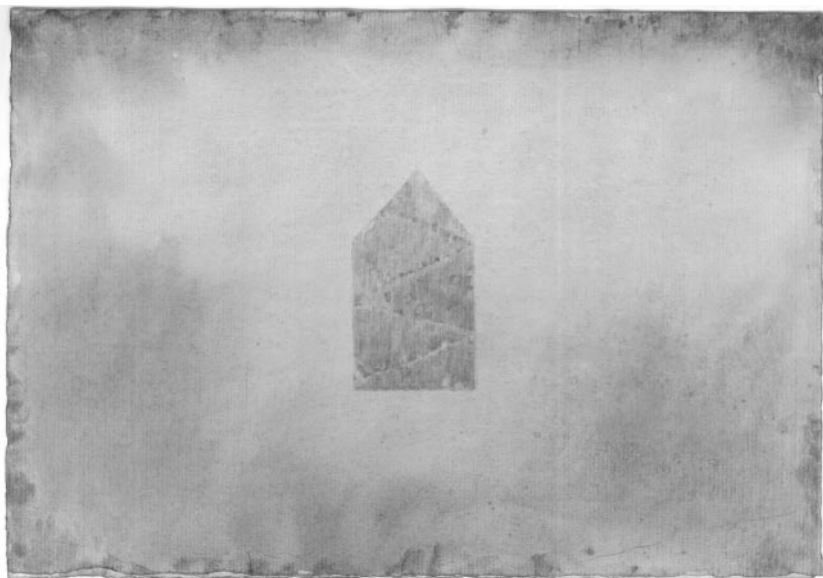
Másnap délelőtt, 1704. augusztus 13-án Kangkszi császár ítéletet hir-
detett. A főkertészt és a négy szobaőrt, valamint Mui Lie-kei császári ágyast
a Mennyei Birodalom Palotatörvényeinek megsértéséért azonnali fejezsztés-
sel sújtották. A jezsuita papot, Caspar Hermant Makaóra száműzték, ahonnan
harminc napon belül távoznia kell, a harmincegyedik Makaón töltött napon
felnégyelés vár rá. Az ítélet kihirdetése után Kangkszi a teaházába vonult
vissza. A Mennyei Birodalom harmóniája helyreállt, a császár békéje elszállt.

A császári irattár megmaradt dokumentumai szerint, amelyek évszá-
zadokkal később átvészelték a kommunista csapatok fosztogatását és dúlá-
sát, a császár tíz nappal később, augusztus 23-án délelőtt, teljes testőrsége
kíséretében bevonult a Belső Palotába, ahova egy órával előtte, váratlanul
odarendelte a nagytanács minden tagját, valamint tizenkét tagú nemes kí-
séretét, akiket az őrség a többiektől mindjárt el is különített. A Palota két fő-
bírája fölolvasta a megdöbbsent hallgatóságnak a határozatot, miszerint
vizsgálatuk eredményeképpen a tizenkét tagú nemes kíséret a kiötlője a főker-
tész, a szobaőrök és Mui Lie-kei császári ágyas halálát okozó fondorlatos csel-
szövésnek, amely célja valójában a császári udvar szembe fordítása volt a
jezsuitákkal, így azonban a Mennyei Birodalom és a császár elleni összeeskü-
véssé változott, amiért is a tizenkét tagú nemes kíséret egységesen fővesztésre

ítéltetett, és azt a kihirdetés után, heves tiltakozásuk ellenére, a Belső Palota udvarán végre is hajtották.

Aznap este a császár, miközben teaházában egy csésze *Mennyei Nyugalom Völgye* teát kortyolgatott, följegyezte az egyelőre ismeretlen utódjának szánt *Útmutató a Birodalom Szövevényének Fölfejtéséhez és a Megfontolt Kormányzáshoz* című politikai tanulmányába, hogy a tanácstól a vártnál sokkal könnyebben és kevesebb áldozattal sikerült megszabadulnia. 55

Az Ég alatti harmóniája helyreállt.

A FEHÉR VÁROSBAN

(Alain Tanner snittek)

a járványsárga nap órakorongja számlálja az időt,
szűk sikátorok vezetnek a halott szökőkútig,
üres teraszok tégelyében forróság égeti a redőnyöket,
az Omoniától indulnak a távolsági buszok,
kibomlott cipőfűzőjén kísértet-kutyát vonszol magával,
egy korty vízhez sem jutnak hajnalig, míg a pékség kinyit,
a horizont korlátja mögött kibomlik a vak sötétség,
hogy elnyelje a tenger ezt a kétségbeesett éjszakát,
amíg a forróság vitorlája kifeszül a láthatatlan égbolton,
várj itt hajódra, Aigeusz sziklaszirtje virradatkor még üres

a kócsagok a patak vonalát követik, nézi fehér
foltjukat a ködszürke erdőszegély ecsetvonásaiban,
mögé képzelettel mindazt, amiért már egy lépést sem tesz,
biztosabban kézzelfoghatóak képzeletében, bolyonghat ott,
mint Knósszosz labirintusában, újra láthatja a nyári utcák
téblábolását, ahogy a hőség ránehezedik a város vállaira,
a Nap felégeti a néptelen ligeteket, az áldozati füst utat
talál az égbe, hogy a megbocsátás szennyes vitorláiba
belekapjon a zátonyok rejtőzködő mélységébe zuhanó szél

ANGYALKAPARÓ

részlet

ROMVÉR

Tele van a környék bőre a romantika letagadott feltáival, bárhová nézek a szemem szúrja ki, amit mások talán felejteni akarnak. Delejező romantika-pontok az avarban, a fákon, a nemrég felújított lépcső kétes hasábjain. Ebben a Másidőben mintha mindenki szabadulna tőlük. Levedlette a nép nagy része, azt hiszem. Nem is értem, miért, nem is értem, miért nem máshogy. Nekem erőt adnak nagyot lépni. Kimegyek hát az erdőnkbe a tömeggyilkos nyest szemébe nézni végre. A múltkor már az ereszcatornában kapart, egészen olyan volt, mintha a falban szaladgálna, és szórná átkait. Rémesen közelít, legközelebb a bőröm alá mászna be. Sziszegő, kaparó Apokalipszis. Nem hagyhatom a véretem neki. Mosolyog.

58 GALAMBGYÁSZ

Már a második döglött galambot viszed le az ajtótok elől elásni. Most az udvart választod, az sem érdekel, ha meglátnak a szomszédok. Fejlődsz. Kicsit megtorpanasz, mikor váratlanul egy hírvívő hullik alá a gödörbe, ahová a szemtelen madarat gondoltad el. Vagy két percig állsz ott, mintha imát mondanál, galamb-gyászbeszédet. Remegsz, hogy ha most elhantolod, istent fogsz kísérteni a javából. A hírvívő meg csak nem akar kiemelkedni a privát sötétből. Remegésed mintha átvinnék a házfalak, mintha a kerti bútorok szer-tartást táncolnának. Valamilyen mintát követve te is toporogsz tovább, aztán otthagysz a galambot, a hírvívőt és a gödröt, alakuljon minden talán a mennyek akarata szerint. Valaki szelíd lámpát kapcsol az egyik földszinti lakásban. Hibátlan.

Gion teknősbékája – mellékszereplő – egy reggelen szétrepesztette az akvárium falait. Szétfolyt az egyre kevésbé elviselhető szagú nyálkás folyadék, s elszivárgott a parketta összeszáradt közein. Néhány tátogó aranyhal, s az üvegcserepek falára tapadt csigák jelezték az aranykor nyomait. Piszotoly is volt a történetben, s naponta érkező megcsonkított, átluggatott szemű fényképarcok fel-

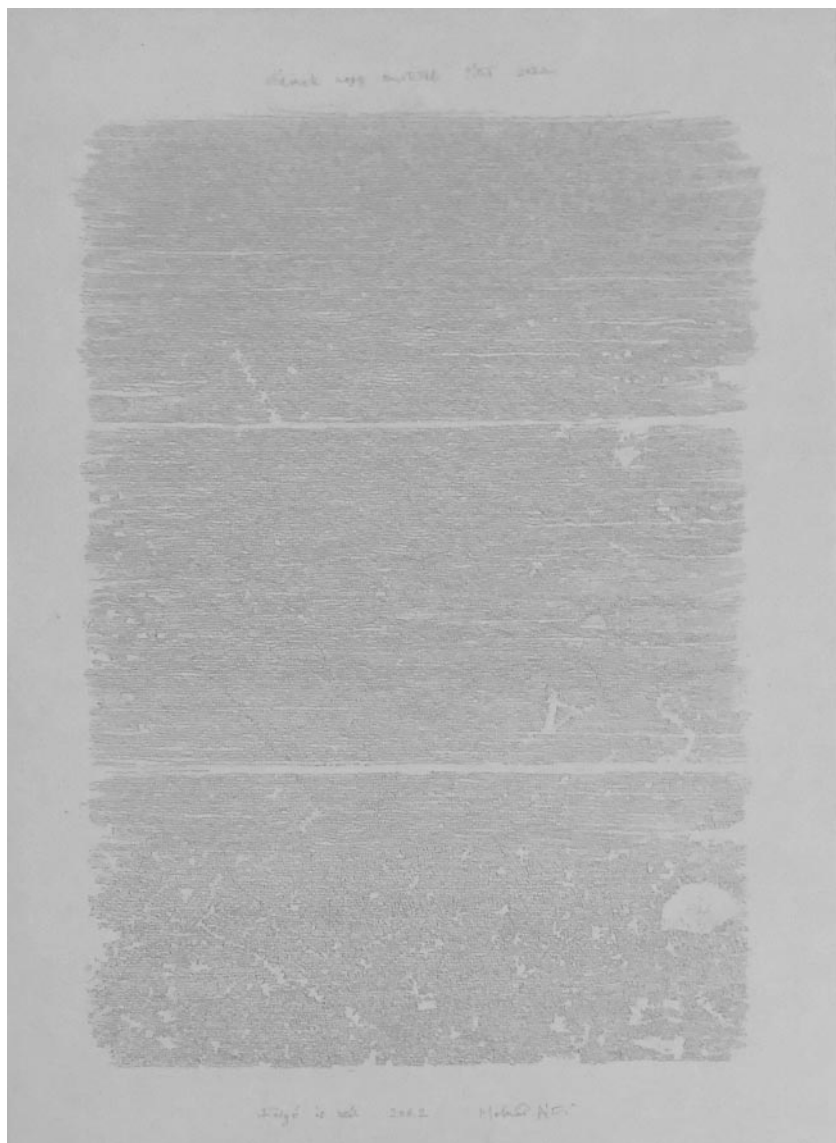
Krulik Zoltán 59

ÁLOM MISKÁVAL

adó nélküli ajánlott levélben. Ez a délszláv durva világ, mint valami lassú méregként adagolt balkáni kapadohány füstje lebegett fölöttem, mikor Eliz egy kistányéron valami fura ételt tett a hasamra. Pomelo, amit a szerelmedtől kaptál karácsonyra, mondta. Még ez is? A nagy sárga se dinnye, se tök már egy hónapja áll a kamra kövezetén, féltem, hogy elkezd rohadni, mondtam is Eliznek, de elmagyarázta, hogy a kisujjni vastag héja után húzzam le az áttetsző bőrt is róla, ami alatt az almamagnyi kukacokból álló gerezdekhez férek, és széthántolva már csúsztatta is számba a falatokat. Telefonomért nyúltam, felhívom Roskát, hogy megköszönjem a kesernyés ajándékot, aminek elfogyasztása eddig váratott magára. Közben szöveget ütött a fejembe a szokatlan kényeztetés, nagyritkán, ha lázas vagyok, gyógyítgat csak mézes citromos teával. Talán az a történet, amit nyomban ébredéskor mondtam el sürgetőn neki a félhomályban, fordította ilyen kedveskedésre irányomban? Hideg verejtékkal a homlokomon ébredtem, lázálomszerű képekkel, s nyomban, mert hallottam, hogy szöszmötöl az ágyban, s kisvillanyát nem égeti még, nekifogtam az elmondásához. Szép új hasított bőr cipőmben mászkálok egy füves, fás, folyó közeli réten, többedmagammal, talán majális van, mikor egy gödörben lapuló fehér anyagba lépek, feltételezvé, por az állaga. Kellemetlenül érint, hogy mész. Kínomban próbálom levakarni a szép cipőről a rátapadt krémszerű anyagot, mások is segítenek. Mégiscsak jobb, mint ha kutyaszar lenne, vígasztal egyikük. Aztán egy platón látom leégett tűzrakás közepén a megégett cipőt, kikapom a parázsból, a felsőbőr talán megmenthető, reménykedek, de abban a pillanatban fellobban, s omlik porrá. Egy földes utca kerítésszegélyére telepszünk. A betonlapokból álló járdán Dr. Esch közeleg, elhalad előttünk, látjuk hátulról elhaladtában, ahogy csonkolt karjai lógnak az oldalán. A döbbenetben összenézünk, szó nélkül tudomásul véve a tragédiát, hogy fog ez az ember játszani? Mikor hamis mosolyával megfordul, odaáll elénk, és bal karját felemelve mutatja, hogy erre van ráoperálva a jobb kézfej is, mutatja, hogy járnak az ujjai, s a másik kézfej is ott van alatta. De így, hogyan lehet szaxofonozni, tanakodunk szótlánul, a gondolat, telepatikusan áramlik közöttünk, Miska se szól, csak felemelve bal

karját mutatja, hogy járnak rajta az ujjak, és ő is telepátiával közli, ha meg-
erősödnek kézfejei, visszaoperálják a csont végére. Ekkor ébredtem fel csu-
romvizesen, és mesélem Eliznek, hogy minden részlet minél pontosabban
megmaradjon.

60

Kerépol ezeregyedik
vonósnyégyese szokatlan,
nincsenek benne hangjegyek.
Lassan kell játszani, szinte

LASSAN

a lassított filmek álmos
vontatottságával, hogy így
tényleg kitűnjék ereje.
Lelkesen fogott neki, hogy

találjon három mecénást,
akik összeadják éves
járadékát. Kítaposták

a gyalogutat. Megoldás.
Odament az asztalához,
és megkérte, maradjon még.

Különböző jelentések,
síkok és idők az ember
szívét átragyogják. Hasznos
tanácsokat adott neki.

Azt persze nem tudjuk, hogy mit
éreznek, ha a feleség
nem jön haza, vagy a szeme
előtt öli meg valami.

A másik kettőt vállamra
borítottam, az árboznak
támaszkodtam. Mi jók vagyunk.

Semmilyen hiányosságot
nem rótt fel nagy barátjának.
Letérdelt és imádkozott.

Az evangélium naiv.
Az elutasítás mögött
az a szempont húzódott meg,
hogy nem akarta magára

haragítani. Elpirult
a kucsma csúcsíve alatt,
de nem szólt semmit, a csukát
azonnal visszadobta. Nyílt,

hullámozó vízben úszott. Nem
teszi meg. Visszafojtotta
éppen kitörni készülő,

hisztérikus nevetését.
Hozzájárult a francia
atmoszféra kárbaveszte.

A francia atmoszféra
kárbaveszte tegnap este
Kerépol kedélyét tönkre
tette, mert én már úgy vagyok

köztetek, mint idegenek
közt az idegen. A látszat
az angyal bőrét belülről
szálkásítja. A hullámok

aljához tapad a csönd. Ha
létezik elmúlás, akkor
egyedül a várakozás

tökéletes. Tenger mélyén
hallgat a hal. A félhomály
megtámogatja a rendet.

A visszautasított test
elbújik az úrnő szeme
elől. Kerépol angolnát
keres a patakmederben.

Ha a napherceg bő fénye
megfakul, harminc holdezüst
olvad a szolga zsebében.
Az árulás bére a múlt.

Ahol te meghalsz, ott fogok
meghalni én is. Amikor
meghalsz, véget ér az idő.

Az el nem múló tévedés
a látszatokba öltözik.
Azt hazudjuk, hogy létezőnk.

Ha ugyanolyan vagyok, mint
azok, akiket utálok,
akkor nincs semmi különbség
a létezők között. Minden

dolgot létezővé tehet
a képzelet. A valóság
gondolat által létezik.
Kerépol azért viseli

el a szenvedést, mert közben
a gyönyörre gondol, amit
szenvedése jutalmául

remél. A gondolataink
megváltoztatásával fog
elkezdődni az életünk.

SÁTRAZÁS

Nincs kezdőmondat, ami a sátrazásé.
Hogy lerándultam a Balatonra, és elhittem,
kipihenem magam – megmosolyogtató.
Sokáig hallgattam a barátokat,
ropogó farakás, elégték a bor tüzeiben.
Nevetésük élessé, majd tompává vált,
míg végül a bús tehénbőgés altatott el,
amit Ábrahámhegyről kergetett felém a szél.

Hülyeség azt hinni egy nyárvégi éjszakán,
hogy a hideg nem csípi össze a bőrt.
Megébredtem, hogy betakarózzam.
A szavak ismét élessé és tompává váltak,
de hiába vártam a tehénbőgést,
nyöszörgést kaptam: medvének kutya,
kutyának ember, embernek állat.
Ránehezedett a sátorra.

Falat nem éreztem még gyengébbnek.
Minden valaha volt ember fülelt bennem,
az ösztön, ami kikergetett minket a vadonból.
Választhattam: kimentek a sátorból harcolni,
de ha kölykedző nőstény, netán gyilkos,
ki véd meg tőlük itt, az erdő szélén?
Ki mondja meg a barátoknak,
ne sajnálják, amiért nem látták a bortól,
hogyan az erdőbe vonszolnak?
És ha maradok? Egy árnyat kell elviselnem,
ami ki tudja, mikor ringat őrületbe.
Abba a szűk szembogárba zsugorodtam,
ami kapaszkodót keresett a sötétben:
egy kicsomagolt szendvicset, egy csíkos zoknit,
egy kulacsot, amik rezzenéstelen jelenlétükkel
visszaránthattak a valóságba.

A hang csitult, a sátor fellélegzett.
Visszafeküdtem. Ki hitte volna,
a kimerültség legyőzi a halálfélelmet?
Hogy ébren tartsam magam, verset írtam fejben,
de bárhogyan csavartam, nem találtam a felütést:
ha éltem valaha, nem is, mint sátor, mi verset ír,
nem is, nincs kezdőmondat, ami a —

A lény jött, szuszogott, hörgött, taposott.
Nem gondoltam se férjre, se családra,
félelmetes sorok közt vitt az éjszaka.
Badacsonyi sátrazás, álmatlan támadó –
a kezdőmondat hiánya, nehéz nyöszörgés.

Az *oral history*, a megmutatkozási vágy és a megmutatkozási lehetőség szoros összekapaszkodása, a várható élettartam kitolódása és a memoárok virágkora elhozta a családi emléktárak, a gyermek- és ifjúkort tematizáló önéletrajzi ih-

66 Navarrai Mészáros Márton

MI AZ AFRIK?

Krulik Zoltán: *Anyakönyv*

valamint az 1950-es, '60-as évekbeli Magyarország részletes leképezése iránt. A fenti sorok – nyilván nem kis adag túlzással és játékosággal élve – talán a Kortárs Kiadó alig százharmincoldalas kötetének fülszövegeként is megállnák a helyüket, ha a kartonborításra nem a szerző rövid műismertetése került volna: „Olyan ez az emlékezés, mint az örvény, ahogy már-már magatehetetlenül sodródok... Hántolom az évek egymást szorító rétegeit, s a hétkulcsra zárt vagy épp befalazott ajtajaimon keresztül egyre közelebb jön a gyerekkori eszmélés legintenzívebb időszaka, s lélegzetvisszafojtva állok a partra kicsapott kagylói, csigaházai, a túlvilágról idesodródó törmelékei előtt.”

Ugyanez a szemléletmód építette Krulik első prózai munkáját, a 2017-ben, szintén a *Kortárs Próza* elnevezésű sorozatban megjelent, *Az utolsó papírrrepülő* című emlékgyűjteményt, amely úgy kezdődik, mintha álomnapló lenne, és többször is eljátszik az álom és a valóság között húzódó vékonyka határmezsgye megrajzolásával és eltörlésével, miközben maga az elbeszélő hangsúlyozottan reflektál az alvás, az álmodás rituáléjára: „Mindig itt, az elhagyott házban ébredek...”; „S a nyúl, mint egy álom emléke.”; „Még egy visszajáró, mindig álmomban, egy udvar, hová, nem tudom, hogyan jutottam, szanaszét csupa ismeretlen tárgyak, aranyló tölcsérek, s köztük kövér macskák sétálnak.”; „A kis halmok alatt enyésző macskák nyávogását, verebek csipogását álmunkban hallgattuk tovább”; „Fogaimat csikorgatva csuromvizesen ébredek a lázálomból.”; „Nem tudom, olyan, mint egy álom emléke...”; „Félálomban a kiságyágyamból néztem végig...” A prózaírói karriernyitány elsődlegesen Krulik szüleinek történetét, pontosabban a saját „előzménytörténetét” meséli el, onnantól indulva, hogy az édesapja második világháború után meghalt első felesége, Irma helyére az édesanyja lépett, a „régii világhoz” tartozó Lencsit, aki a féltestvérét, Ágneszt öltöztette és a háztartást vezette, pedig az életmódbeli változás kényszerű-kelletlen hozadékaként elbocsátják (a történet pedig majd a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban töltött időszak leírásával fejeződik be). A család ekkor Felsőgallán, a festői Kálvária-hegyen,

letettségű munkák fénykorát. Krulik Zoltán zenész, zeneszerző, dalszövegíró legutóbbi prózakötete, a 2021-ben megjelent *Anyakönyv* különös érdeklődést tanúsít a gyermeki világ színterének felidézése, a felmenők megrajzolása,

a Vértesben, egy lejtős kis utcán lakik (a recenzeált kötetből majd kiderül: Krulik első négy évében háromszor költöztek), és az emlékezés gondolatiságát folytató *Anyakönyv* sem kalandozik messzire a környéktől, a dunántúli falvak védőhálót jelentő kertjeitől, ismerős portáitól, szeretett-gyűlölt iskoláitól, technikumaitól, gyakran látogatott filmszínházaitól és „lyukas 67 templomától”, a duplakarikagyűrűt viselő édesapától, a gondoskodó édesanyától vagy az olyan „tárgyi” kellékektől, mint az infláció, az ávó, a zsidó dédszülők vagy a csengőfrász.

Különleges, gazdag szövésszerű asszociációs háló bomlik ki az édesanya iránti *homage* jól szakaszolt – nyolc fejezetből, vagy inkább ciklusból felépülő – könyvében, amelyben az elbeszélő „állomások” és „stációk” mentén pontosan úgy húzogatja ki az emlékeit rejtő sublót fiókjait, mint ahogyan édesanyjával keresztül-kasul gyalogol Felsőgalla valamennyi üzlete, fényképészműterme, illetve az régi város centrumát képező Edison mozi vagy az Iparostestület csábító kirakatai előtt. Krulik Zoltán prózafolyama – mert „szabályos” műfaji keretek alá nem hajtható be: nem regény, nem novella és nem is elbeszélés – azonban beszédes és félrevezető címével ellentétben nem az édesanyáról szól, legalábbis intencionált módon biztosan nem. (A szöveg tételmondata azonban magyarázatot ad az elbeszélői szándékról: „Én anyám képére teremtettem.”) Krulik szövege az emlékekről, az emlékidézésről és a múlt és jelen sajátyszerű kapcsolatáról szól. Igaz, keretezhetjük ezt a munkát egyfajta fejlődés- vagy felnövészöveggént, leginkább mégis akkor járunk hozzá a legközelebb, ha úgy olvassuk, mint egy költői eszköztárral felvértezett emléktöredék-gyűjteményt, amelyet – az előző kötet szavait citálva – „tengernyi szomorúság, csöppnyi idill” épít fel. Ennek fényében az elbeszélés sem követ tényleges narrációt, az én-elbeszélő tulajdonképpen csapong, mint ahogyan a fantázia által felkavacsolt emlékelemek, amelyek könnyen hálóvá szerveződnek, és ugyanilyen könnyedséggel felbomlanak, hogy aztán majd újbakká álljanak össze.

Az *Anyakönyv* első néhány ciklusában sorra érkeznek a Krulik-világ ismerős szereplői: az édesszülők mellett az idősebb féltestvér, Ágnes (majd kislánya), valamint közeli és távoli rokonok sora, amelyben – mások mellett – a kiugrott pap nagybácsi és a csípőficamos nagynéni, Kálmán Sándor bácsi és Pircsó „nagynénim” is megfér egymás mellett. Már olyan jelentős létszámban sorakoznak egymás mellett a gyorsan sárguló papírlapokon, hogy az elbeszélő idővel kénytelen kihúzni, kisatírozni a nevüket, különben maga is eltévedne az eggyé olvadó árnyékok rajzolta mezőben: „A sok szokatlan név, ki kicsoda... próbálok kihúzni, bele ne gabalyodjak a családi vonatkozások hálójába.” Jelen vannak a rokonok mellett a környékbéliek és a gyermektársak, köztük Füttyös, a gallai bolond, aki a nők valagára (sic!) csap, amelyet

az elbeszélőnek kislíúkorában nem az ismeretlen eredetű szóval, hanem a sokkal barátibb fenék kifejezéssel kellett illetnie, Bandika, a „huszárzsebes tengerjáró Szindbád”, aki a bálnák ezer kilométerre is hallható énekéről mesél vagy az osztálytársak egész sora, akik mindenféle kölyökkori csínytevésben benne vannak, már ha éppen nem a szódásüveg vastagságú – hétdioptriás – szemüveget hordó „Zoltit” csúfolják vagy gypálják.

Mint írtam, az emlékek önmaguk generálják az emlékidézés folyamatát, amelyben szépen keverednek az ősrökröl, történelmi vízvázasztókról és hétköznapri semmiségekröl szöló „relikviák” a gyermeki eszmélés megannyi fázisával. Az emlékek közötti mozgás legizgalmasabb vonását kétségkívíül az időszerkezettel történi játszadozás teremti meg: ilyen egy vörösrézből készült kakast ábrázoló szobor, amelyet a fellelhetőség híánya (tehát: „valaki meglovasította”, ahogy a szerző állítja) miatt végül nem tudtak a Múcsarnokban kiállítani, de az elbeszélő gyermekkorában valamiféle láthatatlan, logikai kapcsolatot látott hídként átvélni a Sztálin 70. születésnapjára vagy magyar tanítványa valamilyen évfordulójára készített ajándék és a *Little Red Rooster* című, Willie Dixon által írt chicagói bluesdal között, amelynek a Rolling Stones által előadott feldolgozásával később – hetedikes diákként – a Radio Luxemburg frekvenciáján ismerkedett meg. (Micsoda véletlen, hogy egy bizonyos gyermekkori pajtás, Miki pont olyan „laza, majommozgású fiú”, mint egy bizonyos másik, a dartfordi „Miki”.) Máskor a meg/felidézett emlék teremtődik újra olyan módon, hogy a szerző már pontosan tisztában van azzal, hogy a foszlányban megjelenő szereplővel, tárggyal vagy jelenséggel később mi történt (a szövegből ugyanis kiderül, hogy a koronavírus-járvány alatt, némi kutatómunkával – például beszélgetések, látogatások, fényképek nézése – született az írás), máskor éppen a gyermekkori, dudorászó vak kéregetők kapcsán jut eszébe egy felnöttkori emléke a Keleti pályaudvar környékén segítségre szoruló, de azt el nem fogadó látássérültről, aki hajszál híján elüttette magát a Thököly útra lépve, megint máskor egy Oktagonon felbukkanó nő illata képes visszarepíteni a gyermekkora. Krulik emlékeit nem csupán az asszociáció hozhatja létre, az elbeszélő is képes arra, hogy oda és akkor repítse vissza magát, ahova éppen kívánkozik: „Ha akarom, a Körönd is ott áll még az út végén a vonuló csillékkal, az Állami Áruház a zöld biciklimmel a kirakatában”

„Sok ilyen nyelvi álca keringett” – fogalmazza meg a narrátor, utalva a kommunizmusra – enyhén szölva – nem szimpatizáló családja által elsutogott-elhallgatott szavakra, virágnyelven megfogalmazott gondolatokra. Valójában azonban nem csak a Felsőgallára került nagyapa, a boszorkánysággal incselkedő nagymama, a derús édesapa és a jószándékú édesanya nyelvi regiszterének meg nem értése, majd fokozatos kibogozása az igazán

figyelemre méltó, hanem a gyermek nyelvi és kognitív fejlődésének valamennyi megállója, köztük annak megértése, hogy a Felvonulási téren rendezett állami ünnepségen látott alakokat miért nem illetheti a „szörnyopfák” gyermekszáji kifejezéssel, hogy miért nem beszélhet a pincében főzött pálinkáról vagy a disznóvágásról idegeneknek, de ilyen a „beugrató”, 69 vagyis az „agent provocateur” (a szövegben fonetikusán: *azzsan provokatőr*) fogalmának vagy a „köpönyegforgató” folyamatos melléknévi ige-névnek a megismerése, akár az óvodában és iskolában az „édesapátokként” bemutatott Rákosi Mátyás személyére és kultuszára történő, csak lépésről lépésre megvalósuló rálátás, miközben a szóban forgó vezetőt Krulik gyermekszereplője – működő ironiával – sokáig csak a „búzakalászos kopaszként” képes azonosítani.

A magyar irodalomban az emlékezésfolyam érthető módon a memoáirodalom 18. századi felfutása óta jelen van, igazán mégis a 19–20. században vált közkedveltté. Krulik Zoltán az ismert hagyományokat követve azonban nem csak magáról és szüleiéről, hanem az 1950-es és 1960-as évek, majd egy rövid kitekintő erejéig az 1970-es évek díszletéről is szól. Új megközelítési módokkal nem találkozhatunk (a szöveg viszont Nádas Péter prózavilágából ismerős gyermeki nézőpontot, Ferdinandy György apa- és anyatematikájú ikerköteteit, akár Grecsó Krisztián *Mellettem elférsz* című családregényét is eszünkbe juttathatja, miközben – nagy ugrással – például a jelen és múlt egyszerre történő beemelése miatt a szüzesség elvesztését tényyszerűen felkutató *Lánytörténet*, a friss Nobel-díjas Annie Ernaux 2014-es kisregényével is kapcsolatba hozható), de mégiscsak örömmel nyugtázzuk, hogy nem csak a búza és kalász, hanem a tiltott vagy rossz szemmel nézett templomba járás, az ismert Rákosi-vicc kapcsán egy anekdota erejéig Latabár Kálmán is megidéződik, akárcsak az elbeszélő korai zenei fejlődése, a bicikliszervizelés közben létrehozott első és egyszemélyes „zenekar” megalakulásától a csodált Mick Jagger és a Rolling Stones felbukkanásáig, amelyet Krulik egyik pannonthalmi tanára is feltesz a táskalemezlejátszóján, mert nem ítéli olyan erkölcstelennek a brit formáció dalszövegeit, mint az ingadozó megítélésű korban sokan.

Aztán ott vannak – Giuseppe Tornatore *Cinema Paradiso* vagy Kenneth Branagh *Belfast* című, egyaránt Oscar-díjjal elismert játékfilmjeinek mintájára és/vagy hatására – a magyar filmművészet témába vágó remekművei: a *Valahol Európában* (Radványi Géza), *A kőszívű ember fiai* (Várkonyi Zoltán), a *Megáll az idő* (Gothár Péter), a *Werckmeister harmóniák* (Tarr Béla) vagy az *Aglaja* (Deák Krisztina), valamint néhány európai/nemzetközi klasszikus, például Antonioni – Julio Cortázar novelláját alapul vevő – *Nagyítás* című, a kiüresedett, célját tévesztett modern ember elleni vádbeszédje. Krulik mindezek mellett

különös érdeklődést tanúsít egy sor olyan kifejezés iránt, amelynek jelentése valószínűleg olvasóinak többsége előtt nem ismert. Mert, mi is az afrik, mi az a mamilula (ezt csak a Krulik által vezetett Makám együttes rajongói tudhatják), a paszpál, a puplin, a taft, a moaré, a dipa, a klecni, mit jelent 70 az, hogy abriktolni, milyen játékot takar a snúrozás és végtére is, miért nem azt mondjuk, hogy balanszírozni az egyensúlyozni helyett... Noha mindezek kellemes „ízfokozóként” hatnak, azon nem segítenek, hogy a kötet sokszor túl-, néha rosszul írtnak hat – a soha véget nem érni tetsző mondatok és a vesszők jelentős száma valóban jól működnek Pázmány vagy Krasznahorkai esetében, Krulik szövegében viszont sokszor különutas megoldásnak tetszenek. Végezetül: az olvasó – de mindenesetre a recenzens – komoly bánatára árválkodik néhány olyan, pusztán odavetett mondat a szövegben, amelyek nem kerülnek kifejtésre, például a valódi gyíkok és a LEGO-dinoszauruszok közötti kapcsolat mibenlétéről vagy a Habsburg-ház utolsó tagjai kapcsán.

Minden bizonnyal véleményes, hogy milyen szintig kívánjuk és tudjuk befogadni Krulik Zoltán második prózakötetét. Abban viszont biztosak lehetünk, hogy az *Anyakönyv* alighanem hiánypótló és egyedi prózakísérlet. Igaz, a művészetben nincs hierarchia, de még azt is megkockáztatom, hogy az édesanyját névleg tematizáló, valójában a saját felnövéstörténetet elmesélő kötet sok szempontból még komplexebb is – de nem különb – az egyébként a feszesebb stílusa ellenére többet mondó *Az utolsó papírrepülőnél*. (Kortárs, Bp., 2021)

„Csak előbb ki kell nyitni a szám.” Kaparják a torkot a szüntelen hangpróbák. Előretolul egy hang, megrezgetti a hangszálakat. Az emlékek földbarna és „cigarettafény-sárga”, borvörös és csalánzöld árnyalatú szavakként süvítenek a világba, mégis csönd van. Az *Égig érő csalán* elbeszélője ugyan végig beszél, az emlékei – külön entitások – csöndben maradnak. Ezek a töredékes entitások Borda Réka szín- és érzékkavalkádjában valójában nem töredékek, hanem *egész csöndek* – és lehet, hogy pont ezzel mondanak a legtöbbet.

Pop Lara 71

AZ EGÉSZ CSÖNDRŐL

Borda Réka: *Égig érő csalán*

A törtség és a szorongató elbeszélhetetlenség ismerős lehet az író első kötetéből. Csak míg a *Hoax*ban a líra, műfajából adódóan, magával vonzza az elhallgatásos történetsovást, az *Égig érő csalán* regényjellege egy jelen-töredékekből összeálló egész illúziójába ringathat. Illúzió, mert hiába térnek vissza konkrét helyszín- és szereplőnevek, az emlékek esszenciája túlmutat a regény tényyszerűségén, és a cselekményszálak helyett azok *érzékelésének* végeláthatatlan síkjait pásztázza. Borda Réka túl élénk színesztéziái és szürrealitásba hajló érzékkasszociációi („mire rózsaszín szája összetapadt az enyémmel, égő narancssá változott a nap”) baljós jelentéseket rejtenek az élénk színekavalkád *alatt*, és ahogy az égő napnarancs perzselve felfejti a bőrt, a méregzöld csalán az ember *föle* nyújtózik, csíp, szúr és mar (égig érő) leveleivel. Lírai fizikalitás ez, érzékelésünk túlcsordulásának a határán. Pont annyira nagyítja fel a realitást, hogy az megtalálja helyét a kicseppenő szürrealitás és a „még épp” valóság liminalitásában – és hogy pont e két világ közti lebegésben maradjon otthontalan. Lent és fönt, külső és belső összemosódik, homogén térré olvad: „Belém másznak a mennyek” – hozza le Borda olykor az elbeszélhetőség mezsgyéjébe a határtéren kívüli fogalmakat, majd „elindul egy motorcsonak a közeli stégről” – helyreáll a valóság, és a narrátor ismét saját érzékeinek foglyaként teremti újra a csöndjét.

Ha a folytonos beszéd csöndet szül, nem a *mit*, hanem a *hogyan* elbeszélése a képtelenség. A narrátor egyben az el nem beszélt meg nem vezetett főszereplője, a gyerekkor traumájára időbeli távlatból visszanező, abban ragadt entitás; felnőtt-gyermek. A helyszín Csongrád, a szereplők egy család tagjai, az egész csöndek a velük eltöltött csongrádi nyarak konkrét mozzanatai: az egyik nagybácsi ezüstlakodalma, egy közös családi vacsora vagy épp a magára hagyott gyerek aszalódása a vidéki kocsmában áporodott, izzadt alkoholszagában. A jelenetek keverednek az időben, a párbeszéd

nem hagyományos, dőlt betűs szedése egyszerre közelíti és távolítja el, teszi álomszerűvé a felejteni vágyó, de kényszeredetten visszaemlékező idegent. Az elbeszélő ugyanis egy idegen, aki a lábát a *körülötte* (nem vele együtt)

72 lévő családi ismeretleneken keresztül igyekszik megvetni. A közösen eltöltött idő viszont nem támasz, sőt, fojtogató nem-együttlét, családi átok. Zavaros képgyűjtemény, amelyben egyre gyűlnek a családi kapcsolódások hiányfotói: „[Gyűjtöttem] a labdapattogást a közeli park gyepén. A szemetest kifosztó varjút. A tigrismintás kanapét a kirakatban, amin vastagon állt a por. A nem eléggé szorongató gyászt. A következtetést, hogy rossz ember vagyok.” Az ugrások nagyok, ellentmondanak a logikának. De egy traumatikus esemény feldolgozása távol áll bármiféle logikától. Az elbeszélő büntudatáért egy felnőtt felelős, az a valaki, aki a gyereket a *markában* tartotta, amíg élt, és a síron túl is préseli a csendet – már a felnőttbe.

„Nem is vagy itt, csak valóságosabb vagy, mint a jelen pillanat” – ezzel a gondolattal lép ki a temetőből a felnőtt-gyermek elbeszélő, miután meglátogatja (kötelességtudatból) halott nagybátyja, Marok sírját. Az emlékalbum Marok hagyatéka, az ő indái szövik keresztül az oldalakat és kötözik az elbeszélőt saját beszédének csöndjéhez. A város „sztárja”, a könnyed modorú, jóhiszemű alkoholista, akinek népszerűségét mind az alkohol-, mind a nőfüggősége csak jobban megemeli. Napközben biztosítónál dolgozik, hajnalban piacozik, hétfégenként a templomban orgonál, és szabadidejében a *tenyerén* hordozza az elbeszélőt: horgászni viszi, fürdik vele a strandon, lát-szólag úgy szereti, mintha a sajátja lenne.

A gyerek azonban nem egy tenyeret (és nem is egy markot), hanem egy fenyegetően nyíló emberi száját lát benne, amely, vele ellentétben, nem beszélni akar, hanem azt suttogja, hogy „titok vagy [...], és bekap.” Bár kétségtelenül reflektálja Marok ragadozó létét, kissé esetleges a szájmotívum használata. Kifinomultabb viszont a kötet címére rájátszó növénymotívika. A gyermeki elme, ha bármi megmagyarázhatatlant észlel, a növényekről aszociált növekedést pervazív, mérgező *burjánhásként* fogja fel: „Marok haja venyigeként olvad a párnára, hónalja alatt mérges szömörce terem, köldökéből borostyán bújik elő.” Legmesszebbre a csalán mint gyomnövény nyújtózik: „Csalán lepi el az ágyat, viszketek tőle, és a növények végigkúsznak a takarón [...]. Kettéreped a talaj.” Az utolsó képpel együtt teljes a korábban felvázolt (szür)realitás kettőse; a gyerek képtelen értelmezni, mi történik vele, mint ahogy a felnőtt képtelen elbeszélni a szexuális zaklatás tapasztalatát – a „kettérepedt talaj” pedig gyökerestül forgatja ki saját magából a gyerek még ki nem alakult és a Marok indái elől szakadatlan menekülő felnőtt identitását.

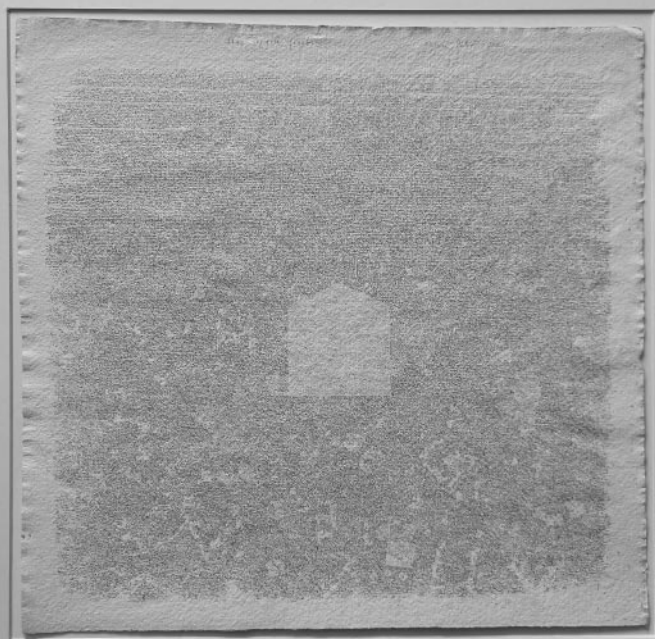
Borda Réka, ahogyan az elbeszélhetőség határvonalait, éppúgy keresi a felnőtt befolyásának határait a gyermek kialakuló identitásában. A felnőtt,

amikor már a sírban fekszik, még inkább összeszoríthatja ezt a határterületet. A családi fészekből két törött szárnyú madárfióka találhatna egymásra, két hasonszőrű, korán érni kényszerülő idegen: az elbeszélő és a vele majdnem egykorú unokatestvére, Misi (Marok fia). A fiú törékeny lélek, nem egyezik Marok konzervatív, hipermaszkulin férfiképével: akármikor el- 73
sírja magát, az apja egy mennydörgő „Ne buziskodj már!”-ral próbálja erőszakosan „megnevelni”. A helyzet iróniája, hogy Misi feltehetően valóban homoszexuális, ezért a gyerekkori mérgező elnyomás elől felnőttként Angliába költözik és ott kezd új életet. De míg neki sikerül elmenekülnie, az elbeszélőre ránehezedik Marok sírköve. Amikor Misi hazajön látogatóba, egy kiegyensúlyozott, de nem teljesen őszinte ember benyomását kelti. Nem titkol el semmit, de ködösít arról, hogy kicsoda „sweet Danny”, aki épp felhívta. Egy idegent lát maga előtt – jön rá az elbeszélő, és talán az ismertnek vélt, megfogható Misi-identitás elvesztésére való ráébredés miatt tör ki belőle egy hamis kacaj és a felszólítás: „Ne buziskodj már!” Keserű a felismerés, hogy ugyan gyerekkorukban mindketten hasonlóan idegennek érezték magukat a családi közegben, valójában mindig Marokon keresztül találtak egymásra – felnőttként pedig már csak az ő homofóbia-imitációjával keveredhetnek vissza az egykori családi fészek otthonos mérgezettségébe.

A családból kitekintve sem találjuk a talajt, ahol kihajthat a beszéd. A főszereplő elhamarkodottan házasodott össze Benével, a párkapcsolat „gyümölcse” egy elvetélt magzat. Az együttlét, vagy a vége felé inkább az egymás *melletti* meglét megszokása tartja egyben. „A színtelen homlokzatokba beleolvadó Bene” próbálna közeledni, de a Marok szorításában rángatózó elbeszélő nem tud nyitni, fél mind a szexuális, mind az érzelmi intimitástól. A kötet egyik emlékezetes fejezete az, amelyben személyesen nem jelenik meg a család, viszont távolról ránehezedik Benére és az elbeszélőre. Ez az egyetlen fejezet, amely külföldön játszódik, és szólhatna egy felhőtlen milánói nyaralásról, de átszövi a sikertelen kommunikáció, ahogy a két szereplő – egymáson átnézve – elbeszél egymás mellett. „Most kéne elsütni egy halott csecsemős viccet” – szúrja oda Bene, aki valójában önmagát kritizálja, amiért képtelen meggyászolni a fél éve elvesztett magzatjukat.

Ez a fájdalmas önironia végigvonul a legjobb barátnő történetzsalán is. A főszereplő Eszterrel sem találja a közös hangot. Amikor meglátogatja a kórházban a gerincsérülése után, őrült hahotázásba kezdenek Eszter kijelentése után, miszerint „nem érez semmit”. Ez a fejezet stílusában kissé elüt a többitől. A fekete humor nem igazán illik az *Égig érő csalán* profiljába, itt pedig szinte előkészítés nélkül jelenik meg, és később nem is köszön vissza.

Talán éppen ettől a mesterkéletlen komolyságtól és a törött hangbon-
togatások pátoztalanításától lesz megnyerő Borda Réka műve. Az összegyűlt
frusztrációt hiába csak stilsztikailag és szemantikailag sikoltó szavakkal
74 lehet el(nem)mondani, ezek valójában elsuttogott segélykiáltások; a
világban keresik azokat a fogódzókat, amelyek az ember saját identi-
tásában sosem tudtak gyökeret verni. (*Scolar, Bp., 2022*)

Nem írom megszólításként, hogy Édes Péter, mert a Te szavad járása, hogy engem "édes Attila"-ként szólítasz, ám akárhogy is szólítalak, a múlhatatlan lényeg az, hogy Te voltál az egyike – és bizonyos szempontból a legfontosabb – annak a néhány barátomnak, akik az életem legfontosabb korszakában, 19 és 22 éves korom idején a legnagyobb és legmeghatározóbb hatással voltak a személyiségem és alkotói énem kibontakozására, alakulására.

Janisch Attila 75

DRÁGA, KEDVES PÉTEREM!

Ebben a vonatkozásban épp azt a Szolláth Mihály barátomat követted, akihez a gimnáziumi éveim legfontosabb értelmi-érzelmi barátsága fűzött, és akinek akkori szerelme (miscoda fantasztikus fordulata az életnek, amely a múltat és a jelent időhídként köti össze) a Te mostani feleséged, Kati.

De nem csak ez az egyetlen meglepő és katartikus fordulat, amiről ebben a rövid (utólag látom, hogy hosszú) szövegben írni szeretnék, miután előljáróban megemlítem – habár felesleges, hisz úgyszólván tudod –, hogy abban a néhány évben Kecskeméten, amikor már reggel fél nyolckor türelmetlenül lestelek a Moziüzemi Vállalat propaganda műhelyének kapujában állva, hogy érkezz végre, és ott folytathassam Veled a számomra világmegváltóan fontos beszélgetéseket művészetről, életről, kultúráról (mindenről), ahol néhány órával korábban, többnyire éjjel kettő körül abbahagytuk, s amely időszakban szinte nálatok laktam (sokkal inkább, mint a szüleimnél), hiszen alighogy a munkából hazamentem és lefűrödtem, már fel is pattantam a bringára és tekertem a Lenin városból a Széchenyibe, hogy folytassuk a beszélgetéseket és a szinte időkorlátok nélküli együttléteinket, immár nálatok... nem is értem, hogy miképpen tudtátok elviselni az én állandó jelenléteimet, de mint-hogy elviseltétek, és nem csak elviseltétek, hanem a legnagyobb szeretettel és nyitottsággal voltatok az akkori - a megelőző életkorszakom ontológiai magányából kiszabaduló – énem iránt, olyan barátsággá érlelődött a miénk, amely múlhatatlan, örök, ami azt jelenti (és szerintem a barátságnak ez a legmagasabb rendű, már-már testvéri foka), hogy nem kell mindennap találkozunk, sőt a találkozások akár évtizedes kimaradása is lehetséges (amit az időközben keletkező földrajzi távolság is okozhat), de a barátság érzelmi ereje mégsem változik, és ha találkozunk ugyanott folytatjuk, ahol akár egy évtizede abbahagytuk, amíg pedig nem találkozunk személyesen, elég az együtt töltött idők emlékét felidézni hogy melegség töltse be a szívemet.

Szüleim tisztességes, becsületes emberek voltak, de közülük nem volt a művészethez, holott engem már 16 éves koromtól ez érdekelt szenvedélyesen, de alig volt a környezetemben, akivel erről mélyrehatóan lehetett volna

beszélgetni, aki nem csak barát, hanem egyfajta mester-tanító is lehetett. Szolláth Misi és Kati voltak ilyenek a gimnáziumi éveimben, de minthogy szinte egyidősek voltunk, az a barátság egészen másképp volt fontos. Te, az akkori harminckét évvel, ami csaknem másfél évtizednyi korkülönbség volt köztünk már mester és tanító voltál. Akkor persze ezt nem így éreztem, hanem csak egy nagyon művelt, felém nyitott művészt láttam, akivel mindenről lehetett korlátlan időben beszélni, amiről az otthoni környezetemben egyáltalán nem lehetett, minthogy nem volt kivel. (Korlátlan időben, írom, kivéve persze a munkahelyre érkezésedet követő másfél órát, amikor a mutatóujjadat az ajkadra téve jelezted, hogy még várjak, amíg fel nem ébredsz és ott nem leszel lélekben is.) Utóbb értettem meg, hogy nem csak barát, hanem mester és tanító is voltál a számomra, aki – magad is nagyszerű képzőművész lévén megismertetted – velem a modern képzőművészetet. És nem is csak a modernizmus különböző irányzatairól és jelentős alkotóiról szóló könyvekkel, amiket adtál nekem, hanem elsősorban a saját alkotásaiddal. A kész vagy az épp készülő (olykor évekig készülő) képeidről veled beszélgetve, azokat elemezve, értelmezve tanultam meg látni a nem mindig láthatót, mögé látni egy műalkotás felszíni rétegeinek, és meglátni, felfedezni a mélyebben rejtőző, nehezebben feltárható összefüggéseket is. A grafikáidat, festményeidet alkotó homokszemek, kavicsok, betűfoszlányok, önmagukba visszatérően végetnemérő szöveghalmazok kompozíciós rendszerét, ritmikáját, zenéjét felfedezve jutottam el az elemzésnek (megértésnek, észlelésnek, látásnak) arra a mélyebb fokára, amelyben már mindegy, hogy az elemzett, megfigyelt (és ekként meglátott) mű milyen műfajban, milyen stílusban készült, mert a lényeg, műfajtól és stílustól függetlenül ugyanaz. Bármelyik képedről tudtam veled akár órákon át beszélgetni, így jutva el annak alkotói lényegéhez, és megértve azt, hogy nincs különbség a figurális és a nonfiguratív művek között, ha azok lényegét kutatjuk. – Ezek nélkül a beszélgetések nélkül ma nem az lennék, aki vagyok, és nem tudnék filmeket sem elemezni, holott filmrendezőként és később tanárként is ez volt (lett) az egyik legfontosabb és nélkülözhetetlen tudásom, képességem, amit birtokolnom kellett.

De valójában nem erről akarok a 80. születésnapodra készülő emlékező könyvedben írni, hanem arról, ami néhány napja történt velem, és ami az felnőttkori (öregedő kori) életem egyik legkatartikusabb élménye lett, és ami olyannyira elválaszthatatlan Tőled, amiként mindaz is elválaszthatatlan, amiről e hosszúra nyúlt bevezetőben írtam.

Történt, hogy Jojó (akit a kecskeméti időkben, amikor ő még csak négyéves lehetett a bokájánál fogva hurcigáltam a lakásotokban) felhívott néhány éve, hogy Marci fia, azt a középiskolai feladatot kapta, hogy egy héten át követnie kell egy ismertebb embert, majd erről a követés-élményről naplót

írnia, és Jojó arra gondolt, hogy én lehetnék Marci követésének az alanya és tárgya. A kérésre persze nem lehetett nemet mondani, így aztán hamarosan egy kedves, udvarias, roppant intelligens, kíváncsi és szerény csendességgel figyelő fiút ismertem meg Marciban, akit azonnal nagyon közel éreztem magamhoz. Hogy ne csak a tanítás robotját lássa azon a héten, 77 érdekes, változatos, kreatív munkákkal teli órákat szerveztem az akkori filmrendező és színész hallgatóim számára. A hét gyorsan letelt, Marci sikerrel teljesítette a feladatot, én pedig szinte már el is felejtettem az egészet, amikor egy-két évvel később Jojó és Marci már azzal kerestek meg, hogy Marci filmrendezőnek jelentkezik az SZFE-re, és segítenék-e neki a felkészülésben. Hát persze, hogy örömmel segítettem, hiszen igen komoly filmes tehetséget mutató felvételi filmet készített, aminek alapján én biztosan fel is vettem volna a saját osztályomba, ám az akkor osztályt indító tanár másképp döntött. Sabaj, gondoltuk, majd legközelebb sikerül.

Hogy ne veszítse el a kedvét és érdeklődését, hívtam Marcit, hogy járjon be az óráimra, amelyeken a film formanyelvéről beszélgettem az akkori tanítványaimmal. Marci jött is, de aztán egy idő után elmaradozott... Más elfoglaltsága lett, ami fiatal korát tekintve nagyon is érthető is – gondoltam akkor.

Újabb két évig hírt sem kaptam róla, amikor aztán nagy örömmre megtudtam, hogy már Spanyolországban él, ahol professzionális filmvágóként dolgozik, miután sikerrel elvégzett egy ottani filmes egyetemet, és olyan, számomra a legfontosabbak közé tartozó, mert csodálatos filmeket készítő filmrendezővel dolgozik vágóként, mint Victor Erice.

Azt csak mostanában tudtam meg Marcitól, hogy eredetileg zenész akart lenni, és velem töltött egy hét hatására változtatta meg a véleményét. Ezt hallva némi riadalommal gondoltam vissza arra az egy hétre, mivel én nem éreztem akkor, hogy bármi, amit teszek, mondok, mutatok sorsfordító is lehet Marci életében. De minden jó, ha a vége jó, márpedig ennek a történetnek a vége a legjobbnak mondható.

Aztán Marci megint eltűnt egy évre, időnként a Messengeren beszélgettünk, de – most jutunk el ennek az írásnak a legfontosabb részéhez – körülbelül háromnegyed éve frissült fel igazán a kapcsolatunk, amikor Marci arról írt üzenetet, hogy rólad készül forgatni egy személyes hangvételű portréfilmet. Csodálatosnak tartottam a tervet, már csak azért is mert én is akartam rólad egy (portré)filmet forgatni még Kecskeméten, amit persze nem készítettem el (ahogy annyi mást sem, amit pedig terveztem és amit el kellett volna készítenem). Nem sokkal később Marci küldött néhány felvételt a leforgatott anyagból, és nagyon szíven ütött, amikor láttam, hogy milyen

érzékeny tehetséggel készültek ezek a felvételek, amelyeken úgy jelensz meg, úgy létezel, úgy vagy jelen a szuper 8-as nyersanyag feketén-fehéren zizgő képpontjaiban (amelyek olyanok, mint a milliányi homokszem a Te festményeiden, grafikáidon), ahogyan csak Te tudsz a tájban szemlélődve, 78 azzal szinte teljesen eggyé válva létezni, jelen lenni. Ezek a Marci által készült felvételek pont olyanok voltak, olyannak láttam ezeket, amilyenek én szerettem volna azt a filmet, amit rólad forgattam volna. Az a bölcs, szerzetesi nyugalom és elmélyültség árad belőled, ami rád oly jellemző, és ami ezeken a képsorokon betölti az egész teret, noha azon csak egy távoli totálban vagy látható. „Egy kecskeméti zen buddhista” – ezt írtam a minap rólad egy barátomnak (egyébként épp Szolláth Misinek, és az sem véletlen, hogy a zenről is Tőled hallottam először.)

Marci felvételeit látva, azonnal eszembe jutott, hogy őrzök tőled egy ars poétikai szöveget, amit Marcinak (ez volt a javaslatom) valamilyen módon bele kellene szerkesztenie a filmbe, hiszen abban a hetvenes évek végén írott szövegben nagyon pontosan és érzékenyen határozta meg önmagadat és az alkotói énedet és szemléletedet, valamint a műveid lényegét. Marci megörült a felvetésnek és kérte, hogy mielőbb juttassam el hozzá ezt az írásodat. Aztán persze újabb hetek, hónapok teltek el, miközben a különböző iskolai feladatok és öregedőkori nyavalyák gátoltak abban, hogy megkeressem azt a bizonyos szöveget, amiből csak egyetlen mondatra emlékeztem. „Pergetem a homokot az ujjaim között.” – ez volt ez a mondat.

Végül elérkezett a 2023-as év, és arra gondoltam, mégsem kezdhetek bele egy új évbe anélkül, hogy eleget tennék annak a kötelezettségemnek, amit magam vállaltam magamra. Ezért – körülbelül egy hete – keresni kezdtem azt a bizonyos, alig egy oldalnyi géppel írt szövegedet. Felnyitottam a dossziét, amelyről azt gondoltam abban lesz, hiszen abban őriztem a fontosabb iratokat, de persze nem volt benne. Ez némi csalódást okozott és kétségbeesést is, hiszen amiről azt gondoljuk, hogy fontos, de nem találjuk, az csak még fontosabbá lesz. Nem is hagytam abba a kutatást, hanem átvizsgáltam minden archivált dossziét, gondosan végiglapozva minden oldalt, minden fontos vagy kevésbé fontos iratot és fecnit, amelyek az elmúlt négy évtizedben felhalmozódtak a lakásunk szekrényeiben, fiókjaiban, rejtettnél is rejtettebb zugaiban. De az írást nem találtam sehol. Végül szégyenkezve írtam Marcinak (miután Veled is beszéltem telefonon), hogy bármilyen alaposan fésültem át a lakást, nincs meg a szöveg, mert bizonyos elvesztett valahol az időben és térben a sok költözés során, ami mögöttünk volt. Ám másnap eszembe jutott még egy hely, az egyetlen, amit még nem vizsgáltam át, éspedig azért nem, mert az ott őrzött vaskos dossziékban kizárólag a főiskolai éveimben forgatott vizsgafilmek dokumentumait tartottam.

Végiglapoztam e mappák tartalmát is, de írás egyikben sem volt. Már-már feladtam, amikor rátaláltam egy vékonyabb mappára, aminek nem is itt lett volna a helye. „Aktuális” – ez volt vastag, piros filccel a fedőlapjára írva. Felnyitottam, és már a második lap a Te írásod volt.

Megkönnyebbülés, öröm és némi elégedettség érzése volt megtalálni a szöveget, amelyet újra olvasva éppen olyannak láttam, éreztem, mint amikor azt Kecskeméten odaadtad nekem. Az élet leglényegéről írtál, tiszta és költői egyszerűséggel megfogalmazva a kimondhatatlanul és megfogalmazhatatlanul bonyolultat. S csak akkor értettem meg, némi rémülettel azt is – látva az erős leütések miatt az írógép betűinek betűitől csaknem átszakadó papírlapot –, hogy az nem egy eredeti írás nekem adott másolata volt, hanem az az egyetlen létező példánya annak a szövegnek. Ahogy az eltelt évek során megsárgult lapot a kezemben tartottam, élesen felidéződött az emlék, hogy én kértelek 1978. táján, hogy írj magadról néhány személyes bekezdést, amit majd egyfajta narrációként beszerkeszthetek a rólad készülő filmembe. Így már érthető volt, hogy miért nem került bele ez a szöveg egyetlen rólad írt monográfiába, kötetbe, kiállítási katalógusba sem, holott mindegyikben benne kellett volna lennie, és miért nem emlékeztél Te magad sem erre az írásodra.

Ez hát ennek az elveszni látszó, de végül mégis megkerülő írásnak – amit alább magad is újra olvashatsz – a története.

Az összefüggéseit tekintve már is egy mágikus történet, de számomra mégsem ez a legemlékezetesebb és legmaradandóbb és legmeghatározóbb élmény, ami az írásod keresése révén hozzád kapcsolódik. A katarzist az okozta, hogy miközben felkutattam mindent az egyetlen gépelt oldal után, számos olyan mappát találtam, amelyekben az én 1975. és 1978. között keletkezett írásaim voltak összegyűjtve. Olyan dossziékat nyitottam fel, amelyeket negyvenöt éve utoljára, és olyan írásokat találtam azokban – verseket, novellákat, tervezett színházi performanszok leírásait, színműveket, forgatókönyveket, valójában egy többszáz oldalas komplett író életművet –, amelyekről teljesen elfelejtkeztem az elmúlt évtizedekben, és amelyekből az az alkotói énem köszönt vissza rám, amelyre már alig ismertem rá a mostani 66. évemből visszatekintve, és amely énem szinte nyomtalanul eltűnt belőlem, anélkül, hogy egykor volt létezése, szemlélete felfedezhető lenne a később írásaiban, filmjeimben. Mintha évekkal ezelőtt, azokkal az írásokkal együtt örökre szántan eltemettem volna (tudatosan vagy tudattalanul) az akkori énemet, holott most sokkal tehetségesebbnek látom azt, mint amilyen vagyok, amilyen lettem.

Tehát az írásod keresése közben – így közvetve Tőled – kapott újabb ajándékom, az a katartikus pillanat, felismerés, amelyben találkoztam azzal az elfeledett, de talán mégis létező fiatalemberrel, aki én voltam egykor.

Ez a váratlan, katartikus fedezésem lett a közöttünk lévő barátság újabb ajándéka, bizonyítéka.

Valójában csak ezt az utolsó bekezdést kellett volna leírnom, de nem lehetett, hiszen, ahogyan oly gyakran megesik, ebben a mi történetünkben is minden, mindennel összefügg, és végül nem az lesz a legfontosabb, ami bár annak látszott, de valójában csak út volt, amelyre, ha rátalálunk, elvezethet ahhoz a mélyen rejtőző igazsághoz, történéshez, emlékhöz, amihez eljutni nem is terveztük, amire nem vártunk, amihez eljutni nem is reméltünk, minthogy annak létezésére sem emlékeztünk már.

Utószó:

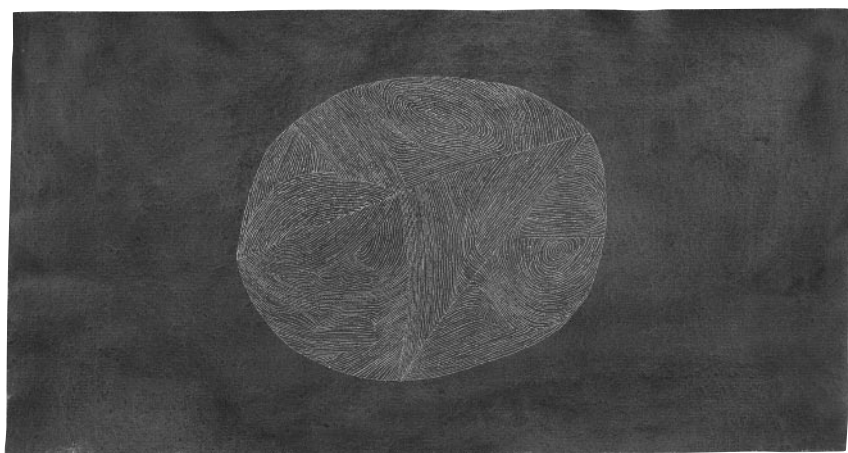
A most megtalált akkori írásodat kiegészítendő egy másik szöveget is csatolok ehhez a születésnapodra írt emlék-köszöntéshez, egy rövidfilm forgatókönyvét, amelyet azokban az években írtam Kecskeméten, nem csupán Neked ajánlva, hanem úgy tervezve, hogy veled is forgatom le azt. „*Meditáció az örökkévalóságról*” a címe, és már nem tudom, hogy nem azért tettem-e idézőjelek közé, mert a Te egyik festményed címe is ez volt. S bár a film nem készült el soha, de az egyetlen példányban megmaradt forgatókönyvét megtaláltam most azokban a dossziékban, amelyekben az akkori énem rejtőzött el előlem és a világ elől. És miközben most megosztom veled ezt a forgatókönyvet, azért fájjalom különösen, hogy nem forgattam le veled ezt a filmet, mert az akkor felvett utolsó snittet, amely a Te arcod lett volna, most folytathatnám (kiegészíthetném) a Te mostani arcodról készülő felvétellel, mert így lenne teljes az egész, mivel e két egymásba mosódó felvétel, amelyek között sok-sok évtized múlik el, azt mutatná, hogy vannak dolgok, amelyek a külső változás ellenére a lényegüket tekintve változatlanok és örökkévalóak maradnak.

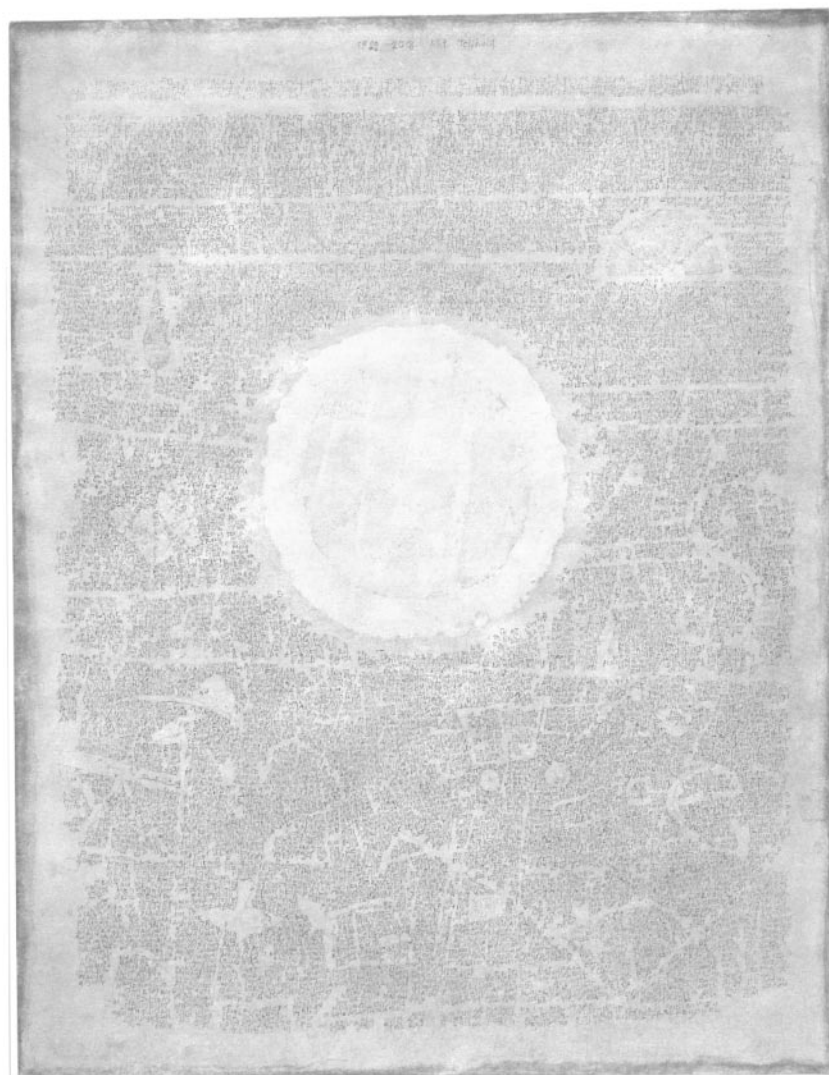
Ilyennek látlak Téged és a barátságunkat.

Szeretettel ölellek és köszöntelek (nem csak) a 80. Születésnapod alkalmából.

Attila

Budapest, 2023. január 13.

Az elmúlt hónapok kihalódásai, restsége, az egymást váltó melankólia és kétségbeesés után – egy végre sikeresnek induló rajz segítségére ismét megpróbáltam felderíteni helyemet, helyzetemet, a nekem szánt szerepet, a jövőben végzendő munkálkodást – az eddiginek kétségtelemül predestinativ erejét nem szem elől tévesztve. Az eredmény nem tulságosan látványos, ékesszólásra nem adna alkalmat akkor sem, ha ilyenre képességen volna.

A homokra gondoltam, melyet ujjaim között pergettem és amivel a fehér olajfestéket összekevertem, kis dombokat, hosszú hegyláncokat nyertem segítségükkel, mindez folyó hullámjaihoz kezdett hasonlítani, majd arra is fény derült, hogy sárokat irtam egymás alá, kövyv lett belőle; egy fehér sző, telehívaté fehér dombokkal – vajon miről szól?

A homok pereg le a teyereemből, miként sorban írja az eszetem a végtelen történetet egy öregről; é, el, té, e, gé, ipszilon, té, em, gé, e, er, i, ö, er, e, gé, – betűk sorakoznak egymás után, vég nélkül, kezdet nélkül, a munka irdatlan, már talán nem is emberi, – sivár és unalmas – szokás erre mondani, de Istenem, milyen másképp hat az elkezdett, majd később abbahagyott írás, mondjuk egy hónap múlva, mert közben én is változom, minden megváltozik, maga a kép elsősorban. Es az ember a mindennek életet adó vízbe mártja az eszetet és folytatja a megváltozott és mégis ugyanazon munkát, feloldódva a személytelenség verázsában, később gyerekes örömmel gondol arra, hogy hasonlóképpen tesz, a hogy a Nap folytatja a sugárzást, egy fa a növekedést, a víz a morajlást, a túlélők az életet.

A homokszemeket felkapja a víz, és jóliasmert hegyláncokat mintáz, mint ahogy a szél fúj, leveleket táncoltat, lyukakat és árkokat váj és esőt hoz: jótékonyan egy végigszenvedett nap szennyét.

Keresgélvé, bátortalanul, mégis a bizonyosság ritmusában, pontmező formálódik, lassan, nagyon lassan, pontonként, csend árad azét a papirom egy permanens monómónia törvényében – s ha újra megszenni kezd a szél, minden újraoszdul –

Micsoda reménytelen, és egyben mulatságos megközelítése az örökkévalóságnak – gondolom – hiszen ezt a rajzot évekig kell folytatni, de egy emberi élet makrokozmoszában – homályos és bizonytalan, de boldog sejtecsink vannak a teljesség makrokozmoszában végtelenségéről.

Igy egy ember, ha szerencséje van, átélheti, megpróbálhat visszaemlékezni rá, és egyensúlyba kerülni ezzel az élménnyel, – ha még nagyobb szerencséje van, megkísérélheti láthatóvá tenni, esetleg mások számára is.

Gyönyörű teremtmények láthatnak napvilágot, sugárzóak, titkosak, megfajthatatlanok, és fogalmuk sincs róla, honnan nyerhettek ilyen delejes töltést.

Es természetesen, hogy csak töredékek. Darabkái a teljességnek, utalások egy "tükör által homályosan" érzékelt költészetre, ami vég nélküli mélyáram, végtelenül aradó szeretet, melynek része az éppen – szomorúnak, boldognak, egyhangúnak, mulatságosnak, sikertelennek, szépnek, tragikusnak ítélt életünk.

A homokra gondoltok, melyet ujjaim között pergettem – áldott, végtelen zene szól, szájadék, ha meghallgatom, tudom, sokkal régebben szól, szól, folytatódik egy üzenet, amit alig-alig fogunk fel, az sem baj, ha sok a jaj, sok a közömbös, de mindenki odafigyelhet, csak egy kicsit legyenek csendben: minden jórafordulhat.

Filmetűd
Molnár Péternek
ajánlva

-1-

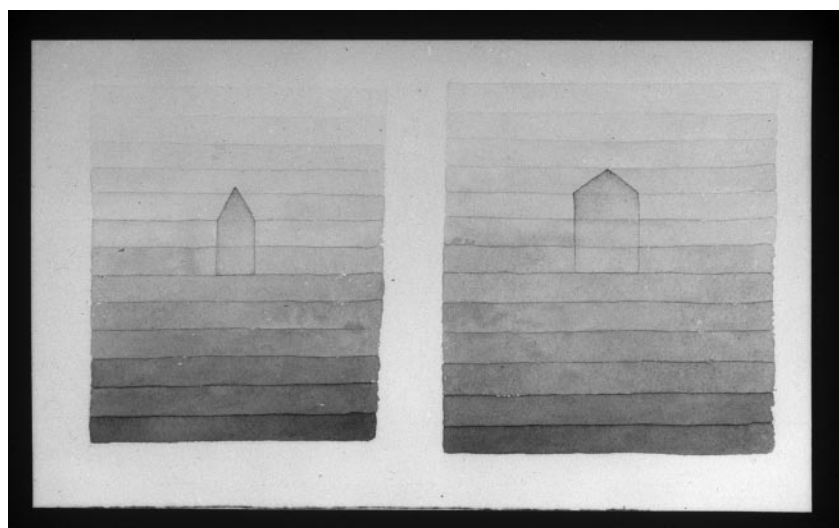
1980. Keszben

1. Zöld erdei tisztás.
Vakító, déli napsütés.
A tisztás közepén hintaszék áll. - Támlájára kötözve csukott napernyő.
A kamerával átellenben, a fák között, középkorú férfi bukkan elő. Mindkét kezében utazótáskákat, bőröndöket, dobozokat tart.
2. A tisztás szélén megáll.
Egyik kezéből a földre helyezi a dobozokat, majd zsebéből láncra függesztett, fedeles zseborát vesz elő. Felkattintja az óra fedelét, megnézi, majd lezárva ismét, visszacsusztatja a zsebbe.
3. Pelemeli a csomagokat, s a hintaszékhez indul.
4. A székhez érve mindkét kezéből a földre helyezi bőröndjeit, majd a hintaszékbe ül.
Hátradől, s fejét kissé oldalt hajtva, lezárt szemekkel mozdulatlanmá mered.
5. Rövid ideig mozdulatlan.
6. A férfi ismét megmozdul.
Kihuzza zsebéből az órát, s felkattintva fedelét a számlapra pillant. A fedelet lekattintja, az órát a zsebbe teszi.
Rövid ideig mozdulatlan, majd hátrafordul - megpillantja az ernyőt.
7. Feláll, a szék oldalára lép, s kinyitja az ernyőt.
8. A nyitott ernyő árnyéka a hintaszék mellé, a földre esik.
9. A férfi ismét helyet foglal a székben, hátradőlve, kissé oldalra hajtott fejjel, lezárt pillákkal.
A nyitott ernyő árnyéka a hintaszék mellé, a földre esik.

Természetes zörejek mindvégig.

A felvétel az első kockától az utolsóig fokozatosan vesszi tónusából; halványul, fehéredik, míg végül teljesen leuszik.

Idő: kb. 5 perc.

Azok közé tartozom, akik anélkül ismerték meg Molnár Péter képeit, hogy tudták volna, kinek a műveit ismerik meg. Ez elsőre talán furán hangzik, ám könnyen lehet, hogy a Molnár Péter-kedvelőknek ez a hálátlan része van többségben.

Bibliofil emberként természetesen a könyvborítóként és illusztrációként megismert műveire gondolok. Erre az „alkalmazott” grafikai műfajra, amelyet sokan talán nem értékelnek kellőképp, mert megrendelésre ké-

Szolláth Dávid 87

AZ ISMERETLEN MESTER

(Molnár Péter születésnapjára)

szül, mert kereskedelmi- és reklámcélokat szolgál, mert terméket kell eladnia. Fel kell hívnia a könyvvásárló figyelmét az adott könyvre, hogy ezt és ezt a kiadványt vegye meg a széles választékból. Ezen kívül nyilvánvalóan alkalmazkodnia kell a könyv tartalmához is. Lásd például a *Pipázók könyvét*, amelynek borítója természetesen nem ábrázolhat szivart vagy cigarettát, sem tűzoltókocsit, sem görögdiñnyét. Micsoda blőd feladat, mondhatnánk. Figuratív!, húzzák a szájukat a műértők. És nem lehet odaírni még azt sem, hogy „*Ceci n'est pas une pipe!*”. Nyilván az sem könnyíti meg a könyvborító grafikusának dolgát, hogy a kiadó beleszól, átszerkeszti, megvágja a képet, esetleg előnytelen betűtípust választ, nem megfelelő háttérszínt tesz mögé, belekényszeríti a könyvsorozat más által tervezett sablonjába. Szóval lássuk be, nem könnyű műfaj ez, és könnyen igazságtalanok vagyunk a könyvborítókkal és az illusztrációkkal, egészen addig, hogy néha bizony a kiadók el is felejtik feltüntetni az illusztrátor nevét. Ez nem csak Molnár Péterrel fordult elő, hiába keressük például Csernus Tibor nevét Mátyás Iván *Fabulya feleségei* című könyvében.

Csak találgatok, de megkockáztatom, hogy Molnár Péternek nincs igazán ellenére a műfajjal járó háttérszerep, ez a névtelenség. Egyrészt ott van kiállításainak, díjainak, sikereinek impozáns listája, megbecsültsége a képzőművészeti életben, másrészt ott van az életműnek ez a kissé árnyékban maradó része, mintha az ismert Molnár Péter mellett volna egy ismeretlen is. És mintha ez az alkotói profilja nem is mai, nem is modern művész lenne, hanem afféle középkori illuminátor, „ismeretlen mester”, kódexrajzoló, akinek egy-egy megoldásában mégiscsak ott a stílus kézjegye. Örvendetes, hogy honlapján ma már igen sok illusztrációját és könyvborítóját megtalálhatjuk jó minőségben, egy csokorba gyűjtve.

Amikor nem olyan rég megláttam Péter néhány régi könyvborítóját, a fejemhez kaptam. Hiszen én régóta, kölyökkorom óta ismerem őt! Ifjúkori olvasmányok jutottak eszembe, többnyire még nem is a saját, hanem szüleim

könyvespolcáról származó könyvek. Például a hajmeresztő ötletből induló, tizenéves eszemhez még talán túl bizarr könyv, a *Garp szerint a világ* John Irvingtől. Akkor tetszett, izgalmas volt, de legalább húsz éve nem jutott eszembe. Most, ha megnézem a borítót, itt van újra a régóta nem ér-
88 zett akkori hangulat. Hasonló Szolzsenyicin *Rákosztálya*, már ami a bizarrt illeti. Mark Helprin *Téli meséjét* szerintem nem igazán értettem akkor még, és alig emlékszem belőle valamire, csak a fehér lóra, a behavazott New Yorkra, meg a hangulat halvány nyomára, de ez furcsa mód kellemes. Jó lehetett olvasni ezek szerint. Annál jobban emlékszem azonban Kerouac *Útonjár*a, és saját elégedett vigyomra, amikor ezt a kimondottan menő, va-
gány amerikai film plakátjára emlékeztető könyvborítót megláttam. Rögtön tudtam, hogy ez kell nekem, hatott a reklám. A piros kamion, a feliratok, a stoppoló alak: Kerouac nagy amerikai road movie-ját nagyvonalúan előle-
gezte a borító.

A fakuló olvasmányemlék legmaradandóbb része általában a hangulat. Először a cselekmény részleteit felejtsük el, aztán a szereplők nevét, végül nem marad más, csak az utánozhatatlan, erős hangulat, hasonló mint az elfelejtett álom utóíze. Esetleg megmarad az is, hogy hol olvastuk az adott regényt, a nagymamánál, lábadozva egy torokgyulladásból vagy azon a régi nyaraláson a balatoni mólón. Furcsa dolog a régi könyvélmény: erősen kötődünk valamihez, amiről már nem is igazán tudjuk, micsoda. Leginkább azt tudjuk, hogy jó volt benne lenni a könyvben, a fikció terében. Jobb volt, mint úszni menni vagy bármi mást csinálni. A jó könyvborító és a jó illusztráció képes ehhez hozzájárulni, megtalálja egy adott könyv maradandó lényegének, hangulatának vizuális párját, amely emblémája marad a hajdani olvasmányélménynek. Irving *Garp szerintjét*, Szolzsenyicin *Rákosztályát* azóta kiadták többször, más borítókkal. Szívesen újraolvasnám ezeket, meg Helprint is évtizedek múltán, de csökönyösen ragaszkodnék az eredeti magyar kiadáshoz, az eredeti borítókkal. A fene tudja, hogy van ez. Ellenpéldám is van: Kerouac kultregényét azóta több változatban, több kiadásban olvastam angolul is, magyarul is. A többi kiadásnak is van jól sikerült tetszetős, ötletes borítója. (Valószínű nem olyan nehéz jó borítót csinálni az *Útonnak*.) A kedvencem az újabbak közül a 2012-es magyar kiadás, Molnár Ferenc borítójával, de csak most jövök rá, hogy talán azért, mert a piros teherautóval ez áll legközelebb ahhoz a hajdani 1983-as borítóképhez.

Molnár Péter borítói segítenek átgondolni a könyvborítók és az illusztrációk nehezen tetten érhető hatását. Vizuális impulzusaik szinte észrevétlen beszívárognak az olvasmányélményeinkbe és akár évtizedek múltán is képesek hatni, csempészett, lappangó inspirációkkal. Olyanok, mint a nagy, jelentős illusztrátorok, akikre méltatlanul kevés figyelem jut.

Az alábbiakban (egy nem teljes) lista következik azokról a könyvekről, amelyeknek Molnár Péter készített borítót. Sok esetben nem csak a könyvbortól az ő keze munkája, hanem belső illusztrációk is, a Móra-kiadványoknál minden esetben.

89

- Petri György: *Örökhétfő* (AB-Független Kiadó, 1981)
- Mocsár Gábor: *Részletek egy közép-európai életrajzból* (Magvető Kiadó, 1982)
- Tóth Endre: *Életnagyságban* (Magvető Kiadó, 1982)
- Richard Brautigan: *Pisztrángfogás Amerikában/Egy déli tábornok az amerikai polgárháborúban* (Ford. Gy. Horváth László, Európa Zsebkönyvek, 1983)
- Orbán Ottó: *Helyzetünk az óceánon* (Magvető, 1983)
- Dedinszky Erika: *Folyton valami más* (Magvető, 1983)
- Kovai Lőrinc: *Csók a pusztán* (Magvető, 1983)
- Jack Kerouac: *Úton* (ford.: Bartos Tibor, Európa, 1983)
- Antoine de La Sale: *Jehan de Saintré lovag története* (ford.: Szabics Imre, Európa Kiadó, 1985)
- Alekszandr Besztuzsev-Marlinszkij: *A reveli torna* (ford. Grigássy Péter, Európa, 1986)
- Bartók István: *Róka Koma* (Pannónia Filmstúdió, Magyar Népmesék sorozat, 1986)
- Makay Ida: *A hetedik szoba* (Szépirodalmi, 1986 – kavicsok)
- Alexandr Ivanovics Kuprin: *Szulamit* (ford. Gerő György, Európa, 1986)
- Robert Drewe: *A gyilkos varjak* (ford. Szegő György, Európa, 1986)
- Kerstine Thorvall: *Pótpapa*, (ford. Dani Tivadar, Móra Kiadó, Pik-nik könyvek, 1987)
- Bertha Bulcsu et al: *Lányok fényben és árnyékban*, (kortárs magyar szerzők elbeszélései, Móra Kiadó, Csíkos könyvek sorozat, 1987)
- Dániel Anna: *Széllovasok*, (Móra Kiadó, Csíkos könyvek sorozat, 1987)
- Henrik Ibsen: *Hedda Gabler* (ford. G. Beke Margit, Európa Kiadó, 1987)
- Czigány György: *Augusztus tárgyai* (Szépirodalmi Kiadó, 1987)
- Thomas Keneally: *Schindler bárkája* (ford. Walkóné Békés Ágnes, Árkádia Kiadó, 1987)
- Ota Hofman: *Szökésben* (ford. Körtvélyessy Klára, Móra Kiadó, 1988)
- Alekszej Remizov: *Istenítélet* (ford. Röhrig Eszter et al. Európa, 1988)
- F. Scott Fitzgerald: *Az éj szelíd trónján* (ford. Osztoivits Levente, Európa, 1988)
- John Irving: *Garp szerint a világ* (ford. Bartos Tibor, Európa, 1988)
- Mark Helprin: *Téli mese* (ford. Falvay Mihály, Európa, 1989)
- Csukás István: *Metszet az Időből, Szárszó, nyár* (versek, Szépirodalmi, 1989)

- Csurka István: *Vasárnapi menü* (elbeszélések, tárcák, Magvető, 1989)
- Bohumil Hrabal: *Harlekin milliói* (ford. V. Detre Zsuzsa, Európa, 1990)
- Katherine Paterson: *Híd a túlvilágra*, (ford. Petrőczy Éva, Móra Kiadó, Pik-nik könyvek, 1990)
- 90 Alekszandr Szolzsenyicin: *Rákosztály* (ford. Szabó Mária, Árkádia Könyvklub, 1990)
- Joyce Carol Oates: *Irgalmas ég* (ford. Széky Annamária, Árkádia Könyvkiadó, 1991)
- Ernst H. Gombrich: *Rövid világtörténet fiataloknak* (ford. Dániel Anna, ÁKV-Budapest, 1991)
- Manfred Schulz: *Pipázók könyve* (ford. Szabó László Zsolt, ÁKV-Budapest, 1991)
- Stefan Zweig: *A változás mámora* (ford. Bor Ambrus, Európa, 1992)
- Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk* (Móra Kiadó, 1995, majd sok kiadás, szinte minden évben)
- Jász Attila: *Miért Szicília?* (JAK, 1998)
- Varga Mátyás: *A leghosszabb út* (Jelenkor, 2006)
- Jász Attila: *Belső angyal* (Kortárs, 2019)

DRÁGA PÉTER!

Ha valaki megkérdezné, kicsoda is az én barátom, miért mutatok lelkesülten a tőled kapott képre, miért áhítattal mondom ki nevedet, akkor azzal kezdeném, hogy azon kevesek, roppant kevesek közé tartozol, akik arisztokraták, a szó legnemesebb értelmében, de nem származásuk, hanem megjelenésük, fejtartásuk, gesztusaik, beszédmódjuk, tekintetük okán, egész lényük megéjtő finomságot, kivételes szelídséget sugall. És folytatnám, hogy minden egyes műved a lét mélységét felmutató meditáció, gyöngéd, ugyanakkor konok, végtelen türelemmel végigvitt küzdelem az összeszedettségért, a rendkívüli tudatosság az alázat erejével párosul. Ebben a rejtelmes, ugyanakkor bölcsességgel teli világban a lassúság öröme és a csönd áldása uralkodik, legfőljebb apró neszeket, halk repedéseket hallhatunk. A titokzatos töredékekben a teljesség teremődését élhetjük, művészeted által szellemi és lelki utakat járhatunk be. Az itt, a falon függő, Az idő árnyalatai című munkád minden áldott nap megajándékoz a tűnődés esélyével, hogy figyelmem az élet lényegére irányuljon.

Drága Péter, bizonyosan nem véletlen, hogy egykor éppen a pannonhalmi kiállításod megnyitására kértél fel, ott egymásra hangolódhattak szerzetesi énjeink. Adja a Jóisten, hogy oldalunkon segítőtársainkkal, még sokszor sétálhassunk, beszélgethessünk, nézhessünk egymásra az ifjú házasok boldogságával, szívből kívánom, ne legyen túl nagy teher számodra a nyolc évtized, s ha már nem lehet elodázni, éljed meg derűsen születésnapodat!

Baráti szeretettel öllelek,
Laci

AMIKOR A KÉP
ÖTÖDIK SARKÁT
KERESED

M. P. Mester 80

i/

Mikor a már és még az élet vizét issza,
csupán a test öregszik, de ettől lesz tiszta,
már nem teljesen ember, még nem egészen
angyal, mennyi sok apró részlet játszadozik
a naggyal.

ii/

Ebben a képben benne van minden tévelygésed, de honnan tudhatott minderről Lassú Víz testvéred, aki a *Vízipók*, *csodapók* című rajzfilmsorozat háttérét akvarellezte víz alatti álomvilággá, de mégis honnan tudhatta, hogy mostanában állandóan a felhők formáját tanulmányozod, mit üzennek neked, mit rajzolnak ki a felismerhetetlenül apró grafikai jelek, melyek egykor talán betűk voltak, finom ködfelhők ülnek a szükséges tévelygések egymást követő motívumainak láncolatára, de azt honnan tudhatta, hogy a sienai főtér számára emblematikus kilenc szabálytalan cikkelye neked is éppen olyan fontos, a leginkább felismerhető motívum a finoman elhalványuló sűrke grafitjelek között, hiszen ezek a rajzok valaminek a lenyomatai, grafirkái, mindig is ezt

gondoltad, ma már azt is tudod, a finom lélekhártyát hántja le barátod, és teszi láthatóvá, már amennyire lehet, kifeszítve, ott van benne minden, aki vagy, vagy valaha voltál, az összes eddigi életed, talán ezért is készül olyan sokáig egy-egy képe, ő amúgy sem siet soha sehova, mégis időben ott
94 van, megérkezik a folyamatos jelenbe, teszi a dolgát, mintha csak imádkozna.

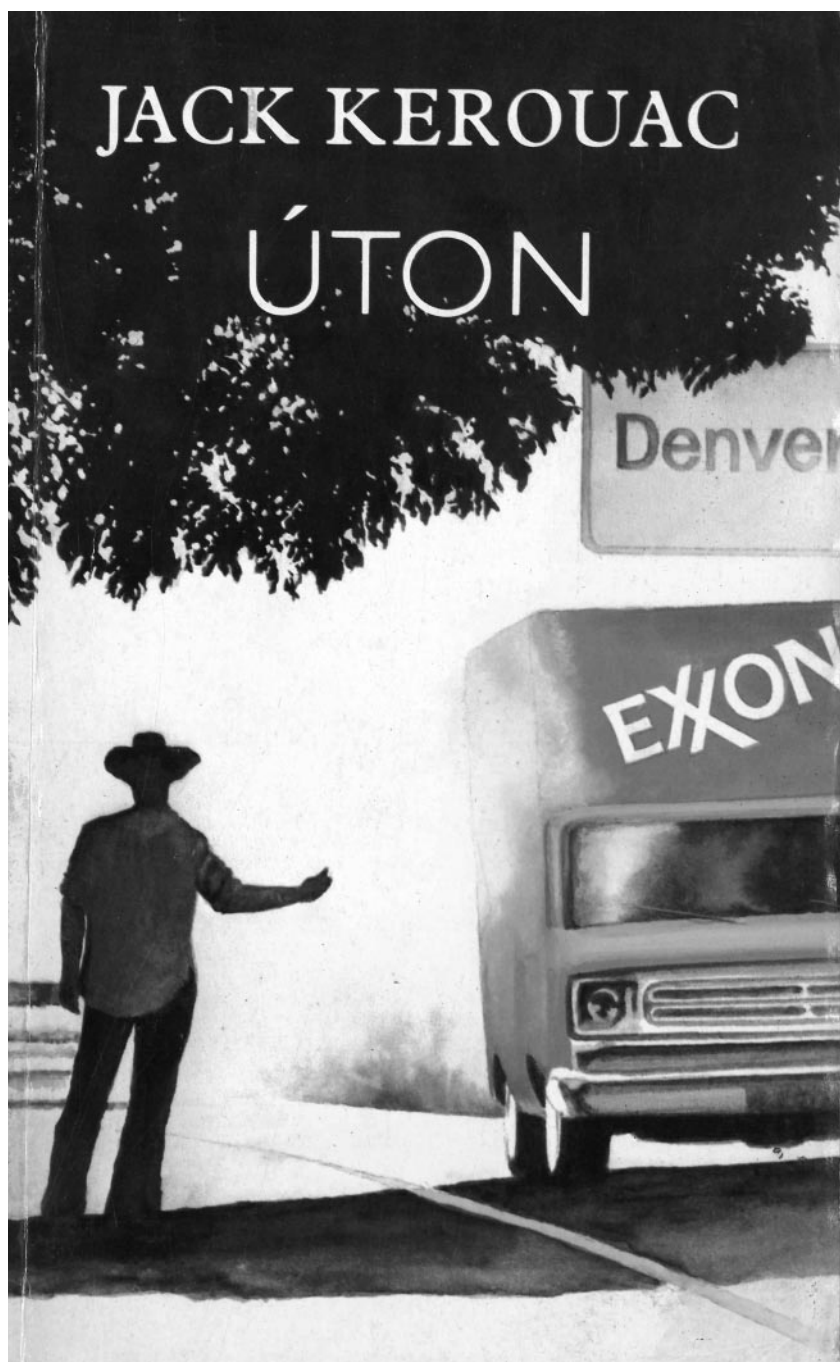
iii/

Papírhajóról figyeled a halkán halódó partot,
ahogy Isten mindent szépen lecsupaszított már,
alkot,

egy őrangyal meg a felhőkől hallgatja a tengert,
szemét behunyja, nem érti, sajnálja, de irigyli is
az embert.

JACK KEROUAC

ÚTON

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Folyóiratunk a

NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA

anyagi támogatásával jelenik meg.

Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)

PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)

REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)

SZÉNASI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv és műszaki szerkesztés

SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,

SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

PAPP MÁTÉ (felelős szerkesztő), SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,

KELÉNYI BÉLA, KRULIK ZOLTÁN, MUZSNAY ÁKOS, TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

Korábbi főszerkesztők: PAYER ISTVÁN, MONOSTORI IMRE

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT

JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben

Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a BD Sollers nyomdájában Tatán.

